LIETUVIŠKOS KALBOS GRAMATIKA.

RAŠYTOJAMS

IR

SKAITYTOJAMS VADOVĖLIS.

PARAŠĖ

PETRAS KRIAUŠAITIS.

TILŽEJE 1901.
SPAUZDINTA PAS OTTO v. MAUDERODE.

GRAMATIKA.

LIETUVIŠKOS KALBOS

GRAMATIKA.

RAŠYTOJAMS

IR

SKAITYTOJAMS VADOVĖLIS.

PARAŠĖ

PETRAS KRIAUŠAITIS.

TILŽEJE 1901.
SPAUZDINTA PAS OTTO v. MAUDERODE.

Prakalba.

Lietuviška gramatika yra mokslas apie lietuvių kalbos įstatymus ir ypatybes. Tasai mokslas supažindina mus su žodžių garsais ir permainomis, kurios įvyksta žodyje keliems garsams susitikus; parodo, kokiu būdu yra padaryti kalbos žodžiai ir kaip jie vartomi arba lankstomi; rodo teip-pat, kaip kalba vartoja ir sutaikina su kits-kitu savo žodžius, t. y. moko sustatyti žodžius ir sudaryti iš jų ištisus sakinius; gramatika rodo pagaliaus, kaip reikia šnekamoji kalba išreikšti raštu, t. y. kaip reikia rašyti, norint rašyti pagal kalbos įstatymus.

Kalbos įstatymus ir ypatybes mokslas išveda iš žmonių kalbos: rašytojas, kuris nori sustatyti kalbos vadovėlį, privalo kaip reikiant pats ištirti šnekamąją kalbą, nes rašomoji arba raštų kalba tiktai ant jos įstatymų tereikėtų remti. Kur tautos raštenybė yra labai plati, kur yra nemaža rašytojų, supratusių žmonių kalbos dvasią ir kaip reikiant suvartojusių tą supratimą savo raštuose, tę galima gramatikos tikslui ir iš tų raštų naudotis. Yra pagaliaus ir tokių gramatikų, kurių visi išvedimai yra paremti ant raštų: žmonių kalba, šnekamoji kalba tokiose gramatikose tarytum pasiliekti šaly, jos tarytum nėra, ji gramatikos tikslui niekinama. Kitaip reikia elgtis tuo-tarpu sustatytojui lietuvių kalbos vadovėlio. Jisai turi visą savo mokslą remti ant žmonių kalbos įstatymų, nes mūsų rašytojai patys yra dažnai parėmę savo raštų kalbą ne ant žmonių kalbos, bet ant svetimų kalbų įstatymų. Todėl gramatikos tikslui tuo-tarpu tokie raštai arba tokios raštų dalys tegalima vartoti, kur rašytojo darbe yra išreikštas kokis-norint žmonių kalbos įstatymas, kur rašytojas, išreikšdamas savo mintis ir nuomones, įvykino savo raštuose žmonių kalbos dvasią. Taigi, suvartojant prie žmonių kalbos ir rašytojų darbus, reikia būti labai atsargiam: gramatikai iš tų darbų tiktai tokie tereikia imti mažmožiai, kurie yra tiesiai pasemti iš žmonių kalbos ir paremti ant tos kalbos įstatymų.

Ir žmonių kalbą suvartojant gramatikos tikslui, reikia būti atsargiam: mūsų tauta nuo senų-senovės kentėjo visokias svetimas įtekmes, kurios gerokai sugadino ir tautos kalbą. Trumpai sakant, pačių žmonių kalboje daug kas yra paremta ant svetimųjų kalbų: iš svetimųjų kalbų įsibrovė mūsų kalbon ne tiktai daugybė svetimų žodžių, bet ir nemaža reiškinių, kurie teršte teršia mūsų žmonių kalbą. Teip, prie žodžių ir reiškinių tikrai lietuviškų, vartojamų tarp žmonių nuo senų-senovės, yra mūsų šnekamojoje kalboje daug ir šiukšlių. Tos šiukšlės reikia mokėti atskirti nuo grūdų, nes gramatikai tiktai žmonių kalbos grūdai tereikėtų suvartoti.

Mūsų tautos žmonės ne visur vienaip kalba: mūsų kalba nuo senų-senovės suskydo į kelias tarmes, o tos tarmės — į daugybę tarmelių. Kitą-kart rašomojoje kalboje buvo iškilus eikštėn rytiečių tarmė; vėliaus daugiausia dirbdavo žemaičių rašytojai; Prūsų Lietuvos raštuose — bus jau su viršum šimtas metų — vartojama savotiška, Prūsų lietuvių, tarmė; paskutinį laiką ėmė rašyti daugybė žmonių „suvalkietiškai“, beveik teip, kaip rašoma Prūsų lietuvių raštuose. — Rašomosios kalbos tiesas visuomet įgija kokia-

norint viena tarmê; kitos tarmês priduoda jai tiktai savo geriausius mažmožius, tuos grūdelius, kurie rašomoje tarmėje dêl kokios-norint priežasties yra išnykę, nebevartojami. Jei rašomoje tarmėje stinga kokio žodžio, kuris yra žinomas tiktai iš kitų tarmių, rašytojas turi vartoti tą žodį, vistiek kame jį razdamas; jei raštų tarmėje nêra kokių tikrai lietuviškų reiškinių, vartojamų kitose tarmêse, rašytojas privalo naudotis iš kitų tarmių; jei rašytojui yra žinoma, kad jo vartojamas žodis beveik visur kitaip bus suprantamas, jis turi kiek galêdamas taikintis prie skaitytojų ir visada rūpintis, kad jį suprastų daugumas. Teip pasielgiant su kitomis tarmêmis ir rašant „viena“ tarme, galima bus tikêtis, juog raštų tarmê bus suprantama skaitytojams ir įgis visas „rašomosios kalbos“ tiesas. Taigi šitos gramatikos kalba bus „paprastoji suvalkiečių tarmê“, tik bus ji, kur reikiant, ir kitomis tarmêmis sustiprinama ir suremiama.

Dabartinês sąlygos nelabai geros gramatikai rašyti. Yra rašytojų, kurie reikalauja, kad gramatikoje nebūtų svyrinėjimų, kad būtų pasakyta, kaip tikrai reikêtų kalbêti ir rašyti. Mūsų rašomoji kalba teip dar neišdirbta, jos rašyba teip nevienoda, juog tvirti įstatymai jai duoti tuo-tarpu yra labai sunku. Reikia visuomet minêti, kad ir kitų tautų gramatikose, nors jų raštenybê daug daugiaus išdirbta, yra nemaža visokių svyrinêjimų. Kogi norêti nuo mūsų gramatikos? Tokia gramatika, kurios įstatymai visiems įtiktų, tiesiog negalima tuo-tarpu parašyti. Kad gramatikoje būtų mažiaus ydų ir visokių klaidų, kad naujienos, kurias čionai surašême, neperdaug būtų priešingos paties skaitytojo žinioms, pagaliaus kad gramatika būtų maža ir „visiems“ prieinama, — rašome trumpai, labai trumpai, paliezdami tiktai svarbiausius gramatikos klausimus, be kurių sunku šis-tas lietuviškai „be klaidų“ parašyti. Kritika tenurodai gramatikos ydas, kam reiks tepasimokai iš jos, o sustatytojas, išklausęs kritikos patarmių ir pats tuo-tarpu pasimokęs, kitą-kart pasistengs daugiaus parašyti apie „rašomosios kalbos“ įstatymus.

Apie kirčius.

§ 1. Šitoj knygutėje yra vartojami trįs kirčio ženklai:

1. Brūkšnelis ʹ, statomas ant ilgųjų skiemenų, rodo tvirtapradį ilgumą: pirmoji dalis skiemens, turinčiojo šitą kirtį, reikia tarti augščiaus ir stipriaus arba tvirčiaus, negu antroji.

Pavyzdžiai: *báime, dáiktas, kéikti, réikšti, sviéstas, siétas* (Sieb), *dúona, júodas, ántis* (Ente), *vánta, bámba, sámtis, kártis, várna, pílkas, tíltas, pírmas, skírti, ė́du, kalbė́ti, badýti, stóras, rúgti* (sauer werden).

2. Brūkšnelis ~, statomas ant ilgųjų skiemenų, rodo tvirtagalį ilgumą: antroji dalis skiemens, turinčiojo šitą kirtį, reikia tarti augščiaus ir stipriaus, negu pirmoji.

Pavyzdžiai: *baĩgti, keĩksmas, peĩkti, miẽgas, šiẽnas, siẽtas (= saĩtas,* Strick zum Anbinden), *juõktis, ruõštis, ram̃tis, añtis* (Busen), *dar̃žas, vil̃kas, ẽdalas, rẽkti, rū̃kti* (rauchen).

3. Brūkšnelis ˋ reiškia trumpumą skiemens, turinčiojo kirtį.

Pavyzdžiai: *balà, lazdà, vištà, mèsti, pìktas, širdìs, sūnùs, vikrùs, vìsas.*

Kirčius vadiname šiais vardais: *dešininis* (ʹ), *kairìnis* (ˋ), *riestìnis* (~).

§ 2. Yra žodžių, kurie ne visose tarmėse turi tuos pačius kirčius: vieni sako *káupas, žir̃gas,* kad *áugtų,* kad *matýtų,* kiti — *kaũpas, žírgas,* kad *aũgtų,* kad *matỹtų.*

Žiemių lietuviai, augštaičiai ir žemaičiai, dažniausiai nutraukia kirčius nuo žodžių galūnių ir nutraukdami įveda kalbon daug permainų. Jie sako: *ar̃klis, vìšta, gèrus árklius (= arklỹs, vištà, gerùs árklius).*

Žodžių garsai ir skiemens.

§ 3. Visa žmogaus kalba yra sustatyta iš daugelio *sakinių*, kiekvienas sakinys sudėtas iš *žodžių*, žodžiai — iš *skiemenų* (syllaba), skiemens — iš atskirų *garsų*.

Žodžio garsas yra atskira dalelė nariuoto žmogaus balso, kaip antai: *a, e, i, o, u, b, k, p,* ir t. t. Tokių garsų yra kalboje trįs skyriai: balsės (vocales), pusbalsės (semivocales) ir priebalsės (consonantes).

Grynosios balsės: *a, e* (esti ilgos ir trumpos), *i, u* (trumpos), *o, ė, y, ū* (ilgos).

Nosburninės balsės: *ą, ę, į, ų;* jos visados ilgos; rašomoje tarmėje jos ištariamos dažniausiai kaip ilgosios balsės.

Pusbalsės: *j, l, m, n, r, v;* prieš priebalses ir žodžių gale pusbalsės *l, m, n, r* pavirsta balsėmis *(var̃das),* prieš balses — priebalsėmis *(varaũ);* pusbalsės *j, v* žodžių gale pavirsta balsėmis *(tau — tav, lovoj).*

Priebalsės: *b, p; g, k; d, t; s, š; z, ž.*

Ištardami raides *c, č (tš)* ir *dž* girdime du garsu krūvon sulietu: *ts, tš* ir *dž.* Yra rašytojų, kurie teip ir rašo.

Svetimiems žodžiams išreikšti reikalingos dar raidės: *f* ir *ch: fizika, chloroformas.*

Tikrosios dvibalsės: *ai, au, ei, ui, ie, uo;* jos sudėtos iš dviejų balsių ir tariamos kaip vienas skiemuo: *vaĩkas, ráugas.*

Netikrosios arba mišrosios dvibalsės: *al, el, il, ul; am, em, im, um; an, en, in, un; ar, er, ir, ur;* jos sudėtos iš balsių *a, e, i, u* ir pusbalsių *l, m, n, r* (žodžių gale arba prieš priebalses): *várna, várpa, kìlpos.*

Iš garsų, kaip sakyta, yra padaromi skiemens; skiemuo yra žodžio dalelė, kurią ištariame vienu kartu. Pavyzdžiai: *kal-bė̃-ti* (= kalbėti), *griáu-ti, pū̃s-ti, stó-ras, e-žỹs, ó-ras.*

§ 4. Plačiosios balsės:

a po kirčiu, ne žodžių gale, beveik visuomet esti ilga. Pavyzdžiai: *vãkaras, mãto, rãšo.* Kirčiuotoji *a* žodžių viduryje ir pradžioje tik tuokart yra trumpa, jei žodžio skiemuo *(a)* turi kirtį ne senovinį: *kàsti* (iš **kastì*), *kàsiu, kad kàstų* (kitur tebesakoma *kasiù, kad kastų̃*).

ą rašomoj tarmėje beveik visuomet ištariama kaip ilgoji *a* (*ā*): žodžiai *ąsà* (puodo ausis), *žąsìs, grą̃žtas, grąžtù, grąžìnti* ištariami kaip *āsà, žāsìs, grãštas, grāštù, grāžìnti.*

o visuomet esti ilga. Pavyzdžiai: *óras* (Luft), *stóras, storókas* (ziemlich dick), *žmogùs* (ir *žmõgus*), *žõdis, vóras* (Spinne).

u trumpoji rašoma be brūkšnelio: *alùs, lùbos, pupà, pùpos, siùsti* (verrückt werden).

u ilgoji rašoma su brūkšneliu *(ū): sūnùs* (der Sohn), *sū́nūs*)* (die Söhne), *sū́dyti* (salzen), *sū̃dyti* (= *teĩsti,* richten), *siū́siu* (ich werde nähen).

ų rašomoj tarmėje ištariama kaip ilgoji *u,* t. y. kaip *ū: jų́s* (ihr), *sių̃siu* (ich werde schicken), *matýtų, sū́nų, vagių̃, pų̃va* (fault), *žų̃va* (kommt um), *bų̃va* (pflegt zu sein), *grių̃va* (fällt) ištark kaip *jū́s, siū̃siu, matýtū, sū́nū, vagiū̃, pū̃va, žū̃va, bū̃va, griū̃va.*

§ 5. Siaurosios balsės:

e (atviroji) reikia ištarti gana plačiai, beveik kaip *a* po minkštosios priebalsės: žodžius *vẽdame, kẽpame, vedù, kepù, mẽtai* ištark beveik kaip *viãdame, kiãpame, viadù, kiapù, miãtai.*

e atviroji po kirčiu ne žodžių gale beveik visuomet esti ilga (sulyg. § 4, *a*): *mẽtėme, vẽdėme, mẽtai.*

ė (siauroji) ištariama ilgai, beveik kaip vokiška *ee;* skiemenį *tė-* žodyje *tėvas,* tark kaip vok. *Thee.* Kiti pavyzdžiai: *bėgu, mėnuo, rė̃kti, skė̃sti* arba *kė̃sti* (auseinanderbreiten).

ę beveik visuomet ištariama kaip ilgoji *e: kę̃sti* (leiden), *grę̃žti.* (Sulyg. § 4, *ą*).

i ištariama trumpai: *vinìs* (der Nagel), *pirtìs* (die Badestube), *vištà, vìsas, žąsìs* (die Gans).

y tariama ilgai: *vìnys* (die Nägel), *pir̃tys* (die Badestuben), *žą̃sys* (die Gänse), *yrà* (ist, sind), *dỹkas, výras.*

į visuomet esti ilga ir tariama kaip *y: į̃ra* (trennt, geht auseinander), *bį̃ra* (streut), *gį̃ja* (wird gesund), *kį̃la* (steigt), *lį̃ja* (es regnet), *mį̃slė* (Rätsel), *rį̃ja* (schluckt), *šį̃la* (wird warm), *pir̃tį.*

§ 6. Žodžiuose: *kiaũlė, siaũras, biaurùs, piáuti, piū́klas,* ir t. t. *i* po *k, s, b, p* yra ne balsė, bet suminkštinimo ženklas; po *b, p* tokia *i* ištariama dažniausiai kaip *j.*

§ 7. Raides *ą, ę, į, ų* vietoje ilgųjų ā, *ē, y, ū* rašome tę, kur tūlų kitų tarmių lietuviai vartoja nosines balses arba atsiradusius jų vietoje kitos rųšies balsinius garsus.

---

*) Jei ant *ū* statome kirčius ~, ′, tai balsės ilgumo neženkliname: rašome *sū̃nùs,* bet *sū́nūs.*

Vietoje: *arklių̃, ąsà, bį̃ra, grą̃žtas, katrą̃, mįslẽ, šą̃la, tą̃* galima išgirsti Lietuvoje ir: *arkliuñ, ansà, osà, ūsà, biñra, bírn, grañštas, grõštas, grū̃štas, katrañ, katrõ, katrū̃, mūslẽ (= *mąslẽ, mįslẽ), šõla, šū̃la, tañ, tõ, tū̃.*

Dvibalsės.

§ 8. Tikrosios dvibalsės:

ai — *báimė, vaĩkas.*
au — *áušta* (wird kühl), *aũšta* (der Tag bricht an).
ei — *kéikti* (fluchen), *veĩkti* (thun).
ui — *gúirė* (maža žuvikė), *muĩtas* (der Zoll).
ie — *sviéstas, šiẽnas; siétas* (Sieb), *siẽtas* (Strick zum Anbinden).
uo — *dúona, čiuõžti.*

§ 9. Mišrosios dvibalsės:

al — *bálnas* (= *báltas*, kalbant apie jautį, karvę), *balnas* (Sattel).
am — *sámtis, ram̃tis.*
an — *ántis* (Ente), *añtis* (Busen).
ar — *várpa* (Ähre), *var̃pas* (Glocke).
el — *vélti, melsti.*
em — *pémpė, trem̃ti* (verschicken).
en — *sénti, meñkas.*
er — *mérkti* (die Augen schliessen), *mer̃kti* (einweichen).
il — *pílnas, pilvas.*
im — *rímtas* (ernst), *šim̃tas.*
in — *tínti, tiñklas.*
ir — *pírmas, pir̃štas.*
ul — *púlti, pulkas.*
um — *dúmplės, dúmtuvės* (Blasebalg), *dum̃blas* (Schlamm).
un — *júngas, smuñka.*
ur — *kúrmis* (Maulwurf), *kur̃čias.*

§ 10. Tokius žodžius, kaip *gúirė, púlti, júngas, dúmplės, tínti, pírmas, rimtas* Kuršaitis rašo: *gùirė, pùlti, jùngas, dùmplės, tìnti, pìrmas, rìmtas,* nes jo tarmėje *i* ir *u* dvibalsėse tariama neilgai. Kadangi visą skiemenį, kuriame yra dvibalsė su *i* arba *u*, tariame ilgai, ir daugelyje Lietuvos tarmių tos *i* ir *u* minėtuose žodžiuose yra tariamos netrumpai, todėl rašome: *gúirė, púlti, júngas,* ir t. t.

§ 11. Augštaičių balses *ė, o* žemaičiai taria kaip *ie, uo* (žodžio pradžioje kaip *jie, vuo),* augštaičių dvibalses *ie, uo* — kaip *ėi, ou* arba *y, ū.* Todėl žemaičiai turėtų *ė, o* rašyti visur, kur jie patys taria *ie, uo; ie, uo* jiems reikėtų rašyti, kur jie patys taria *ėi, ou* arba *y, ū.* Tik tiems žemaičiams, kurie augštaičių *ie, uo* taria kaip *y, ū,* sunku yra žinoti, kada reikėtų vietoje *y, ū* rašyti *ie, uo* ir kada *y, ū,* nes visus tokius augštaičių žodžius, kaip *riétas, rýtas* jie taria kaip *rýts,* o tokius, kaip antai *grúdas, grúodas* taria kaip *grúds.* Norint prisitaikinti prie bendrosios rašybos, jiems reikėtų žinoti, kaip tuos jų *y, ū* taria augštaičiai arba kiti žemaičiai.

§ 12. Rytinių augštaičių tarmėse rašomosios kalbos dvibalsės *ie, uo* ir balsės *ė, o* yra ištariamos beveik visur vienodai, jei tos dvibalsės ir balsės neturi ant savęs kirčių arba yra žodžių gale. Tokiu būdu rytų lietuviai, tardami savaip rašomosios kalbos žodžius *odẽlė (óda* = Haut) ir *uodẽlis (úodas* = Mücke) arba *vietẽlė (vietà* = Platz) ir

vėtỹklė (Wurfschaufel), žodžio pradžioje labai dažnai girdi vienodus garsus. Norint prisitaikinti prie rašomosios kalbos įstatymų, jiems reikėtų žinoti, kaip skamba rašomiejei skiemens tuo-kart, kad ant jų krinta žodžio kirtis *(ódą, úodą; vìẽtą, vė̃tyti).*

§ 13. Rašomoje kalboje kirčiuotosios *a* ir *e* yra ištariamos ilgai, kaip ilgosios balsės (ž. §§ 4 ir 5). Rytinių augštaičių tarmėse *a, e, i, u,* jei turi kirtį nuo senųsenovės, yra tariamos kaip pusilgės *a, e, i, u,* t. y. trumpiaus negu kirčiuotosios raštų kalbos *a, e,* bet ilgiaus negu trumposios balsės tokiuose rašomosios kalbos žodžiuose, kaip antai *sùkti, sùktą, vìsas, vìštą.* Kirčiuotos ilgosios balsės ir dvibalsės jų tarmėse, jei atsitinka žodžių galuose, yra tariamos kaip pusilgės. Dėl šitos priežasties rytiniams augštaičiams gana sunku atskirti ilgosios balsės nuo trumpųjų: jie dažnai rašo *y, ū* visur, kur ant tų balsių krinta žodžio kirtis.

Pusbalsė *j.*

§ 14. Pusbalsė *j* rašoma pradžioje žodžio prieš balsę arba viduryje tarp balsių: *Jõnas jója, šáuju* (ich schiesse); jei žodžio pradžioje buvo *j,* tad ji lieka ir atsiradus tame žodyje priešdėliui: *jója, atjója, parjója.*

Priebalsių įstatymai.

§ 15. Priebalsės, viena ar kelios, prieš siaurąsias balses yra ištariamos minkštai, prieš plačiąsias — kietai: *linaĩ, laũkas, ilgas, kalbė́ti, kalbà* (Sprache).

Priebalsėms suminkštinti prieš plačiąsias balses rašome, kaip jau pasakyta (ž. § 6), *i,* kurios tokiose vietose neskaitome kaip *i: siaũras, siúlas, semiù, guliù* (liege; sulyg. *gulù* — lege mich hin).

§ 16. Priebalsės *d* ir *t,* susiminkštindamos prieš *a, ai, au, o, u, ū, ui, uo,* pavirsta į *dži* ir *či* (tši), kurių *i* yra suminkštinamas ženklelis. Pavyzdžiai: *saldùsis — saldžióji, saldžiúoju; kartùsis — karčióji, karčiúoju* (sulyg. *stiprùsis — stiprióji, stipriúoju); žõdis — žõdžio, žõdžiui, žodžiù, žõdžiai, žõdžių; jáutis — jáučio, jáučiui, jáučiu, jáučiai, jáučių* (sulyg. *žvirblis, rūsỹs — žvìrblio, rūsio, žvirbliui, rūsiui, žvirbliai, rūsiaĩ,* ir t. t.); *vedžiaũ, mačiaũ* (sulyg. *veikiaũ, dariaũ); svẽčias, svečiaĩ* (sulyg. *élnias, elniaĩ).*

§ 17. Priebalsės *d* ir *t* prieš *s* žodžio viduryje išnyksta, prieš *t* pavirsta į *s,* prieš *d* — į *z.* Pavyzdžiai: *mèsiu, vèsiu, kąsiu* (sulyg. *met-ù, ved-ù, kánd-u), mèsti, vèsti, kąsti, mèstų, vèstų, kąstų; ėzdinti, vẽzdinti* (sulyg. *ėd-u, ved-ù; siú-ti — siú-dinti).*

§ 18. Priebalsės *g* ir *k* žodžių viduryje prieš *k* iškrinta; pavyzdžiai: *sùk* arba *sùki* (iš *sùk-k, sùk-ki), bė̃k* arba *bė̃ki* (iš *bė̃g-k, bė̃g-ki), veř̃k.*

§ 19. Garsingosios priebalsės *b, g* prieš begarses priebalses visų lietuvių yra ištariamos kaip *p, k.* Žodžius *dirbti, dirbk, bė̃gti, bė̃gsiu* lietuviai taria: *dirpti, dirpk, bė̃kti, bė̃ksiu.* — Garsingosios priebalsės *z, ž* prieš begarses *k* ir *t* yra ištariamos kaip *s, š: brùzti, mė̃žti, vèžti, vèžk, brùzk, mė̃žk* reikia tarti kaip: *brùsti, mė̃šti, vèšti, vèšk, brùsk, mė̃šk.*

Yra rašytojų, kurie, sekdami žmonių ištartį ir senovinių kalbų rašybos pavyzdį, teip ir rašo.

§ 20. Priebalsės *zg* prieš *k* ir *t* pavirsta į *gs* (tar. kaip *ks*), prieš *d* — į *gz,* prieš *s* — į *g* (tar. kaip *k*). Priebalsės *sk* prieš *k* ir *t* pavirsta į *ks,* prieš *d* — į *kz* (tar. kaip *gz*), prieš *s* — į *k.* Priebalsės *šk* prieš *k, t* ir *s* pavirsta į *kš* (ir *s* po *kš* išnyksta). Pavyzdžiai: *mezg-ù, mẽgstas, mègsti, mẽgzdinti, mègsiu, mègsk; dresk-i-ù, drẽkstas, drẽksti, drẽkzdinti, drẽksiu, drẽksk; troško, trókšk, trókšti, trokšiu.*

§ 21. Švargždžiosios priebalsės: *s*, *š*, *ž*, susitikusios žodžių viduryje su *s*, išvirsta: *s*+*s* į *s*, *š*+*s* į *š*, *ž*+*s* į *š*. Pavyzdžiai: *knìsiu* (iš **knis*+*siu*), *kim̃šiu* (iš **kimš*+*siu*), *vèšiu* (iš **vež*+*siu*), *lúštu* (iš **lūž*+*stu*), *grįštù* (iš **grįž*+*stu*), *grį̃šiu* (iš **grįž*+*siu*), *mėšlaĩ* (iš **mėž*+*slai*).

§ 22. Rašydami sudurtinius žodžius dažniausiai parodome ir tų žodžių kilmę; žodžiuose, sudurtuose iš prielinksnių *iš*, *už*, priebalsės *š* ir *ž* prieš *s*, *š*, *ž* išnyksta, bet, rašydami tokius žodžius, *š* ir *ž* teip-pat paliekame. Pavyzdžiai: *pùssalė* (Halbinsel), *žvãkgalis*, *išsuñkti* (tar. *isuñkti*), *išsémti* (tar. *isémti*), *ìšžirgas* (tar. *ìžirgas* = *išsižergęs*), *užšókti*, *užžeñgti*, *ùžsieniai* (tar. *ušókti*, *užeñgti*, *ùsieniai*).

§ 23. a. Priebalsė (pusbalsė) *n* prieš *j*, *l*, *m*, *n*, *r*, *s*, *š*, *ž* ir *v* daugybėje tarmių visai išnyksta, pailginusi esančiąją prieš ją balsę. Tokią ilgąją balsę, po kurios išnykus *n*, rašome paprastai *ą*, *ę*, *į*, *ų*. Pavyzdžiai: *ąsà*, *ą̃šas* arba *vą̃šas* (Haken), *vąškarà*, *žąsìs*, *grą̃štas*, *grąžìnti*, (spragilo) *są́junga*, (sienos) *są́varža*, *są́žinė*, *są́šlavos*, *są́lyga*, *sąmė̃žinis*, *sąnarỹs*, *ką́siu* (iš **kand*+*siu*, **kan*+*siu*), *šą́la* (friert; bet *šãlo*, frierte), *šį̃la* (wird warm; bet *šìlo*), *kį̃la* (steigt; bet *kìlo*, stieg), *bį̃ra* (streut; bet *bìro*, streute), *į̃ra* (trennt, geht auseinander; bet *ìro*, ging auseinander), *gė̃rįsiu*, *papìktįsiu*, *pį́siu*, *mį́siu* ir *mį̃siu*, *gį́siu* ir *gį̃siu*, *rų̃šis* (Gattung), *grįštù* (iš **grinž*+*stu*).

b. Priebalsė *n* išnyko ir žodžių galuose, jei tenai visuomet buvo viena, t. y. neturėjo po savęs balsės. Tokiose galūnėse rašome nosines balses (*ą*, *ę*, *į*, *ų*), jei rašomoje kalboje jos tariamos ilgai. Pavyzdžiai: matau *bérną*, *žmóną*, *tą̃*, *katrą̃*, *pir̃tį*, *širdį̃*, *žmōgų*, *súnų*, *kãtę*, *pẽlę*; be *vaikų̃*, *žmonių̃*, *žmonų*, *kojų*, *miẽstų*; kad *matýtų*, *šaũktų*, *mèstų*; *trį̃s* (drei; er wird reiben, sie werden reiben), *jū́s* ir *jū̃s* (ihr).

c. Tokiose formose, kaip antai *pir̃tys*, *širdys*, *súnūs*, *piẽtūs* rašoma vienok žodžių galūnėse paprastai ne *į*, *ų*. Ir tosios formos galima būtų rašyti su *į*, *ų*: *pir̃tįs*, *širdįs*, *súnųs*, *piẽtųs*. Tokis rašymas, jei rašytojams patiktų, sutvirtintų visą priebalsės *n* įstatymą žodžių galūnėse (ž. § 23, **b.**).

d. Nosinę pabalsę *n* prieš visas kitas priebalses, išskyrus *j*, *l*, *m*, *n*, *r*, *s*, *š*, *ž*, *v* (ž. § 23, **a.**), rašomoji kalba taria kaip *n*: ji yra ištariama aiškiai, neišnyksta, tik jos ištarimas visuomet prisitaikina prie kiekvienos priebalsės; prieš *b* ir *p* ji pereina į *m*. Pavyzdžiai: *rankà*, *sámprotauti*, *sámpilas*, *sámbrėškis*, *vanduō*, *vánta*, *miñti* (raten), *atmintìs*, *tuñka* (bet *tùko*), *teñka* (bet *tẽko*), *atpiñga* (bet *atpìgo*), *paliñka* (= *paliẽka*, *paliẽkti*, bet *palìko*), *pakañka* (bet *pakãko*).*)

e. Tūlose rašomosios kalbos tarmelėse sakoma ir: *pýti* (= *pinti*), *gýti* (= *ginti*), *gỹti* (= *giñti*), *gẽryti* (= *gẽrinti*), *naikýti* (= *naikinti*), t. y. *n* prieš nereiškiamojo sakymo *t* išnyksta, pailginusi prieš save balsę *i*. Šitoji tūlų tarmelių ypatybė atsirado kalboje tik dėlto, kad išnykimas *n* prieš *s* būsimamjame laike (ž. § 23, **a.**) atsispindėjo ir nereiškiamamjame sakyme: tų tarmelių žmonės, neapkęzdami ištarties yvairumų vieno žodžio formose, ėmė tarti savąjį *in* (*pinti*, *naikinti*) teip, kaip taria tą patį *in* būsimamjame laike. Yra ir tokių tarmių, kur minėtųjų nereiškiamųjų sakymų *n* įsibrovė būsimojo laiko formon (prieš *s*): tų tarmių žmonės, sakydami *naikinti*, *pinti*, *gẽrinti*, taria pagal tąs formas ir *naikinsiu*, *pinsiu*, *gẽrinsiu*. Rašant tokias formas, reikėtų būtinai sekti bendras įstatymas ir rašyti: *pinti* — *pį́siu*; *gẽrinti* — *gẽrįsiu*; *pažinti* — *pažį́stu*, *pažį́siu*; *žį́sti* — *žindu* — *žį́siu*.

---

*) Sulyg. lotyn. *relinquo* ir *reliqui*, *relictus*; *vinco* ir *vici*, *victus*; *tango* ir *tactus*.

Kalbos dalys.

§ 24. Mūsų kalba yra sudėta iš daugybės žodžių. Vieni žodžiai reiškia daiktų *vardus*, kiti parodo daikto *ypatybes*, kiti vėl daikto *veiksmą*. Yra žodžių, kurie parodo tiktai, *kaip*, *kada*, *kur* kas esti daroma arba veikiama; yra ir tokių žodelių, kuriais *sujungiame* kitus žodžius ir ištisus sakinius.

Pagal prasmę arba reikšmę gramatika dalija žodžius į skyrius, kuriuos vadiname *kalbos dalimis*. Yra devynios kalbos dalys: *daiktãvardis* (dáiktininkas), *būdvardis* (būdininkas), *skaĩtvardis*, *ìšvardis* (vardãvietė), *veiksmãžodis* (veiksmininkas), *priéveiksmis*, *priélinksnis*, *sąjunga*, *jausmãžodis*.

Daiktavardis.

(Nomen substantivum.)

§ 25. Žodžius, kurie reiškia daikto vardą, vadiname *daiktavardžiais* arba daiktininkais.

Daiktai gali būti gyvi (*žmogùs*, *gyvulỹs*, *paũkštis*) ir negyvi (*triobà* arba *trobà*, *žẽmė*, *ẽžeras*), matomi (*žmogùs*, *žẽmė*) ir nematomi (*Diẽvas*, *prōtas*, *atmintìs*). Kiekvieno tokio daikto vardas bus *daiktavardis*.

§ 26. Jei daiktavardis reiškia tiktai vieną kokį daiktą, išskirdamas jį iš visos panašių į jį daiktų padermės, tad jį vadina *tikruoju daiktavardžiu*. Pavyzdžiai: *Lietuvà*, *Vilnius*, *Kaũnas*, *Palangà*, *Laukuvà*, *Raguvà*; *Nẽmunas*, *Dubysà*, *Neris* (= *Vilija*), *Šešupė*, *Nevė̃ža*, *Dauguvà*, *Mituvà*; *Pẽtras*, *Keistùtis*, *Birūtà*, *Daũkanta*, *Daukšà*, *Radvilà*, *Petráitis*.

Rašant tikruosius daiktavardžius, reikia pradėti didžiąja raide.

§ 27. Jei daiktavardis reiškia ne atskiro kokio daikto, bet visų kitų vienos padermės daiktų vardą, tad jį vadiname *netikruoju daiktavardžiu*. Pavyzdžiai: *ùpė*, *sodžiùs*, *miẽstas*, *miestẽlis*, *paupỹs*, *sodiẽtis*, *miestiẽtis*, *miestelė̃nas* (= miesto, miestelio gyventojas), *širdìs*, *áuksas*, *mìškas*, *dvasià*, *lietùvis*, *lénkas*, *rùsas*, *vokietỹs*.

§ 28. Lietuvių daiktavardžiai dviejų gimčių tegali būti: *vyriškosios* gimties (*žmogùs*, *gyvulỹs*, *vãnagas*, *vagìs*) ir *moteriškosios* (*žmonà*, *bìtė*, *kárvė*, *pelė̃da*).

Yra ir tokių daiktavardžių, kurie nereiškia daikto gimties, kaip antai: *pabálda* (kalbant apie žmogų), *saunorà*, *priéšgina*, *vẽpla*. Yra tat *bendrosios* gimties daiktavardžiai.

Daiktavardžių linksniavimas.

§ 29. Galima išgirsti sakant: *vaĩkas* (*kàs?*) eina; *vaĩke*, sustok; *vaĩko* (*kenõ?*) dárbas; *vaĩkui* (*kám?*) sunkù; *vaĩką* (*ką̃?*) vargina bė̃dos; jis eĩna *vaikù* (*kuõ?*) vẽdinas; *vaikè* (*kamè?*) yra káulai, raũmens; netikėlis šóvė *vaikañ* (*kur̃*, *kañ?*) ir ùžmušė.

Daiktavardžio *vaĩkas* formas: *vaĩkas*, *vaĩke*, *vaĩko*, *vaĩkui*, *vaĩką*, *vaikù*, *vaikè*, *vaikañ* vadiname *liñksniais* (casus), patį vartymą arba lankstymą per linksnius — *linksniãvimu* (declinatio): daiktavardžius *linksniuojame*.

Linksnį, kuriuo atsakome klausiant *kàs?*, vadiname *vardininkù* (casus nominativus).

Linksnį, kurį vartojame šaukdami ką-nors, kurs reiškia šauksmą, vadiname *šauksmininkù* (c. vocativus).

Jei daiktavardžio forma atsako klausiant *kenõ* arba *kõ?*, tad jo linksnį vadiname *kiltininkù* (c. genitivus); jis dažniausiai rodo daikto kiltį arba kilmę (*Pẽtro* sūnùs, *Diẽvo* namaĩ).

Linksnį, kuriuo atsakome klausiant *kám, kuriám tikslui?*, vadiname *naudininkù* (c. dativus).

Jei daiktininko linksniu atsakome klausiant *ką?*, tad jį vadiname *priekininkù* (c. accusativus). Šitas linksnis dažniausiai rodo tiesųjį darinį (poximum obiectum); daiktas, jo išreiškiamas, tarytum stovi veiksnio (subiectum) *priekyje* arba pryšakyje ir yra jo pirmiausiai atliekamas.

Linksnį, rodantį, *kuo* kas daroma, vadiname *įrakininkù* (c. instrumentalis); jisai reiškia labai dažnai ir *su kuo* kas daroma, kaip antai sakinyje: męs važiavome miestan *su Petru* (cum Petro).

Linksnį, kuriuo atsakome klausiant, *kamè* (wo?) kas yra, *kamè* kas daroma?, vadiname *vietininku tikruoju* arba *pirmuoju;* daiktavardžio linksnį, kuriuo atsakome klausiant *kur̃* (wohin?), *kañ, kuriõn viẽton?*, vadiname *vietininku netikruoju* arba *antruoju* (c. locativus).

§ 30. Daiktavardžius linksniuodami vartome ir per *skaičiùs* arba *skaitliùs.*

Viénskaitos linksniai reiškia tiktai vieną kokį daiktą.

Dvìskaitos linksniai yra vartojami, kur kalbama apie du daiktu.

Daũgskaitos linksniai nurodo, kad yra kalbama apie kelis daiktus arba apie daugybę daiktų.

Yra daiktavardžių, kuriuos vartojame tiktai vienskaitoje *(Kaũnas, Lietuvà, darbštùmas, veiklùmas).*

Yra daiktavardžių ir tokių, kurie vartojami tiktai daugskaitoje *(Šiauliaĩ, var̃tai, žirklės).*

Yra ir tokių daiktavardžių, kurių vienskaita išreiškia krūvą arba daugybę panašių daiktų *(girià, mìškas, kúopa, bandà* [Rinderheerde]).

§ 31. Ne visi skaičiai ir ne visi linksniai yra lygiai Lietuvoje vartojami. Yra vietų, kur antrojo vietininko žmonės beveik nevartoja, arba jisai likęs tiktai atskiruose pasakymuose (eik *šaliñ, laũkan* arba *laukañ*). Tose vietose šito linksnio prasmę yra įgijęs priekininkas su prielinksniu *į*. Pavyzdžiai: einù *į dar̃žą*, siuñtė manė motinėlė *į Dunõjų* vandenėlio, ponai vasaros metą išvažinėja *į laukùs.*

Vietomis, rytiečių tarmėse, klausiant *kur̃, kañ, kuriõn viẽton?*, žmogus atsako visada antruoju vietininku. Tose vietose priekininkas su prielinksniu *į (in, ing, int, unt, ont)* turi ypatingą, tam tikrą prasmę: jis yra rytų lietuvių vartojamas tokiuose atsitikimuose, kur klausiant *kur̃, kañ, kuriõn viẽton?*, kiti lietuviai dažniausiai vartoja priekininką su prielinksniu *pas,* o žemaičiai kiltininką su tuo pačiu prielinksniu. Pavyzdžiai: važiuoju *Kaunañ,* einu *triobõn (trobõn),* Šiauliuõsna, *daržuõsna, daržuõsen* (arba kartais *daržuõs), pirtiñ, Salõsna, Salõsen, Salõs; jis tañ žõdin tarė* (darauf erwiderte er); einu *į kùnigą* (zum Priester), *į Gudẽlį* (zum Gudelis), *į Gudeliùs* (jei Gudelis yra šeimynotas ir gyvena ne vienas); *rašo prašymą į ministerį.*

Linksniavimų pavyzdžiuose antrasis vietininkas nebus įrašomas šitame vadovėlyje.

§ 32. Yra vietų, kur dviskaitos vietoje žmonės yra papratę vartoti daugskaitą; yra vietų, kur vienas kokis dviskaitos linksnis bėra vartojamas *(dù laukù, dvì šalì).*

Tūlose vietose dviskaitos linksniai yra įgiję daugskaitos prasmę. Tose vietose yra sakoma: *dviém mergóm, trim mergóm, penkióm mergóm (= dviém mergóm, trims mergóms, penkioms mergóms), su dviẽm kárvêm, su trim̃ kárvêm, penkiõm trobõm (= su dviẽm kárvêm, su trimìs kárvėmis, penkiomìs triobomìs* arba *trobomìs).*

Dviskaita yra Lietuvoje dažniaus vartojama, negu antrasis vietininkas; dviskaitos linksnius įrašome vadovėlio pavyzdžiuose.

§ 33. Lietuvių kalboje penki yra daiktavardžių linksniavimai.

Pirmojo linksniavimo daiktavardžiai turi vardininke pabaigas *-as, -ys, -is;* jų vienskaitos kiltininkas turi pabaigą *-o* po kietos arba suminkštintos priebalsės. Visi jie yra vyriškosios gimties: *dárbas, svẽčias (svetỹs), vėžỹs, jáutis.*

Antrojo linksniavimo daiktavardžiai turi vardininke pabaigas *-a, -ė, -i;* jų vienskaitos kiltininkas turi pabaigas *-os, -ės.* Tojo linksniavimo daiktavardžiai yra moteriškosios arba bendrosios gimties: *trobà, žẽmė, martì.*

Trečiojo linksniavimo daiktavardžiai yra be jokio gimties skirtumo, vardininke turi pabaigą *-is,* kiltininke *-ies: širdìs, vinìs.*

Ketvirtojo linksniavimo daiktavardžiai visi yra vyriškosios gimties ir turi vardininke pabaigą *-us* (kilt. *-aus*): *alùs, sūnùs.*

Penktojo linksniavimo daiktavardžiai turi vardininke pabaigą *-uo* arba *-ė* ir kiltininke *-es* arba (po priebalsių *n, r*) *s.*

§ 34. **Pirmojo linksniavimo pavyzdžiai.**

		Vienskaita.		
Vard.	laũkas.	svẽčias.	gaidỹs.	peĩlis.
Š.	laũke!	svetiẽ!*)	gaidỹ!	peĩli!
K.	laũko.	svẽčio.	gaĩdžio.	peĩlio.
N.	laũkui.	svẽčiui.	gaĩdžiui.	peĩliui.
Pr.	laũką.	svẽčią.	gaĩdį.	peĩlį.
Įr.	laukù.	svečiù.	gaidžiù.	peiliù.
Viet.	laukè.	svetyjè.	gaidyjè.	peĩlyje.
		Daugskaita.		
Vr. ir Š.	laukaĩ.	svečiaĩ.	gaidžiaĩ.	peĩliai.
K.	laukų̃.	svečių̃.	gaidžių̃.	peĩlių.
N.	laukáms.	svečiáms.	gaidžiáms.	peĩliams.
Pr.	laukùs.	svečiùs.	gaidžiùs.	peiliùs.
Įr.	laukaĩs.	svečiaĩs.	gaidžiaĩs.	peĩliais.
Vt.	laukuosè.	svečiuosè.	gaidžiuosè.	peĩliuose.
		Dviskaita.		
Vr., Š. ir Pr.	(dù) laukù.	svečiù.	gaidžiù.	peiliù.
K., Vt.		kaip daugskaitoje.		
N.	(dviém) laukám.	svečiám.	gaidžiám.	peĩliam.
Įr.	(dviẽm) laukam̃.	svečiam̃.	gaidžiam̃.	peĩliam.

§ 35. Vietoje: *svetyjè, gaidyjè, peĩlyje* sakoma ir trumpiaus: *svetỹj, svetỹ, gaidỹj, gaidỹ, peĩlyj, peĩly.* — Vietoje: *laukuosè, svečiuosè, gaidžiuosè, peĩliuose* sakoma ir: *laukuõs, svečiuõs, gaidžiuõs, peĩliuos.*

Kiti pavyzdžiai, kurie yra linksniuojami tokiu pat būdu (ž. § 34):

1. a. *Balnas, balsas, dar̃žas, Diẽvas, lañkas, lìnas, pìlvas, pur̃vas, stìklas, tãkas, var̃das.*

b. *Aũtas, bõsas* (Fass), *dir̃žas, gañdras* (Storch), *kar̃klas, maĩstas, pãdas, par̃šas, pir̃štas, rãktas, tur̃tas.*

---

*) Sakoma ir: *svẽte, svẽčiau, svetỹ!*

c. *Bérnas, béržas, dárbas, grúdas, kélmas, kótas, lángas, méldas, mẽšlas, pláukas.*
d. *áuksas, gróbas, inkstas, káulas, krúmas, mókslas, miltai, riétai, tiltas, výras.*

2. a. *Baublỹs, garnỹs* (Reiher), *kvieslỹs, lokỹs* (Bär), *pirklỹs* (Kaufmann), *rėksnỹs, žynỹs* (Zauberer), *žioplỹs.*

b. *Añtis* (Busen), *kraĩtis, kum̃pis, mẽdis, vãgis* (Haken), *giminiẽtis, sodiẽtis = kaimiẽtis* (Bauer), *valstiẽtis* (Bürger).

c. *Arklỹs, grėblỹs, ožỹs, žaltỹs.*

d. *Briédis, brólis* (ir *brolỹs*), *ìšsūnis* (Adoptivsohn), *ìšvaikis* (Adoptivkind), *įpėdinis* (Nachfolger), *patė̃vis* (Stiefvater), *pántis, pósūnis* (Stiefsohn), *sūnáitis* (Grosssohn; Söhnchen), *úošvis; élnias* (ir *élnis*), *vélnias, vė̃jas, artójas, malė̃jas, piovė̃jas, siuvė̃jas vežė̃jas* (ir *artójis, malė̃jis, piovė̃jis, siuvė̃jis, vežė̃jis*).

§ 36. Antrojo linksniavimo pavyzdžiai.

Vienskaita.

Vr.	rankà.	valdžià.	trobà.	pelẽ.
Š.	rañka!	vałdžia!	tróba!	pẽle!
K.	rañkos.	valdžiõs.	trobõs.	pelẽs.
N.	rañkai.	vałdžiai.	tróbai.	pẽlei.
Pr.	rañką.	vałdžią.	tróbą.	pẽlę.
Įr.	rankà.	valdžià.	trobà.	pelè.
Vt.	rañkoje.	valdžiojè.	trobojè.	pelėjè.

Daugskaita.

Vr., Š.	rañkos.	vałdžios.	tróbos.	pẽlės.
K.	rañkų.	valdžių̃.	trobų̃.	pelių̃.
N.	rañkoms.	valdžióms.	trobóms.	pelėms.
Pr.	rankàs.	valdžiàs.	tróbas.	pelès.
Įr.	rañkomis.	valdžiomìs.	trobomìs.	pelėmìs.
Vt.	rañkose.	valdžiosè.	trobosè.	pelėsè.

Dviskaita.

Vr., Š., Pr.	(dvi) rankì.	valdžì.	tróbi.	pelì.
K., Vt.	kaip daugskaitoje.			
N.	(dviém) rañkom.	valdžióm.	trobóm.	pelėm.
Įr.	(dviẽm) rañkom.	valdžiõm.	trobõm.	pelẽm.

§ 37. Vietoje: *rañkoje, valdžiojè, trobojè, pelėjè* sakoma ir: *rañkoj, valdžiõj, trobõj — triobõj, pelẽj (rañko, valdžiõ, trobõ — triobõ, pelẽ).* — Vietoje: *rañkomis, valdžiomìs, trobomìs, pelėmìs* sakoma ir: *rañkoms, valdžiõms, trobõms, pelẽms.*

Kiti pavyzdžiai, linksniuojamiejei teip-pat (ž. § 36):

1. a. *Algà, angà* (Thüröffnung), *bandà, bangà, dirvà, mergà, salà, sulà, talkà, žiemà; eilià* (ir *eilà, eilẽ*), *viešnià, žinià.*

b. *Balà, druskà, plytà, plutà, pupà, putà, rūtà, šùkos, vietà, vištà, dvasià.*

c. *Dúona, gė̃da, girnos, jáuja, júosta, kója, liépa, lúpa, piéva, plúnksna, úoga, várpa, ìšdūkra* (Adoptivtochter), *pódūkra* (Stieftochter).

d. *Anýta, bažnýčia, baũdžiava, dalýbos, lentýna, radýbos, pelė́da, žuvė́dra* (Möwe).

e. *Apačià, dovanà, kópėčios, pabaigà.*

2. a. *Eilẽ* (ir *eilià*), *giesmẽ, gerklẽ, pūslẽ, varlẽ, žynẽ* (Zauberin).

b. *Blãkė, ẽglė, lãpė, pùsė, rẽplės, silkė, šãkės* (ir *šãkė*), *ùpė, žẽmė, žvãkė.*

c. *áuklė* (Kinderwärterin), *báimė*, *dūkráitė* (Grosstochter; Töchterchen), *gérve kárvė*, *kiélė*, *láimė*, *rópė*, *sáulė*, *séilės*, *úošvė*, *žirklės*, *zýlė* (ir *žylė*).

d. *Aviẽtė* (žem. *avẽtė*), *kanãpės*, *kepùrė*, *kumẽlė; bérnienė* (Frau des Knechtes), *brólienė* (žem. *bérnėnė*, *brólėnė*), *núomonė*, *pãmotė* (Stiefmutter).

§ 38. **Trečiojo linksniavimo pavyzdžiai.**

Vienskaita.

Vr.	vagìs.	kártis.	akìs.	naktìs.
Š.	vagiẽ!	kártie!	akiẽ!	naktiẽ!
K.	vagiẽs.	kárties.	akiẽs.	naktiẽs.
N.	vãgiui.	kárčiai.	ãkiai.	nãkčiai.
Pr.	vãgį.	kártį.	ãkį.	nãktį.
Įr.	vagimì.	kártimi.	akimì.	naktimì.
Vt.	vagyjè.	kártyje.	akyjè.	naktyjè.

Daugskaita.

Vr., Š.	vãgys.*)	kártys.*)	ãkys.*)	nãktys.*)
K.	vagių̃.	kárčių.	akių̃.	nakčių̃ (naktų̃).
N.	vagíms.	kártims.	akíms.	naktíms.
Pr.	vagìs.	kártis.	akìs.	naktìs.
Įr.	vagimìs.	kártimis.	akimìs.	naktimìs.
Vt.	vagysè.	kártyse.	akysè.	naktysè.

Dviskaita.

Vr., Š., Pr.	(dù) vagiù.	(dvì) kárti.	(dvì) akì.	naktì.
K., Vt.	kaip daugskaitoje.			
N.	(dviém) vagím.	kártim.	akím.	naktím.
Įr.	(dviẽm) vagim̃.	kártim.	akim̃.	naktim̃.

§ 39. Vietoje: *vagimì*, *kártimi*, *akimì*, *naktimì* sakoma ir: *vagim̃*, *kártim*, *akim̃*, *naktim̃;* vietoje: *vagyjè*, *kártyje*, *akyjè*, *naktyjè* sakoma ir: *vagỹj*, *vagỹ*, *kártyj*, *kárty*, *akỹj*, *akỹ*, *naktỹj*, *naktỹ;* vietoje: *naktyjè*, *vagyjè*, *kártyse*, *naktysè* . . . . daugiur sakoma ir *naktijè*, *vagijè*, *kártise*, *naktisè* . . .; vietoje: *vagimì*, *kártimi*, *akimì*, *naktimì* daugiur sakoma pagal §§ 35 ir 36: *vagiù*, *kárčia*, *akià*, *nakčià.*

Kiti pavyzdžiai:

a. *Anglìs*, m.; *ašìs*, m.; *ausìs*, m.; *blužnìs*, m. (Milz); *dalìs*, m. (ir *dalià*); *dùrys*, daugsk., m.; *gentìs*, b.; *mintìs*, m. (Gedanke); *mirtìs*, m. (Tod); *Nerìs* (= Vilija), m.; *pirtìs*, m.; *žąsìs*, m.

b. *Širdìs*, m.; *žvėrìs*, v.; *smiltis* (ir *smiltìs*), m.

c. *ánkštis*, m. (Hülse); *ántis*, m. (Ente); *nósis*, m.

d. *Atmintìs*, m.; *išmintìs*, m.; *pažintìs*, m.; *tėvonìs*, v. (Erbe); *prigimtìs*, m.

§ 40. **Ketvirtojo linksniavimo pavyzdžiai.**

Vienskaita.

Vr.	sūnùs.	žmogùs.**)	vaĩsius.	puõdžius.
Š.	sūnaũ!	žmogaũ!	vaĩsiau!	puõdžiau!
K.	sūnaũs.	žmogaũs.	vaĩsiaus.	puõdžiaus!

*) Žiūr. § 23, c.

**) Sakoma ir: *žmõgus, žmõgau!, žmõgaus, žmõgumi, žmõguje.*

N.	súnui.	žmõgui.	vaĩsiui.	puõdžiui.
Pr.	súnų.	žmõgų.	vaĩsių.	puõdžių.
Įr.	sūnumì.	žmogumì.	vaĩsiumi.	puõdžiumi.
Vt.	sūnūjè.	žmogūjè.	vaĩsiūje.	puõdžiūje.
		Daugskaita.		
Vr., Š.	súnūs.*)	žmónės.	vaĩsiai.	puõdžiai.
K.	sūnų̃.	žmonių̃.	vaĩsių.	puõdžių.
N.	sūnùms.	žmonė́ms.	vaĩsiams.	puõdžiams.
Pr.	súnus.	žmónes.	vaisiùs.	puodžiùs.
Įr.	sūnumìs.	žmonėmìs.	vaĩsiais.	puõdžiais.
Vt.	sūnuosè.	žmonėsè.	vaĩsiuose.	puõdžiuose.
		Dviskaita.		
Vr., Š., Pr.	(dù) súnu.	žmogù.	vaisiù.	puodžiù.
K., Vt.		kaip daugskaitoje.		
N.	(dviém) sūnúm.	žmonė́m.	vaĩsiam.	puõdžiam.
Įr.	(dviẽm) sūnum̃.	žmonẽm.	vaĩsiam.	puõdžiam.

§ 41, a. Tokie žodžiai, kaip antai *vaĩsius*, *spiẽčius*, *bẽdžius*, gauna daugskaitos ir dviskaitos linksnius pagal pirmojo linksniavimo įstatymus (ž. § 34). Daugskaitos linksniai žodžio *žmogùs* turi visi antrojo linksniavimo pabaigas.

b. Vietoje: *sūnūjè*, *žmogūjè*, *vaĩsiūje*, *puõdžiūje* sakoma ir: *sūnujè*, *žmogujè*, *vaĩsiuje*, *puõdžiuje* (ž. § 39).

Kiti ketvirtojo linksniavimo pavyzdžiai:

a. *Alùs*, *dangùs*, *lietùs* (ir *lytùs*), *medùs* (Honig), *midùs* ir *mìdus* (Meth), *piẽtūs* (daugsk.), *vidùs*, *viršùs*.

b. *Bẽdžius* (der Notgeplagte), *blùsius*, *bõsius*, *katìlius*, *kubìlius*, *kur̃pius* (Schuhmacher), *lañgius* (arba *stìklius*, Glaser), *rãčius* (Stellmacher), *pavõjus*, *spir̃čius* (Branntweinbrenner), *spiẽčius* (ir *spiẽtlius*), *utẽlius*, *rytójus*, *vasarójus*.

§ 42. Penktojo linksniavimo pavyzdžiai.

			Vienskaita.		
Vr.	akmuõ.	mė́nuo.	šuõ.	sesuõ.	duktẽ.
Š.	(akmuõ!)	(mė́nuo!)	šuniẽ!	sẽser!	(dùkter!)
K.	akmeñs.	mė́nesio.	šuñs.	seser̃s.	dukter̃s.
N.	ãkmeniui.	mė́nesiui.	šún.	sẽseriai.	dùkteriai.
Pr.	ãkmenį.	mė́nesį.	šùnį.	sẽserį.	dùkterį.
Įr.	ãkmeniu.	mė́nesiu.	šunimì.	seserimì.	dukterimì.
V.	akmenyjè.	mė́nesyje.	šunyjè.	seseryjè.	dukteryjè.
			Daugskaita.		
Vr., Š.	ãkmens.	mė́nesiai.	šùnes.	sẽsers.	dùkters.
K.	akmenų̃.	mė́nesių.	šunų̃.	seserų̃.	dukterų̃.
N.	akmenìms.	mė́nesims.	šunìms.	seserìms.	dukterìms.
Pr.	ãkmenis.	mė́nesius.	šunìs.	sẽseris.	dùkteris.
Įr.	akmenimìs.	mė́nesiais.	šunimìs.	seserimìs.	dukterimìs.
Vt.	akmenysè.	mė́nesyse.	šunysè.	seserysè.	dukterysè.

*) Žiūr. § 23, c.

Dviskaita.

Vr., Š., Pr.	(dù) ãkmeniu.	mė́nesiu.	šuniù.	(dvì) sẽseri.	dùkteri.
K., Vt.		kaip daugskaitoje.			
N.	(dviém) akmením.	mė́nesim.	šuním.	seserím.	dukterím.
Įr.	(dviẽm) akmenim̃.	mė́nesim.	šunim̃.	seserim̃.	dukterim̃.

§ 43. Vietoje: *akmeñs, mė̃nesio, šuñs, seser̃s, dukter̃s* sakoma ir: *akmenès, mė̃nesies, šunès, seserès, dukterès;* vietoje: *šùn* sakoma ir *šùniui.*

Vietoje: *ãkmeniu, mė̃nesiu, šunim̃ì, seserimì, dukterimì* sakoma ir: *akmenimì, mė̃nesimi, šuniù, sẽseria, dùkteria.*

Vietoje: *mė̃nesiu, mė̃nesims, mė̃nesius, mė̃nesiais, mė̃nesyse* sakoma ir: *mė̃nesų, mė̃nesiams, mė̃nesis, mė̃nesimis, mė̃nesiuose.*

Kaip *akmuõ* vartomi dar: *ãšmens* (daugsk.), *augmuõ, liemuõ, piemuõ, riemuõ* (ir *rêmuõ*), *raũmens* (daugsk.), *ruduõ, sė̃mens* (daugsk.), *stuomuõ* (ir *stomuõ*), *šer̃mens* (daugsk., Begräbnissmahl), *tešmuõ, vanduõ, želmuõ . . . .*

§ 44. **Pasergė́jimai prie linksniavimų.**

Žodžiai: *martì, patì* (Frau) reikia linksniuoti teip, kaip žodis *valdžià: marčiõs, pačiõs, mar̃čiai, pãčiai,* ir t. t.

Trečiojo ir ketvirtojo linksniavimų daiktavardžiai yra vartomi labai nevienodai; vienas-kitas tų daiktavardžių linksnis yra padarytas pagal kitų linksniavimų pavyzdžius. Kiltininkai: *dantų̃, dùrų, naktų̃, debesų̃, geležų̃, obelų̃, žuvų̃, pir̃ts (= pirtiẽs), obels (= obeliẽs),* — yra paimti arba tariant užsilikę šituose daiktavardžiuose iš penktojo linksniavimo, nors paprastai jie *(dùrys, dantìs* [ir *dantỹs,* kilt. *dañčio*], *naktìs, debesìs* [*debesỹs, -sio*], *geležìs,* [ir *gelžìs*], *obelìs, žuvìs, pirtìs)* yra vartomi pagal trečiojo linksniavimo pavyzdžius; kiltin. *mė̃nesio* yra padarytas pagal pirmojo linksnavimo pavyzdžius.

Tokie žodžiai, kaip *gaĩlestis, rū̃pestis,* yra linksniuojami ir pagal trečiojo, ir pagal pirmojo linksniavimo pavyzdžius.

Pagal *duktė̃* linksniuojamas žodis *motė̃,* kilt. *moter̃s,* priek. *móterį,* nors vietoje *motė̃* vienskaitoje paprastai vartojamas žodis *moterìškė* (žem. *mótriška*); tik daugskaitoje tebesakoma visada *móters.* Nuo *motė̃* (Weib, Frau) reikia atskirti *mótina* arba (vietomis) *mótyna* (Mutter).

Tie, kurie nori kaip reikiant rašyti ir kalbė́ti, privalytų įsižiūrė́ti į visų linksnių pabaigas ir jų skirtumus.

Linksnių pabaigos.

I. Linksniavimas. — *II. Linksniavimas.*

Vienskaita.

	I.			II.		
Vr.	-as, -ias.*)	-ys.	-is.	-a.	-ia.	-ė.
Š.	-e, -è, -iẽ, -i, -ỹ.	-y.	-i.	-a.	-ia.	-e.
K.	-o.	-io.	-io.	-os.	-ios.	-ė̃s.
N.	-ui.	-iui.	-iui.	-ai.	-iai.	-ei.
Pr.	-ą.	-į.	-į.	-ą.	-ią.	-ę.
Įr.	-u.	-iu.	-iu.	-a.	-ia.	-è.
Vt.	-e.	-yje.	-yje.	-oje.	-ioje.	-ėje.

*) *i* prieš linksnių pabaigas yra suminkštinimo ženklelis.

		Daugskaita.			
Vr., Š.	-ai.	-iai.	-os.	-ios.	-ės.
K.	-ų.	-ių.	-ų.	-ių.	-ių.
N.	-ams.	-iams.	-oms.	-ioms.	-ėms.
Pr.	-us.	-ius.	-as.	-ias.	-es.
Įr.	-ais.	-iais.	-omis.	-iomis.	-ėmis.
V.	-uose.	-iuose.	-ose.	-iose.	-ėse.
		Dviskaita.			
Vr., Š., Pr.	-ù.	-iu.	-i.	-i.	-i.
K., Vt.		kaip daugskaitoje.			
N., Įr.	-am.	-iam.	-om.	-iom.	-iom.

	III. Linksniavmas.	*IV. Linksniavimas.*		*V. Linksniavimas.*	
		Vienskaita.			
Vr.	-is.	-us.	-ius.	-uo.	-ė.
Š.	-ie.	-au.	-iau.	-uo, -nie.	—
K.	-ies.	-aus.	-iaus.	-ns.	-rs.
N.	-iui, -iai.*)	-ui.	-iui.	-niui.	-riai.
Pr.	-į.	-ų.	-ių.	-nį.	-rį.
Įr.	-imi.	-umi.	-iumi.	-nimi.	-rimi.
Vt.	-yje.	-ūje (-uje).	-iūje (-iuje).	-nyje.	-ryje.
		Daugskaita.			
Vr., Š.	-ys.	-ūs.	-iai.	-ns.	-rs.
K.	-ių.	-ų.	-ių.	-nių.	-rių.
N.	-ims.	-ums.	-iams.	-nims.	-rims.
Pr.	-is.	-us.	-ius.	-nis.	-ris.
Įr.	-imis.	-umis.	-iais.	-nimis.	-rimis.
Vt.	-yse (ise).	-uose.	-iuose.	-nyse (-nise).	-ryse (-rise).
		Dviskaita.			
Vr., Š., Pr.	-iu, -i.**)	-u.	-iu.	-niu.	-ri.
K., Vt.		kaip daugskaitoje.			
N., Įr.	-im.	-um.	-iam.	-nim.	-rim.

Būdvardis.

(Nomen adiectivum.)

§ 45. Žodį, kuriuo apsakome, koksai arba kokio būdo yra daiktas, vadiname *būdvardžiu.*

Būdvardis parodo gyvų ir negyvų daiktų *būdą* arba *kokybę.* Pavyzdžiai: *gẽras* žmogus, *gerà* žmona, *sẽnas* arklys, *senà* kumelė, *geležìnis* peilis, *geležìnė* žagrė; *gerám* žmogui, *gerõs* žmonos, *senù* arkliu, *sẽną* kumelę; *geležìniai* peiliai, *geležìnėmis* žagrėmis.

§ 46. Nusižiūrėjus į būdvardžių pabaigas, gramatika skiria juos į dvi dali, t. y. atranda dvejopus būdvardžius: *vientisus* arba *nedvilypuotus*, kaip antai: *báltas,*

*) Galūnė *-iui* daiktavardžiams vyriškosios gimties, *-iai* — daiktavardžiams moteriškosios gimties.
**) Vyriškos gimties *-iu*, moteriškos *-i*.

gẽras, sẽnas, senà, — ir *dvilypuotus,* kaip antai: *baltàsis, geràsis, senàsis, baltóji, geróji, senóji, bèràsis* žirgelis, *rupióji* duona.

Dvilypuotųjų būdvardžių linksniai yra sudurti iš linksnių ištisojo būdvardžio ir išvardžio *jis, ji.*

§ 47. Iš paminėtųjų pavyzdžių matyti, juog būdvardžiai yra vartomi ne tiktai per linksnius ir skaičius, bet ir per dvi gimti (ž. § 45).

Būdvardžiuose teberandame ir trečiąją gimtį, kurią vadiname *bevarde.* Tos gimties būdvardžius vartojame tiktai vardininko ir priekininko linksniuose. Kada vartoti reikia bevardė būdvardžio gimtis, lengva bus suprasti iš šitų pavyzdžių: „čia man *gẽra* gulėti; pienas *sveĩka* gerti; *saldù* ir *gražù* už tėvų žemę mirti; jiems malkos *nebrangù;* nelýgu valgis, vaikas; *sunkù* būti pas anytėlę; man buvo labai *negẽra;* man *nemiéla* auksas — sidabras, tik man *miéla* tėvas — močiutė, broliai — sesutės; *vìsa (= vìskas)* prapuolė; turiu *mãža* javų, pinigų, žemės; kada beskaitysi: teip *trumpa* dienõs; teip *gilù* sniego, kur beišbrisi (sulyg. § 133).

§ 48. Tris yra būdvardžių linksniavimai.

Pirmojo linksniavimo būdvardžiai turi vyriškoje gimtyje pabaigą *-as* ir moteriškoje *a*: *gẽras - gerà, sẽnas - senà, žãlias - žalià, stãčias - stačià.*

Antrojo linksniavimo būdvardžiai turi vyriškoje gimtyje pabaigą *-is* (ir *-ys*) ir moteriškoje *-ė: medìnis - medìnė, dìdelis - dìdelė, pósūris* (ir *posūrỹs*) *- pósūrė* (ir *posūrẽ*).

Trečiojo linksniavimo yra tokie būdvardžiai, kaip antai: *gražùs - graži, sótus - sóti, gardùs - gardì.*

§ 49. Pirmasis būdvardžių linksniavimas.

Vienskaita.

Vr., Š.	gẽras	— gerà.		stãčias	—	stačià.
K.	gẽro	— gerõs.		stãčio	—	stačiõs.
N.	gerám	— gẽrai.		stačiám	—	stãčiai.
Pr.	gẽrą	— gẽrą.		stãčią	—	stãčią.
Įr.	gerù	— gerà.		stačiù	—	stačià.
Vt.	geramè	— gerojè.		stačiamè	—	stačiojè.

Daugskaita.

Vr., Š.	gerì	— gẽros.		statì	—	stãčios.
K.	gerų̃	— gerų̃.		stačių̃	—	stačių̃.
N.	geriéms	— geróms.		statiéms	—	stačióms.
Pr.	gerùs	— geràs.		stačiùs	—	stačiàs.
Įr.	geraĩs	— geromìs.		stačiaĩs	—	stačiomìs.
Vt.	geruosè	— gerosè.		stačiuosè	—	stačiosè.

Dviskaita.

Vr., Š., Pr.	gerù	— gerì.		stačiù	—	statì.
K., Vt.		kaip daugskaitoje.				
N.	geriém	— geróm.		statiém	—	stačióm.
Įr.	geriẽm	— gerõm.		statiẽm	—	stačiõm.

§ 50. Vietoje: *geramè, gerojè, stačiamè, stačiojè* sakoma ir: *geram̃, gerõj, stačiam̃, stačiõj*; vietoje: *geromìs, stačiomìs, geruosè, stačiuosè* sakoma ir: *gerõms, stačiõms, geruõs, stačiuõs.*

Pirmojo linksniavimo būdvardžių pavyzdžiai: *drútas* (ir *drúktas*) — *drutà*, (dick, stark, fest); *stóras, -rà* (dick); *leñgvas, -à* (ir *lengvùs, -vì*); *mínkštas, -à*; *rímtas* (arba *rúmtas*), *-à* (ernst; ruhig); *basnírčias, -a; gulščias, -à; kniúpščias, -a; pė̃sčias* (ir *pė̃kščias*), *-a; plókščias, -a; šlápias, -ià; tùščias, -à; išmintíngas, -a; mirtíngas, -a* (sterblich); *geltónas, -à; raudónas, -à; purvinas, -à; sãkinas, -à; ãtkilas, -à; ãtviras, -à; ãtrakas, -à* (= atrakintas); *gaurúotas, -a*; *barzdótas, -a; šakótas, -a; duobė̃tas, -a* (duobėtas kelias); *sáulėtas, -a (sáulėta diena); žolė̃tas, -a (linai žolė̃ti); akýlas, -a* (kurs veikiai pastebi); *ausýlas, -a* (kurs veikiai išgirsta).

§ 51. Antrasis būdvardžių linksniavimas.

Vienskaita.

Vr., Š.	medìnis — medinė̃.		dìdelis — dìdelė.	
K.	medìnio — medìnės.		dìdelio — dìdelės.	
N.	medìniam — medìnei.		dideliám — dìdelei.	
Pr.	medìnį — medìnę.		dìdelį — dìdelę.	
Įr.	mediniù — medinè.		dideliù — didelè.	
Vt.	medìniame — medìnėje.		dideliamè — dìdelėje.	

Daugskaita.

Vr., Š.	medìniai — medìnės.	dideli — dìdelės.
K.	medìnių — medìnių.	didelių̃ — didelių̃.
N.	medìniams — medìnėms.	dideliéms — didelė́ms.
Pr.	mediniùs — medinès.	dìdelius — dìdeles.
Įr.	medìniais — medìnėmis.	deliaĩs — didelėmìs.
Vt.	medìniuose — medìnėse.	dideliuosè — didelėsè.

Dviskaita.

Vr., Š., Pr.	mediniù — medinì.	dideliù — dideli.
K., Vt.	kaip daugskaitoje.	
N.	medìniam — medìnėm.	dideliém — didelė́m.
Įr.	medìniam — medìnėm.	dideliẽm — didelė̃m.

§ 52. Vietoje *medìniame* sakoma ir *medìnyje*. — Rytiniai aukštaičiai būdvardį *dìdelis* linksniuoja visai teip, kaip *medìnis*.

Antrojo linksniavimo būdvardžių pavyzdžiai: *posūrỹs* (ir *pósūris*) — *posūrė̃* (ir *pósūrė*); *pojuodỹs — pojuodė̃; akmenìnis, -nė; geležìnis, -ė; dìdis — dìdė* ir *dìdi, didžià* (kilt. *dìdžio, didžiõs;* sulyg. § 49); *mieži̇̃nis* (ir *miežìnis*), *-ė; rugìnis* (ir *rugiẽnis*), *-ė; skardìnis, -ė* (blechern).

§ 53. Trečiasis būdvardžių linksniavimas.

Vienskaita.

Vr., Š.	skaudùs — skaudi.	lýgus — lýgi.
K.	skaudaũs — skaudžiõs.	lýgaus — lýgios.
N.	skaudžiám — skaũdžiai.	lýgiam — lýgiai.
Pr.	skaũdų — skaũdžią.	lýgų — lýgią.
Įr.	skaudžiù — skaudžià.	lýgiu — lýgia.
Vt.	skaudžiamè — skaudžiojè.	lýgiame — lýgioje.

Daugskaita.

Vr., Š.	skaũdũs*)	— skaũdžios.	lýgũs*)	— lýgios.
K.	skaudžių̃	— skaudžių̃.	lýgių	— lýgių.
N.	skaudiéms	— skaudžióms.	lýgiems	— lýgioms.
Pr.	skaudžiùs	— skaudžiàs.	lýgius	— lýgias.
Įr.	skaudžiaĩs	— skaudžiomìs.	lýgiais	— lýgiomis.
Vt.	skaudžiuosè	— skaudžiosè.	lýgiuose	— lýgiose.

Dviskaita.

Vr., Š., Pr.	skaudžiù	— skaudì.	lýgiu	— lýgi.
K., Vt.		kaip daugskaitoje.		
N.	skaudiém	— skaudžióm.	lýgiem	— lýgiom.
Įr.	skaudiẽm	— skaudžiõm.	lýgiem	— lýgiom.

§ 54. Greta formų: *skaudžiù, lýgiu* (įrank.) sakoma vietomis ir *skaudumì (skaudum̃), lýgumi (lýgum)*.

Trečiojo linksniavimo būdvardžių pavyzdžiai: *drąsùs, -drąsì; atlaidùs, -ì;* („prūsų Dievas atlaidùs"); *išlaidùs, -ì* (verschwenderisch); *garsùs, -ì; ýpatus, -i* (abgesondert); *yvairùs, -ì; rambùs, -ì; saldùs, -ì; sunkùs, -ì; staigùs, -ì (staigùs kalnas, staigì mirtis); statùs, -ì (statùs kalnas); svarbùs, -ì* (wichtig); *svarùs, -ì* (schwer wiegend).

§ 55. Norint kaip reikiant linksniuoti būdvardžius, reikia labiausiai įsižiūrėti į šiuos vyriškosios gimties linksnius: į vienskaitos naudininką (ger*ám*, stač*iám*, tušč*iám*, dideli*ám*, skaudž*iám*) ir vietininką (gera*mè*, stačia*mè*, tuščia*mè*, didelia*mè*, skaudžia*mè*), į dviskaitos naudininką ir įrankininką (ger*iém*, stat*iém*, tušt*iém*, didel*iém*, skaud*iém*; ger*iẽm*, stat*iẽm*, tušt*iẽm*, didel*iẽm*, skaud*iẽm*) ir į daugskaitos vardininką (ger*ì*, stat*ì*, tušt*ì*) ir naudininką (ger*iéms*, stat*iéms*, tušt*iéms*, lýg*iems*).

Trečiojo linksniavimo būdvardžiai vienskaitos naudininke, įrankininke ir vietininke ir visuose daugskaitos linksniuose, atskyrus vardininką, turi tokias-pat pabaigas, kaip ir būdvardis *stãčias*. Vienskaitos kiltininkas ir priekininkas ir daugskaitos vardininkas turi daiktavardžių pabaigas *(súnūs, piẽtūs)*.

Visi linksniai moteriškosios gimties sutinka su daiktavardžių linksniais. Būdvardžių šauksmininkas nesiskiria nuo vardininko *(gẽras, skaudùs)*.

§ 56. Būdvardžio *dìdis* (gross) moteriškoji gimtis gali būti *dìdê, dìdi* arba *didžià* (sulyg. *stačià*); vyriškosios gimties vietininke sakoma *didimè* ir *didžiamè*. Nuo *dìdis* reikia atskirti būdvardis *didùs* — *didì* (stolz), kuris yra linksniuojamas kaip *skaudùs, -dì*.

§ 57. Dvilypuotiejei būdvardžiai yra sudurti iš vientisojo būdvardžio ir išvardžio *jis* (ž. § 68) arba vardininko linksnyje patvirtinamosios dalelės *ai: senàsis, didỹsis, vyresnỹsis, gražùsis — senóji, didžióji, vyresnióji, gražióji* arba *senàsai, didžiàsai, gražiàsai (sẽnasai, dìdžiasai, dìdisai, grãžiasai) — senója, didžiója, gražiója*.

Tokius būdvardžius, kaip *akmenìnis, geležìnis, medìnis* ir kitus panašius, vartojame dažniausiai tiktai vientisus.

§ 58. Dvilypuotųjų būdvardžių linksniavimas.

a) Vienskaita.

Vr., Š.	baltàsis,	baltóji.	didỹsis,	didžióji.
K.	báltojo,	baltõsios.	dìdžiojo,	didžiõsios.

*) Ž. § 23, c.

N.	baltámjam,	báltaijai.	didžiámjam,	didžiaijai.
Pr.	báltąjį,	báltąją.	dìdįjį,	didžiąją.
Įr.	baltúoju,	báltąja.	didžiúoju,	didžiąja.
Vt.	baltam̃jame,	baltõjoje.	didžiam̃jame,	didžiõjoje.
		Daugskaita.		
Vr., Š.	baltiéjei (-jie, -ji),	báltosios.	didiéjei (-jie, -ji),	didžiosios.
K.	baltųjų.		didžiųjų.	
N.	baltiémsiems,	baltómsioms.	didiémsiems,	didžiómsioms.
Pr.	baltúosius,	baltąsias.	didžiúosius,	didžiąsias.
Įr.	baltaĩsiais,	baltõmsiomis.	didžiaĩsiais,	didžiõmsiomis.
Vt.	baltuõsiuose,	baltõsiose.	didžiuõsiuose,	didžiõsiose.
		Dviskaita.		
Vr., Pr.	baltúoju,	baltiéji.	didžiúoju,	didiéji.
K., Vt.		kaip daugskaitoje.		
N.	baltiémjiem,	baltómjom.	didiémjiem,	didžiómjom.
Įr.	baltiẽmjiem,	baltõmjom.	didiẽmjiem,	didžiõmjom.

	b) Vienskaita.		Daugskaita.	
Vr., Š.	gražùsis,	gražióji.	gražiéjei (-jie, -ji),	grãžiosios.
K.	grãžiojo,	gražiõsios.	gražiųjų.	
N.	gražiámjam,	grãžiaijai.	gražiémsiems,	gražiómsioms.
Pr.	grãžųjį,	grãžiąją.	gražiúosius,	gražiąsias.
Įr.	gražiúoju,	gražiąja.	gražiaĩsiais,	gražiõmsiomis.
Vt.	gražiam̃jame,	gražiõjoje.	gražiuõsiuose,	gražiõsiose.

Dviskaita.

Vr., Š., Pr.	gražiúoju,	gražiéji.
K., Vt.	kaip daugskaitoje.	
N.	gražiémjiem,	gražiómjom.
Įr.	gražiẽmjiem,	gražiõmjom.

§ 59. Klausiant: *„kuriuo* arba *katruo* arkliu išjojo bernas?“, reikia atsakyti: *„bėruoju, juoduoju, širmuoju (= bėriu, juodžiu, širmiu).“* Atjojus kokiam svečiui ir klausiant kam-norint: *„kokiu* arkliu atjojo tas svečias?“, reikia atsakyti: *„bėru, juodu, širmu.“* Antrojo atsakymo žodžiai: *bėras, juodas, širmas* reiškia tokią arklio ypatybę, kuri neskiria atjotojo arklio nuo kitų mums žinomų arklių; pirmasis atsakymas *(bėruoju, juoduoju, širmuoju)* parodo tokią arklio ypatybę, kuri išjotąjį arklį aiškiai išskiria iš kitų mums žinomų arklių.

Iš to pavyzdžio matyti, juog dvilypuotiejei būdvardžiai yra vartojami tokiam daiktui pareikšti arba apsakyti, kurį būdvardžio paženklinta ypatybė visiškai atskiria nuo kito mums žinomo daikto arba išskiria iš visų kitų mums žinomų daiktų, tos ypatybės neturinčių. Ypatingumas, tokio būdvardžio išreikštas, rodo dar, juogei daiktas, turįs tą ypatingumą, yra visai kitoniško skyriaus, atskiros, tuo ypatingumu pažymėtos, rųšies. Šitą dvilypuotųjų būdvardžių prasmę gali, žinoma, įgyti ir dvilypuotiejei veiksmavardžiai (participia), t. y. būdvardžiai, padaryti iš veiksmažodžių arba veiksmininkų.

Dvilypuotiejei būdvardžiai ir veiksmavardžiai turi kalboje tokį svarumą, juog dažnai gali būti ir be daiktavardžio arba, kitaip sakant, patys gali pavirsti daiktavardžiais.

Kiti pavyždžiai: *Baltiėjei* ir *pilkiėjei (rudiėjei, rainiėjei)* žirniai, *ankstýbosios* ir *velýbosios* roputės, *júodosios* ir *raudónosios* avietės; *siuvamóji* mašina, *važiúojamiejei* ir *válgomiejei* pinigai (Fahr- und Tischgeld). *Juodàsis, nelabàsis* (= velnias) jam prineša; *ilgóji* (= gyvatė) įkando; turbūt *nedoróji* (= pikta dvasia) žmogelį supáiniojo; *nešamóji* (= naktis, kurią velnias žydą išneša); *perkamiėjei* (= pinigai).

Dvilypuotiejei būdvardžiai yra geri dar visų-aukštamjam būdvardžių láipsniui išreikšti: *visų̃-tikràsis, visų̃-geràsis, pàts tikràsis*, pàts geràsis (ž. § 61.).

§ 60. **Būdvardžių laipsniavimas.**

Būdvardžiai, kaip sakyta, rodo daikto ypatingumą. Bet tas ypatingumas ne visada yra lygus: vienas daiktas gali turėti kokį ypatingumą be sulyginimo su kitais daiktais, ar turi jo daugiaus už kitą kokį daiktą, arba ir už visus kitus daiktus. Todėl būdvardžiai turi tris *laipsnius* (gradus): *nelyginamąjį* arba *pirmąjį* (gradus positivus), *augštesnįjį* arba *antrąjį* (gradus comparativus) ir *augščiausiąjį* arba *trečiąjį* (gradus superlativus).

Augštesniojo laipsnio galūnė yra *-ėsnis (-ẽsnis)* — *-ėsnė (-ẽsnė)*, o augščiausiojo — *-áusias (-áusis)* — *-áusia (-áusi)* po suminkštintos priebalsės.

Pavyzdžiai: *gẽras — gerà, gerėsnis (gerẽsnis) — gerėsnė (gerẽsnė), geriáusias (geriáusis) — geriáusia; dìdis* arba *dìdelis, didėsnis, didžiáusias; skaudùs, skaudėsnis, skaudžiáusias.*

Augštesnysis laipsnis: *gerėsnis — gerėsnė, didėsnis — didėsnė*, ir augščiausiasis: *geriáusias — geriáusia, didžiáusias — didžiáusia* yra linksniuojami pagal *medìnis — medìnė, dìdelis — dìdelė* ir *stãčias — stačià.*

§ 61. Ypatingumo laipsnius ir skirtumus kalba išreiškia labai yvairiai:

a. *gerelėsnis (= šiek-tiek gerėsnis), maželėsnis, skaudelėsnis;*

b. *visų̃-geriáusias, visų̃-didžiáusias* (bei weitem der grösste), *kõ (kuõ) -geriáusias; gerių̃ (gerų̃) -geriáusias, gražių̃-gražiáusias, mažių̃ (mažų̃) -mažiáusias; visų̃-geràsis, visų̃-mažàsis* (žem.); *užvìs gerėsnis; sáu-geriáusias* (žem.); *pàts tikràsis, pàts geràsis.*

§ 62. Būdvardžių, padarytųjų iš kitų kalbos dalių, tokių kaip antai: *medìnis* (iš: *mẽdis*), *rytmetìnis* (iš: rytmetỹs), *vakarýštis* (iš: *vãkar*), *dabar̃tinis* (iš: *dabar̃*), negalima laipsniuoti. Bet ir tarp jų yra tokių, kurie turi laipsnius: *šakótas — šakotėsnis (-šakočiáusias), dum̃blinas — dumblinėsnis, paskutìnis — paskučiáusias.*

Skaitvardis.

(Nomen numerale.)

§ 63. Žodžius, kurie rodo daiktų skaičių ir eilią, t. y. tokius žodžius, kaip antai *viėnas, dù, trį̃s, keturì, penkì*, ir t. t., *pirmas, añtras, trẽčias, ketvir̃tas, peñktas*, ir t. t., vadiname *skaitvardžiais* (skaitininkais arba skaitlininkais).

Žodžius, kuriuos vartojame klausiant *kelì* arba *kiė́k?*, vadiname *tikraisiais skaitvardžiais*; tokius žodžius, kaip antai *pirmas, añtras, trẽčias*, kuriuos vartojame klausiant *keliñtas* (paeiliui)?, vadiname *paeiliniais skaitvardžiais.*

§ 64. a. **Tikriejei skaitvardžiai:**	b. **Paeiliniai skaitvardžiai:**
1 viénas — vienà.	pírmas — pirmà.
2 dù — dvì.	añtras — antrà.
3 trį̃s.	trẽčias, -čià.
4 keturì — kẽturios.	ketvir̃tas, -tà.

5	penkì — peñkios.	peñktas, -tà.
6	šešì — šẽšios.	šẽštas, -tà.
7	septynì, -týnios.	septiñtas, -à; sẽkmas, -mà.
8	aštuonì, -túonios.	aštuñtas, -à; ãšmas, -mà.
9	devynì, -ýnios.	deviñtas, -à.
10	dẽšimt, dešimtìs.	dešim̃tas, -à.
11	vienúolika.	vienúoliktas — vienúolikta.*)
12	dvýlika.	dvýliktas, -a.
13	trýlika.	trýliktas, -a.
14	keturiólika.	keturióliktas, -a.
15	penkiólika.	penkióliktas, -a.
16	šešiólika.	šešióliktas, -a.
17	septyniólika,	septynióliktas, -a.
18	aštuoniólika.	aštuonióliktas, -a.
19	devyniólika.	devynióliktas, -a.
20	dvì - dešimti (dvìdešimt).	dvìdešimtas, -a,
21	dvìdešimt viénas, ir t. t.	dvìdešimt pìrmas, -à, ir t. t.
30	trį̃s - dẽšimtys (trìsdešimt).	trìs - dešimtas, -a.
40	kẽturios - dẽšimtys.	kẽturias - dẽšimtas.
50	peñkios - dẽšimtys.	peñkias - dẽšimtas.
60	šẽšios - dẽšimtys.	šẽšias - dẽšimtas.
70	septýnios - dẽšimtys.	septýnias - dẽšimtas.
80	aštúonios - dẽšimtys.	aštúonias - dẽšimtas.
90	devýnios - dẽšimtys.	devýnias - dẽšimtas.
100	šim̃tas.	šimtàsis — šimtóji.
200	dù šimtù.	dušimtàsis, -tóji.
300	trį̃s šimtaĩ (šim̃tai).	trisšimtàsis, -tóji.
1.000	túkstantis, -čio, v.; túkstantis, -ties, m.	túkstantỹsis, -čióji.
2.000	dù túkstančiu, dvì túkstanti.	
5.000	penkì túkstančiai, peñkios túkstantys (-tįs).	
1.000.000	túkstántis túkstančių arba *milijõnas*.	

§ 65. Skaitvardžiai, pradėjus nuo *viénas* iki *devynì*, turi vientisųjų būdvardži linksniavimą:

a) *Viénas* — *vienà* turi tokį-pat linksniavimą, kaip ir *gẽras* — *gerà*.

b) *Dù, trį̃s, keturì* yra šiteip linksniuojami:

Vr., Š.	dù, dvì.**)	trį̃s.	keturì, kẽturios.
K.	dviẽjų (dviejų̃).	trijų̃.	keturių̃.
N.	dviém.	trìms.	keturiéms, keturióms.

---

*) Vietomis sakoma ir: *vienuolikiñtas, dvylikiñtas*, ir t. t. (sulyg. *keliñtas*), *vienuolìkis, dvylìkis*, ir t. t.

**) Vietomis sakoma ir: *dùjen, dùjenai, dvìjen, dvìjenai.*

Pr.	dù, dvì.	trìs.	kẽturis, kẽturias.
Įr.	dviẽm.	trimìs.	keturiaĩs, keturiomìs.
Vt.	dviẽjuosè, dviẽjosè.	trijuosè, trijosè.	keturiuosè, keturiosè.

c. Kaip *keturì* — *kẽturios* linksniuojama ir *penkì* — *peñkios, šešì* — *šẽšios, septynì* — *septýnios, aštuonì* — *aštúonios, devynì* — *devýnios.*

Pasergėjimas. Nuo formų *dviejuosè, trijuosè, keturiuosè,* ir t. t. reikia atskirti: *dviése, trisè (triése), keturiése, penkiése, šešiése, septyniése, aštuoniése, devyniése,* kurias vartojame kaip prieveiksnius: jie *keturiése* kulia rugius, *aštuoniése* mina linus, *dviése* gulėti.

d. Kaip *dù* — *dvì* linksniuojama ir *abù (abùdu)* — *abì (abìdvi).*

e. Žodis *dẽšimtìs* arba *dẽšimtis* linksniuojamas kaip *naktìs;* vietoje *dešimtìs* vartojame ir *dẽšimt,* kurie nelinksniuojami.

g. *Vienúolika, dvýlika, trýlika, keturiólika, penkiólika, šešiólika, septyniólika aštuoniólika, devyniólika* linksniuojame kaip daiktavardį *dúona.*

i. *Dvì-dešimti, trįs-dẽšimtys* arba *trįs-dẽšimtįs* (ž. § 23 c), *kẽturios-dẽšimtys, peñkios-dẽšimtys, šẽšios-dẽšimtys, septýnios-dẽšimtys, aštúonios-dẽšimtys, devýnios-dẽšimtys* linksniuojama kaip *dvì naktì, trįs nãktys, kẽturios nãktys,* ir t. t. (*trįs-dẽšimtys, trijų̃-dešimtų̃* arba *trijų̃-dešimčių̃* ir t. t., bet jų vietoje yra vartojami ir nelinksniuojamiejei *dvìdešimt, trìsdešimt, kẽturiasdẽšimt,* ir t. t.)

j. *Šim̃tas* ir *tū́kstantis* yra linksniuojami kaip paprastiejei daiktavardžiai (kilt. *tū́kstanties,* moter. g.; *tū́kstančio,* vyr. g.).

k. Visi paeiliniai skaitvardžiai seka paprastųjų būdvardžių linksniavimą; iš jų *pirmas (pirmutìnis)* turi ir laipsnius: *pirmèsnis, pirmiáusias* — *pirmučiáusias* (sulyg. *paskutìnis, paskèsnis, paskiáusias, paskučiáusias).*

§ 66. Skaitvardžių prasmę turi ir kiti žodžiai, kuriuos vartojame skaičiui išreikšti:

a. *Vienì, dvejì, trejì, ketverì, penkerì, šešerì, septynerì, aštuonerì, devynerì: dvejì* namai, *trejì* marškiniai, *ketverì* metai, *peñkerios* rogės, *šešerì* ratai (sechs Wagen; *šešì* ratai — sechs Räder), *viẽnos, dvẽjos* žirklės. — Jie yra vartojami prie daiktavardžių, turinčiųjų toj prasmėje tiktai daugskaitą.

b. *Dvẽjetas, ãbejetas, trẽjetas, kẽtvertas, peñktas, šẽšetas, septýnetas, aštúonetas* ir *devýnetas:* važiuoja *kẽtvertu* arklių, jie turi *trẽjetą* vaikų, *peñketą* arklių. — Čia arkliai, vaikai, nors *ne vienos rųšies* (kumelės ir eržilai, berniukai ir mergaitės), yra suprantami kaip vienas nedalijamas daiktas, kaip *viena kuopelė.*

c. *Vieneriópas, vienódas (vienókis), dvejópas (dvejókis), trejópas, ketveriópas, penkeriópas, šešeriópas, septyneriópas, aštuoneriópas, devyneriópas, dešimteriópas, šimteriópas, tūkstanteriópas:* àtnešė *dvejópo* (zweierlei) alaũs; turiu *trejópų* rugių. Visi šitie skaitvardžiai turi ir prieveiksnius: *vieneriópai, dvejópai, trejópai, ketveriópai,* ir t. t.

d. *Viénlinkas, dvìlinkas, trìlinkas, ketúrlinkas, septýnlinkas, aštúonlinkas,* ir t. t. (*viénlinkas* siūlas, *trìlinka* virvė); *dvìgubas* (doppelt), *trìgubas.* Šitie skaitvardžiai turi teip-pat savo prieveiksnius: *viénlinkai, dvìlinkai, trìlinkai,* ir t. t.; *dvìgubai, trìgubai.*

e. *Mitulỹs, dveigỹs, treigỹs, ketvérgis, penkérgis, šešérgis, septynérgis . . . šimtérgis* (*mitulỹs* = vienų metų, *dveigỹs* = dvejų metų, ir t. t., kalbant apie gyvulius).

Išvardis. *(Pronomen).*

§ 67. Išvardis yra žodis, kuris kalboje užvaduoja ypatos arba daikto ir jų ypatingumo vardą; išvardžius vartojame, kur nenorime pertankiai vartoti tų pačių daiktavardžių arba būdvardžių. Pavyzdžiai: *aš, tù, jìs, tàs, tóks,* ir t. t.

Įsistebėję į išvardžių prasmę, surandame jų šešis skyrius:

§ 68. a. Ypatiniai išvardžiai (pronomina personalia) reiškia ypatą: *aš* — *mę̃s* — pirmąją; *tù* — *jų̃s* — antrąją; *jìs, jì* — *jiẽ, jõs* — trečiąją; *Tamsta* (Sie) — antrąją. b. Prie ypatinių priskiriame ir *grįštamąjį* išvardį (pr. reflexivum); tas išvardis (*savę̃s, sáu, savè, savimì* arba *savim̃, savyjè*) reiškia ypatą arba daiktą, kuris tolygus yra sakinio veiksniui. Sakinyje: *„jis savè aukština"* išvardis *savè* reiškia tą pačią ypatą, kuri išreikšta veiksnyje *jìs*.

c. Ypatinių išvardžių linksniavimas.

Vienskaita.

Vr.	aš.	tù.	jìs,	jì.
K.	manę̃s (mànęs).	tavę̃s (tàvęs).	jõ,	jõs.
N.	mán.	táu.	jám,	jái (jaĩ).
Pr.	manè (màne).	tavè (tàve).	jį̃,	ją̃.
Įr.	manimì (-nim̃).	tavimì (-vim̃).	jùo (juõ),	ją́ (jà).
Vt.	manyjè.	tavyjè.	jamè,	jojè.

Daugskaita.

Vr.	mę̃s.	jų́s (jų̃s).	jiẽ,	jõs.
K.	músų.	jų́sų.	jų̃.	
N.	múms.	júms.	jiéms,	jóms.
Pr.	mùs.	jùs.	jùos (juõs),	jąs (jàs).
Įr.	mumìs.	jumìs.	jaĩs,	jomìs.
Vt.	mumisè (mūsyjè).	jumisè (jūsyje).	juosè,	josè.

Dviskaita.

Vr.	mùdu — mùdvi.	jùdu — jùdvi.	juõdu,	jiẽdvi.
K.	mùdviejų.	jùdviejų.	jų̃dviejų.	
N.	mùdviem.	jùdviem.	jiémdviem,	jómdviem.
Pr.	mùdu — mùdvi.	jùdu — jùdvi.	juõdu,	jiẽdvi.
Įr.	mùdviem.	jùdviem.	jiẽmdviem,	jõmdviem.

d. Rašome *mę̃s, jų́s (jų̃s), jų́sų,* nes vietomis tariama ir *meñs, juñs, júnsų*; rašome *manė́, tavė́, savė́* (ne *manę̀, tavę̀, savę̀*), nes rašomoje kalboje šito žodžio galūnė yra visada trumpa (ž. § 23, b.).

e. Vietoje *mùdu* — *mùdvi* žemaičiai vartoja *vẽdu* — *vẽdvi;* vietoje paprastųjų *aš, tù* augštaičiai sako ir *àšen, àšenai, tùjen, tùjenai;* vietoje kiltininkų *músų, jų́sų* vartojama ir *mús, jų́s;* kiltininkų *mùdviejų, jùdviejų* prasmę įgijo vietomis (Prūsų Liet.) formos *mùma* (*mùma sūnẽlis* = *mùdviejų sūnẽlis*) ir *jùma* (*jùma sūnẽlis* = *jùdviejų sūnẽlis*); vietoje *manę̃s, tavę̃s, savę̃s* vartojama ir *manę̃, tavę̃, savę̃.*

g. Vientisųjų išvardžių *jìs, jì* prasmę turi ir dvilypuotiejei *jisaĩ* (*jõjo, jámjam,* ir t. t.) ir *jinaĩ, jìji, jijẽ* (*jõsios,* jáijai, jąją, ir t. t.).

i. Kur-ne-kur žemaičiai (ir augštaičiai) vartoja *mi, ti* vietoje nekirčiuojamųjų ypatinių išvardžių *man, tau.* Tuodu išvardžiu (*mi, ti* ir *m, t*) gauna vietą prie veiksmavardžio. Pavyzdžiai: 1. Tylė́k, aš rykštę *paimsiuot* (= aš rykštę tau paimsiu); tylė́k, aš *duosiuot* (= duosiu tau) duonos. 2. Ko dejuoji, ar galvą *skaustat* (= tau skausta)? 3. Ko susiraukei, ko vaipais, bene dantį *skaudat?* 4. *Duokem* (= duok man) duonos kąsnelį. 5. Lokeli, lokeli, *suspauskem* (= suspausk man) galvelę. 6. *Svembam* (= svembiam, t. y. man svembia) dantį, *perštam* koją, *gelam* (= gel'am) dantį.

k. Visur lietuviai vartoja grįštamąjį išvardį *si, s*: *perkuos, nusipirkau* arklį: *prausiuos, nusiprausiau; besiprausdamas* išgirdau rėkiant.

§ 69. a. Savinamiejei išvardžiai (pr. possessiva) nurodo savininką arba darytoją, t. y. parodo, *keno* yra arba *kam* pridera kokis daiktas.

Prie savinamųjų išvardžių skiriame šiuos žodžius: *màno, tàvo, sàvo, manàsis, tavàsis, savàsis, sãvas, (mãnas, tãvas), manìškis, tavìškis, savìškis, mūsìškis, jųsìškis.*

b. Savinamųjų išvardžių prasmę įgija ir kiltininkai *mùsų, jų̀sų, jõ, jõs, jų̃, mùma, jùma, mùdviejų, jùdviejų, Tamstos, Tamstų.*

c. Išvardžiai *màno, tàvo, sàvo* yra nelinksniuojamiejei kiltininkai: *màno tė̃vas tàvo mótina;* mylėk *sàvo* tėvą ir motiną; *màno* daržely augo rūtelės; *tàvo* daržely augo dageliai; su *tàvo* dukterimis važinėjau; pasakyk *sàvo* motinai. — Lygiai teip, kaip *màno, tàvo, sàvo* yra vartojami ir kiltininkai: *mùsų, jų̀sų, jõ, jõs, jų̃, mùma, jùma, mùdviejų, jùdviejų.*

d. Išvardis *sãvas* (eigen) yra vartojamas labai dažnai: *sãvas* žmogus, *savà* žemė, *savám* žmogui. — Išvardžiai *mãnas, tãvas* yra beveik nevartojami; tiktai kur-ne-kur girdėti sakant: *manám, tavám* žmogui, *mañs* Dieve (= *màno* Dieve).

e. Išvardžiai: *manàsis, tavàsis savàsis* ir *manìškis, tavìškis, savìškis, mūsìškis, jųsìškis* yra vartojami dažniausiai be- daiktavardžių: *manàsis* (= mano vyras), *manóji* (= mano žmona), *mūsìškiai* (= mūsų vyrai, mūsų žmonės), *mūsìškės* (= mūsų moters, mergos); *jųsìškis* (= jųsų kunigas) gerai įsako.

g. Dvilypuotiejei išvardžiai: *manàsis, tavàsis, savàsis* yra linksniuojami visai teip, kaip dvilypuotiejei būdvardžiai (ž. § 58.); vientisiejei: *manìškis, tavìškis, savìškis, mūsìškis, jųsìškis* reikia linksniuoti kaip *medìnis* (ž. § 51.).

§ 70. a. Rodomaisiais išvardžiais (pr. demonstrativa) nurodome aiškiai, kartais tik apskritai, artimus ir tolimus daiktus ir jų ypatingumus.

Prie šitos rųšies išvardžių skiriame tokius žodžius, kaip antai: *tàs, tasaĩ, tà, tóji tojẽ; šìs, šisaĩ, šì, šióji; šìtas, šìtasai, šità, šìtoji; anàs, añs, anasaĩ, ansaĩ, anà, anóji; tóks (tókis, tokìs), toksaĩ, tókia (tokià); anóks, anókia; šióks, šiókia; šìtoks, šìtokia; pàts*), patì* (selbst); *toks-pàt, tas-jau**)* (= *tas-pàts*).

Prie rodomųjų išvardžių apskritesniosios prasmės priskiriame ir šiuos žodžius: *kiekviẽnas, aleiviẽnas, vìsas, vìskas, niẽkas,* (žem. *nẽkas*), *niẽkeno, nėviẽnas, jóks, kóks* (pavyzdžiuose: be *jókio* turto, be *kokiõs* arba be *jokiõs* priežasties); *kìtas, kitóks.*

Prie rodomųjų išvardžių reikėtų priskirti ir sudurtiniai žodžiai: *viens-añtro, viens-antrám,* ir t. t. (kalbant apie du daiktu) ir *kìts-kìto, kits-kitám,* ir t. t. arba *viens-kìto, viens-kitám,* ir t. t. (kalbant apie daug daiktų).

Pavyzdžiai: 1. Juodu *viens-antro* bijosi, *viens-antrám* neištiki, *viens-antru* nepasikliauja. 2. Jie *kits-kito (viens-kito)* bijosi, *kits-kitam (viens-kitam)* neištiki, *kits-kitu (viens-kitu)* nepasikliauja.

b. Rodomųjų išvardžių linksniavimas.

---

*) Šito išvardžio bevardė gimtis, sutrumpėjusi į žodelį *pat,* yra labai dažnai vartojama sudurtiniuose žodžiuose, kaip antai: *teip-pàt, ten-pàt, tiek-pàt, iš-pàt, į-pàt, lyg-pàt, nuo-pàt,* ir t. t.

**) Išvardžio *tas-jau* įrankininkas *tuo-jau* arba *tuojau* (= *tuo-jau* arba *tuo-pačiu* laiku) turi prasmę žinomo prieveiksmio (= sofort, gleich).

Vienskaita.

Vr.	tàs,	tà.	šìs,	šì.	tóks (tõks),	tókia (tokià).
K.	tõ,	tõs.	šiõ,	šiõs.	tókiõ,	tókiõs.*)
N.	tám,	tái.	šiám,	šiái.	tókiám,	tókiai.
Pr.	tą̃,	tą̃.	šį̃,	šią̃.	tókį,	tókią̃.
Įr.	túo,	tą́.	šiúo,	šią́.	tókiu,	tókia.
Vt.	tamè,	tojè.	šiamè,	šiojè.	tókiamè,	tókiojè.

Daugskaita.

Vr.	tiẽ,	tõs.	šiẽ,	šiõs.	tókiẽ,	tókios.
K.	tų̃.		šių̃.		tokių̃.	
N.	tiéms,	tóms.	šiéms,	šióms.	tókiéms,	tókióms.
Pr.	túos,	tą́s.	šiúos,	šią́s.	tókius,	tókias.
Įr.	taĩs,	tomìs.	šiaĩs,	šiomìs.	tókiaĩs,	tókiomìs.
Vt.	tuosè,	tosè.	šiuosè,	šiosè.	tókiuosè,	tókiosè.

Dviskaita.

Vr., Pr.	tuõdu,	tiẽdvi.	šiuõdu,	šiẽdvi.	tókiudu,	tókidvi.
K.	tųdviejų.		šių̃dviejų.		tokių̃dviejų.	
N.	tiémdviem,	tómdviem.	šiémdviem,	šiómdviem.	tokiémdviem,	tokiómdviem.
Įr.	tiẽmdviem,	tõmdviem.	šiẽmdviem,	šiõmdviem.	tokiẽmdviem,	tokiõmdviem.
Vt.	tuõdviese, tuosè dviesè,	tiẽdviese. tosè dviesè.	šiuõdviese, šiuosè dviesè,	šiẽdviese. šiosè dviesè.	tokiuosè dviesè,	tokiosè [dviesè.

	Vienskaita.		Daugskaita.	
Vr.	pàts,	patì.	pãtys,**)	pãčios.
K.	patiẽs,	pačiõs.	pačių̃.	
N.	pačiám,	pačiaĩ.	patiéms,	pačióms.
Pr.	pãtį,	pãčią.	pačiùs,	pačiàs.
Įr.	patimì,	pačià.	pačiaĩs,	pačiomìs.
Vt.	patimè,	pačiojè.	pačiuosè,	pačiosè.

Dviskaita.

Vr., Pr.	pačiù - du,	patì - dvi.
K.	pačių̃ - dviejų.	
N.	patím - dviem,	pačióm - dviem.
Įr.	patim̃ - dviem,	pačiõm - dviem.

c. Vietoje: *tái, šiái* sakoma ir *taĩ, šiaĩ;* vietoje: *túo, šiúo, tą́, šią́* sakoma ir: *tuõ, šiuõ, tà, šià;* vietoje: *túos, šiúos, tą́s, šią́s* sakoma ir *tuõs, tùs, šiuõs, tàs, šiàs.* — Vietoje *tókiẽ* sakoma ir *tóki.* — Vietoje: *patimì, patimè* sakoma ir *pačiù, pačiamè;* vietoje: *patiéms, patím - dviem, patim̃ - dviem* sakoma ir: *patìms, patiém - dviem, patiẽm - dviem.*

d. *Šìtas* ir *anàs* arba *añs* reikia linksniuoti pagal *tàs*: *šìto, anõ, šìtam, anám* ir t. t. — *Anóks, šióks, šìtoks, kitóks* reikia linksniuoti pagal *tóks.* — *Tasaĩ, ansaĩ* ir kiti tokie gauna linksnių galūnes pagal *baltàsis* (ž. § 58); *kìtas* reikia linksniuoti pagal *gẽras* (ž. § 49).

---

*) Du kirčiu ant šito žodžio reiškia, kad galima taryti dvejopai: *tókio* ir *tokiõ, tókios* ir *tokiõs*, ir t. t.

**) Žiūr. § 23, c.

e. Vietoje įrankininko *tuo, šiuo, anuo* kur-ne-kur yra vartojama ir *tuomi, šiuomi, tuom, šiuom.* Pabaigas *mi, -m* šitos formos įgijo iš tokių įrankininkų, kaip *pirtimì, pirtim̃, sūnumì, sūnum̃.* Rašomoje kalboje tesakoma: *tuo, šiuo, anuo, juo, kuo.*

g. *Añs, anà* (jener) saulėtekinių žemaičių ir vietomis aukštaičių tarmėse įgijo prasmę ir ypatinio išvardžio *jis, ji.* Rašomoje kalboje *añs, anà* tos prasmės neturi.

i. *Pàts, patì* turi ir daiktavardžio prasmę (Mann, Gemahl; Frau, Gemahlin). Kaip daiktavardis, *pàts* turi ir kelis įvairius linksnius: šauksm. *patiẽ,* įrank. *patimì* arba *patim̃,* viet. *patyjè (patỹ)* arba *patimè,* daugsk. naud. *patims,* įrank. *patimìs* ir viet. *patysè,* Daiktavardis *patì* turi du savotišku linksniu, būtent naud. *pãčiai* ir šauksm. *pãčia.*

§ 71. Klausiamaisiais išvardžiais (pr. interrogativa) klausinėjame apie daiktus ir jų ypatybes.

Prie klausiamųjų išvardžių skiriame šiuos žodžius: *kàs?, kurìs?, katràs?, kenõ?, kóks (kókis, kokìs)?, kelì?, keliñtas?, keleriópas?*

a. *Kàs* (wer) neturi daugskaitos: *„kuo vardù sūnùs?“,* bet *„kokiaĩs vardaĩs* Tamstos vaikaĩ?“ 2. *Ko meto* Ona, ar pagerėjo? 3. *Ko meto* (= ar geri?) rugiai, vasarojus?

b. *Katràs, katrà* (welcher von beiden, welcher) reikėtų atskirti nuo *kurìs, kurì* (welcher). Kalbant apie du daiktu, reikia sakyti *katràs;* kalbant ne apie du daiktu, reikia sakyti *kurìs.* Vienok labai dažnai *katras* vartojama (šnekamojoje kalboje) ir ne apie du daiktu kalbant.

Pavyzdžiai. 1. Ar nežinai kartais, *kurìs* dabar *laikas (metas).* 2. *Kurių̃ bãlų, gãlų, kurių̃ velnių̃* tu čia dabar valkiojiesi? 3. *Kurio mẽto* (t. y. ar pietų, ar ko kito?) dabar skambina? 4. *Kurių̃ mẽtų* šitie riešutai? 5. Ateina trįs berneliai: *kurìs* brisit į jūrelę rūtų vainikėlio? 6. Tėtužėli mano, *katrą* duosi man žirgelį į žmones leizdamas? 7. Ar nežinojai, mano berneli, *katram* kieme augau? 8. Atein bernų pulkelis: ei, *kurìs, katràs* būsit, bernužėliai, *kurs* šoks pro naujas stakleles? 9. Buvo liepta ištirti, *kiek katra* (= kiek ir katra) žemaičių bažnyčia turi žemės ir žmonių.

c. Tarp *kõ* ir *kenõ* (*kanõ, kienõ*) yra tokis-pat skirtumas, kaip ir tarp *manę̃s* ir *màno*: 1. *Kõ* norėjo bernytis? — Bernytis *manę̃s* norėjo. 2. *Kenõ* šitas bùtas (wessen Haus ist das)? — Šitas bùtas *màno.*

Vietininkas *kamè* (worin) įgija labai dažnai ir klausiamojo prieveiksnio prasmę (*wo?*): *Kamè* tavo sūnùs dabar gyvena? — Mano sūnus dabar Vilniuje gyvena.

d. Išvardį *kokìs, kóks, kokià* (was für ein) vartojame tiktai apie kokybę arba ypatingumą klausdami: 1. *„Kokiõs* (= drūtõs ar plonõs?) gelumbės pirksi?“ ir *„katrõs, kuriõs* (t. y. katrõs arba kuriõs rųšies?) gelumbės pirksi?“ 2. Mergelė graži žiūrėti, meili kalbėti; nežinau, *koks* (= ar geras) būdelis, *koks* rankužių darbelis.

Pasergėjimas. Vienas žmogus, mokąs gerai lietuviškai, vargamistros klausiamas: „ar Tamsta neatmeni, *kokiuose* metuose gimęs Tamstos sūnus?“, teip atsakė: „kaip neatmįsi! *tokie* buvo *lýtoti* (lytvingi, lytingi), Dieve gelbėk, į dirvas nebeįbridom.“ — Vargamistra susizgribęs pasitaisė: *„kuriuose* metuose gimęs Tamstos sūnus?“ ir gavo laukiamą atsakymą: „1894-tuose.“

e. *Kàs* ir *katràs* reikia linksniuoti griežtai pagal *tàs* (*kõ, katrõ, kám, katrám, katrái,* ir t. t., ž. § 70, b.), *kurìs* (iš *kur jis*) pagal *jìs* (ž. § 68, c.), *kóks* — pagal *tóks* (ž. § 70, b.), *kelì* — kaip *keturì* (ž. § 65, b.), *keliñtas, keleriopas* — kaip *geras* (ž. § 49).

§ 72. Klausiamuosius išvardžius, jei vartojame juos ne klausimui užduoti, bet kito sakino rodomamjam išvardžiui arba daiktavardžiui paaiškinti, vadiname *apsakomaisiais* (pr. relativa).

Vietoje *kurìs* — *kurì* vartojama labai dažnai prieveiksmis *kur* arba kartais du žodžiu *kur jis, kur ji. Katràs* ir čia reikêtų vartoti tiktai apie du daiktu kalbant (ž. § 71, b.).

Pavyzdžiai: 1. Baltos pievos, juodos avys: *kas* išmano, *tas* jąs gano. 2. *Keno* duoną valgai, *tam* ir dirbk. 3. *Koks* artojas, *tokia* žagrė (toks ir arklas). 4. Pažadêk man *tą* dūkrelę, *kuri* vakar šilkus suko. 5. Nelaimingas *tas* bernytis, *kurs* mergytês klauso. 6. Be ne (= ar ne) *tas* čia gul bernytis, *katras* mirê dêl mergytês? 7. Man besêjant beravêjant, atjojo trįs berneliai: *kurs* išėjo pažvejoti, daug žuvų pagavo; *kurs* išėjo pamedžioti, kiškelį pagavo; *kuris* ganė lankoj žirgus, sau mergelę gavo. 8. Skirk sau bernelį, *kur* raudonais veideliais. 9. Buvo karalius iš *to* dvaro, *kur* po žeme buvo. 10. Linksmink šią dieną *tą* jauną mergelę, *kur ji* stovėjo rūtelių daržely. 11. Paêmê *tą* žvakę, *kur ji* labai gera buvo. 12. Buvo *toji pati, kur* jis buvo matęs *ją* (= kurią) bažnyčio.

§ 73. a. Nereiškiamaisiais išvardžiais (pr. indefinita) vadiname tuos išvardžių žodžius, kuriais kalbėtojas, nors dêl sakymo šį-tą ir pasako apie daiktą ir jo ypatingumą, bet tuo pasakymu arba visai neparodo, arba tik šiek-tiek tenurodo patį daiktą ir jo ypatingumą.

Nereiškiamųjų išvardžių prasmę įgįja visi klausiamiejei išvardžiai, jei reiškia jie tiktai neaiškų pasakymą.

Pavyzdžiai: 1. Vakar buvo atêję *kelì* žmonês. 2. Iš lauko vanduo nubêga skersvagiu į vieną *katrą* pusę ir iščion siaura srovė nupleška į upelį. 3. Pajutęs *kurį ką* pikto padarius, turėjo tuojau apskųsti. 5. Vaikas kur tiktai apêjo, nepaliko medžio neperveizdêto, be nêr *kuriame* lizdelio.

b. Nereiškiamųjų išvardžių prasmę turi dar šie žodžiai: *túlas* (mancher), *tūleriópas* (mancherlei), *viénas, bet-kàs, bet-kóks, by-kàs* (ein beliebiger), *by-koks, kas-nórs, kas-nórint, kas-nór, jeib-kas, kas-ne-kas, koks-ne-koks, kàži-kas, kàž-kas, kanà-kas* (iš *„kas žina kas“*), *kažì-koks, ne-kàs, ne-kóks, kas-ne-kas, kurs-ne-kurs, kit-kas* (kilt. *kito-kõ*, ir *kit-ko), šis-tas, šioks-toks, kai-kurs* . . . .

Pavyzdžiai: 1. *Tūlas*,*) ligos suspaustas, iš įžodžio (juos) lanko. 2. Buvo vinkšnų, šaltekšnių, liepų ir *kitokių* medžių. 3. Tame miške gyveno *vienas* žmogus... 4. (Kokios norêtum rūkšties?) — Duok *bet-kokios* (= kokios duosi, tokia bus gera). 5. *Bet-ką* jam papasakok. 6. *Bet-koks* vaikas jį parstumtų: teip jis yra silpnas. 7. Šitas vaikas, *by-ką* paduotas, valgo. 8. Per kiaurą savo amžį nedêlios dienomis pūtê *kokį-nors* vamzdį. 9. Turbut *kas-norint* numirê, kad skambina. 10. Mamyti, duok *ką-nor* valgyti. 11. Apie jį ketinu *ką-ne-ką* papasakoti. 12. Ketu šiandien nukakti į Plungę: turiu *ką-ne-ką* pirkti. 13. Išsimanê kunigêlis kiekvienam artojui *ką-ne-ką* dalyti. 14. Buvo trįs *koki-ne-koki* pusponiai. 15. Metuose 1657-tuose *kana-kas* pradêjo pasakotis Uogênuose matęs ties-pat šaltiniu kybantį ore paveikslą. 16. *Ne-kas* (= ne bêda), jei ir pabaustų už tokį darbą. 17. Nebijok, *ne-kas* žinos. 18. *Ne-kokie* jų rugiai. 19. Gavo *šio-to, šiokių-tokių* mažmožių ir išêjo. 20. *Kai-kurie* vaikai labai geri auginti.

Veiksmažodis. *(Verbum.)*

§ 74. Žodžius, kurie reiškia daikto veiksmą (actio) arba stovį (status), vadiname *veiksmažodžiais* arba *veiksmininkais*. Pavyzdžiai: *dirbu, nešù, rašaũ, drebù, sėdžiu, guliù.*

---

*) *Tūlas* yra atskirtinas nuo *vienas.*

§ 75. Žodžius, kurie reiškia daikto veiksmą arba darbą, vadiname *tikraisiais* veiksmažodžiais (*dirbu, nešù, rašaũ*). Šituo vardu skiriame juos nuo kitų, stovio reiškiamųjų veiksmažodžių. Žodžius: *drebù, sėdžiu, gulìù* galėtume vadinti *netikraisiais* veiksmažodžiais.

§ 76. Tikriejei veiksmažodžiai esti *pereinami* ir *nepereinami*.

Pereinamiejei veiksmažodžiai reiškia veiksmą, kuris pereina ant kito kokio daikto; tasai pereinamas sakinyje daiktas vadinasi *tiesiuoju* arba *artimuoju dariniu* (poximum obiectum). Artimasis darinys têra išreiškiamas priekininku (*ką?*) arba kiltininku (*ko?*). Pavyzdžiai: Têvas *moko sūnų*, brolis *skaito raštą*, jis *uždirba* savo šeimynai *duoną;* ponai *nedirba žemės*, ligonis *klauso gydytojo, prašyk Dievo*.

Nepereinamiejei veiksmažodžiai neturi prie savęs artimojo darinio; prie jų tegali būti tolimesnis darinys, kitais linksniais išreikštas, arba darinys su prielinksniu. Pavyzdžiai: *Tikiu tau* (tavim), *važiuoju arkliais;* tikiu *į Dievą* (*tikiu Dievan*), *nesijuok iš manęs*.

§ 77. Veiksmažodis, pridêtas grįštamąjį išvardį *si, s-*, nurodantį tą patį daiktą, kuris yra sakinio veiksniu, vadinasi *grįštamuoju* arba *savyveiksmiu* veiksmažodžiu. Pavyzdžiai: 1. *Mokausi* arba *mokinuosi* (= mokau arba mokinu save), jie *mušasi* (= muša save, muša kits-kitą), *statausi* (= statau sau) trobelę. 2. *Duokis* priliesti lūpoms tavo veidą. 3. Kuo tu man *atsimokêsi* už tai. 4. Neduok arklių, bet laikykis prie savęs. 5. *Ieškokis*, berneli, sau gulovêlės. 6. Teklê *įsivedê* mane į trobą.

§ 78. Yra veiksmažodžių, kurie be išvardžio *si, s-* visai nevartojami; tokius veiksmažodžius vadiname *išvardiniais*. Pavyzdžiai: Vaikas *juokiasi, šaiposi*, kaimynas *tyčiojosi* iš manęs.

Pasergêjimas. Šių dienų rašomojoj kalboje dažnai vartojame, sekdami rusų kalbos pavyzdžius, grįštamuosius veiksmažodžius, kur lietuvių kalbos įstatymai jų nereikalauja. Pavyzdžiai: Visaip *darosi, sakosi* (= visaip *daroma, sakoma*), *matosi* (= *matyti*), *girdisi* (= *girdêti*), *statosi* ant lentos stiklas (= *statomas* ant lentos stiklas, *stato* ant lentos stiklą). — Grįštamųjų veiksmažodžių vietoje mūsų rašytojai, eidami tų pačių rusų pêdomis, dažnai vartoja paprastuosius veiksmažodžius. Pavyzdžiai: *Padaryk sau* (= *pasidaryk*), *prileido* į *savo* tvenkinį daug lydekų (= *prisileido* į tvenkinį arba *prisileido* į *savo* tvenkinį daug lydekų), briedis *neprileidžia prie savęs* šunų (= briedis *neprisileidžia* šunų, *neprisileidžia prie savęs* šunų).

Veiksmažodžių sąjungojimas.

(Coniugatio.)

§ 79. Veiksmažodžių lankstymą vadiname *sąjungojimu* arba *laikavimu*.

Veiksmažodžius lankstome per *sakomuosius būdus* arba *sakymus* (modi), *skaičius* arba *skaitlius* (numeri), *ypatas* (personae), *laikus* (tempora), *veiksmavardžius* (participia) ir *rųšis* (genera).

§ 80. Sakomiejei būdai arba sakymai. Lietuvių kalboje yra skiriami šeši sakymai arba sakomiejei būdai, destis (je nachdem) kokiu būdu išreiškiame daikto veiksmą arba stovį:

a. Reiškiamasis sakymas (m. indicativus) vartojamas, kur norime sakyti, kad veiksmas yra, esti, buvo, būdavo ar bus keno-ne-keno atliekamas: jųs *dirbate, dirbote, dirbdavote, dirbsite* . . .; *mokaus, mokiaus, mokysiuos* . . .

b. Liepiamasis sakymas (m. imperativus), jei norime kam patys įsakyti arba liepti, kad dirbtų, veiktų: *rašyk, mokykis, rašykite, mokykitės . . .*

c. Geidžiamasis sakymas (m. optativus), jei norime išreikšti savo geismą, kuris kam-kitam, tolimesniam žmogui arba daiktui, reikia atlikti: *teesie* (es möge sein), *tegulie* (er möge liegen), *tedirbie* (er möge arbeiten, sie mögen arbeiten), *tevežie, teeinie, tesakai, terašai; tedirba, teneša, teveža, teeina; tegul dirba, tegul neša, tegul sako.*

Pasergėjimas. Geidžiamojo sakymo formos kartais įgija *leidžiamojo sakymo* (m. permissivus) formų prasmę: *te-esie* (lasse ihn sein, rühre ihn nicht an), *te-gulie, te-dirbie.*

d. Tariamasis arba sukalbamasis sakymas (m. conditionalis, potentionalis), kuriuo išreiškiame tik tariamą, nėsamą veiksmą, tokį, kuris galėtų arba negalėtų ištinkant tam tikroms sąlygoms įvykti: *dirbčiau*, kad *galėčiau*; kad *būčiau galėjęs, būčiau dirbęs.*

Pasergėjimas. Tariamojo sakymo formos, vartojamos su sąjungininku *kad*, dažnai įgija prasmę *meldžiamojo sakymo* (m. orativus) formų. Pavyzdžiai: 1. *Kad* jam Dievas *duotų* sveikatą, *kad būtų* šventas Tavo vardas, *kad ateitų* Tavo karalystė! 2. *Kad* tu sveikas *būtum, prasmegtum*, galą *gautum, surūgtum, sumolėtum!* 3. *Kad* jis sveikas *būtų!*

e. Nereiškiamasis sakymas (m. infinitivus) rodo patį veiksmą arba stovį, nereikšdamas ypatos, skaitliaus, laiko ir kito-ko. Pavyzdžiai: 1. Daug *žinoti* nevisada esti naudinga. 2. *Mirti* už tėvų žemę ne visi moka.

Nuo nereiškiamųjų formų *mirti, žinoti, versti*... reikia atskirti tuo pačiu vardu vadinamos formos — *mirte, žinote, verste*... (*šaukte* šaukia, *plaukte* plaukia, *mirte* numirsite).

Kada ir kaip vartojamas nereiškiamasis sakymas — skaitytojas gali patirti iš §§ 194, 195, 196, 197, 198.

g. Siekiamasis sakymas (supinum) vartojamas tikslui išreikšti, bet tiktai po veiksmažodžių: *eiti, važiuoti, varyti, siųsti* ir kitų reiškiančių ėjimą, siuntimą arba tiesiok sakant krypimą. Šita forma vartojama senovės mūsų raštuose ir šnekamosiose rytiečių tarmėse. Daugelyje tarmių siekiamojo sakymo nebėra: jį išvarė iš kalbos nereiškiamasis sakymas. Pavyzdžiai: 1. Petras išėjo *bernautų*. 2. Abudu nuėjo *ilsėtųs*. 3. Jau metas eiti *gultų*. 4. Duktė nuavė tėvui kojas ir išėjo su seseria *gultų*. 5. Vieni *kultų*, kiti *maltų* kelsitės. 6. Mažiukai tekini bėgo savo motinoms ką girdėję *apsakytų*. 7. Pasiskubinkime *pažiūrėtų*, kaip jis tenai gyvena. 8. Vyrai miško *kuoptų*, kelio *taisytų* važinėjo. 9. Ūkininkas išvarė bernus *artų*. 10. Važiuosiu tėvynėn žmonos *pasijieškotų*. 11. Išvažiavo žvyro *padėtų* vežti. 12. Ji prašo talkon atvažiuoti malkų *vežtų*. 13. Ar eisim *žūtų* (= *žuvautų, žvejotų*)? 14. Visi malkų *pirktų* važinėjo; visus malkų *kirstų* varinėjo. 15. Paklaustas, kur eina, sakėsi einąs kiaulių *ganytų*. 16. Tėvas varo mane *artų*.

§ 81. Skaičiai ir ypatos. Sąjungodami skiriame tris skaičius: *vienskaitą, dviskaitą* ir *daugskaitą*. Vienskaita turi savotiškas galūnes trims ypatoms — *pirmaijai, antraijai* ir *trečiaijai (dirbu, dirbi, dirba; rašau, rašai, rašo; miegu-miegmi, miegi, miega-miegti)*. Dviskaita ir daugskaita savotiškas galūnes teturi pirmaijai ir antraijai ypatom; trečioji vienskaitos ypata yra nuo senų-senovės įgijusi ir kitų skaičių (daugskaitos ir dviskaitos) prasmę *(dirbava, dirbata; dirbame, dirbate; dirbova, dirbota; dirbome, dirbote; dirbsiva, dirbsita; dirbsime, dirbsite,* ir t. t.).

§ 82. Laikai. Veiksmažodžiai, kaip pasakyta, yra lankstomi ir per laikus. Lietuvių kalboje yra keturi vientisi laikai ir tiek-pat laikų, padarytųjų iš linksniuojamųjų veiksmavardžių (participia declinabilia) ir jungiamojo veiksmažodžio (verbum copulativum).

Vientisiejei laikai.

§ 83. Pereinamasis laikas (t. praesens) vartojamas, kur yra kalbama apie atliekamą, ne apie pereitą arbą būsimą veiksmą, arba kur nurodome paprastąjį, tebematomą stovį. Pavyzdžiai: 1. Atsarga gėdos *nedaro*. 2. Iš kur *esi*, mergelė? 3. Eikit pažiūrėtų, kur ji *yra*. 4. Kur *yra* mergytė, paskiausiai atėjusi?

Pasakodami apie būtus daiktus ir norėdami aiškiaus išreikšti pereitus atsitikimus, dažnai vartojame pereinamąjį laiką. Pavyzdžiai: 1. Karalis batu ją metė ir *sako*: tokia biauri esi žvėris ir dar lendi prie manęs. 2. Visus, būdavo, ji naktį *pasmaugia*. 3. Ir *ateina* toks senas kareivis; patiko jį karalius ir *klausia:* kur eini? 4. Tik aš tyriau per giminužėlę, kad *nėr* meilus bernelis.

§ 84. Pereitas pasakojamasis laikas (t. praeteritum narrativum, aoristus) vartojamas apsakymuose, kalbant apie būtus daiktus ir norint parodyti apie kokį atskirą pereitą atsitikimą. Pavyzdžiai: 1. Jis *pavargo* (er wurde arm, müde). 2. Dievas pasaulę *įkūrė*, *sutvėrė* (Gott schuf die Welt). 3. Dievas *tarė:* te-esie šviesa (Gott sprach: es werde Licht). 4. Kad jis *jojo* per girelę, giružė *bildėjo*. 5. Kur *užgavo* akmenėlį, aukso rasa *krito*. 6. *Ganiau* šile pilkas aveles, ir *atvažiavo* nuo Vilniaus jaunas bernelis. 7. Kad aš *jojau* per lauką, per lygų pūdymėlį, tai aš *prijojau* žalią girelę. 8. Su visais *šokau*, su visais *gėriau*, tik vieno *tenorėjau*. 9. Dar *nepribėgau* Gilijos dvaro, *sulojo lojo* margi kurteliai. 10. Dar *nenujojau* nė pusės kelelio, ir *pražvingo* bėras žirgelis.

§ 85. Pereitas paprastasis laikas (t. praeteritum frequentativum) vartojamas teip-pat apsakymuose, bet kalbant tiktai apie daiktus, paprastai ir dažnai atsitikdavusius, ne vieną kokį kartą pastebėtus. Pavyzdžiai: 1. Jis *sakydavo* (er pflegte zu sagen). 2. Aš *maudydavaus* (ich pflegte mich zu baden). 3. Mano tėvas *sakydavo*: kiaulių neganęs ponu nebūsi.

Pasergėjimas. Žemaičių veiksmažodis *liúobu (liūbu, lióubu)* pereinamojo laiko formoje, vartojamas prie nereiškiamojo sakymo arba būsimojo laiko kito veiksmažodžio, įgijo prasmę pereito paprastojo laiko. Tokiu būdu lietuvių sakinys: *„tėvas sakydavo“* atitinka šiokius žemaičių sakinius: *tėvas liuob sakys*, *liuob sakyti* ir rečiaus *tėvas liuobėjo sakyti*.

Nereiškiamasis veiksmažodžio sakymas su žodžiais *paderu* arba *gebu*, *sugebu* turi paprastojo pereinamojo laiko prasmę: *paderu*, *gebu*, *sugebu skaityti* (ich pflege zu lesen).

§ 86. Būsimasis laikas (t. futurum simplex) vartojamas dažniausiai kalbant apie atsitiksiančius daiktus, apie veiksmą, kurio dar nėra, bet kuris bus. Pavyzdžiai: 1. Vienas brolis sako: kad męs *išalksime*, ką męs *darysime?* 2. Kad aš *išgysiu*, tai tavo *būsiu*; o jei *numirsiu*, tu kitą *gausi*. 3. Kad *įpulsi* į ežerėlį, į dugnužį *nugrimsi*. 4. Ei cit neverki, mano mergužėle, aš tavę *parvesiu* kitą rudenėlį, kad *žydės*, kad *klėstės* balti akmenėliai, kad *atneš* gluosnužiai raudonas uogeles. 5. Kiek tu kartų spintą (Schrank) *versi*, tiek tu graudžiai *verksi*. 6. Kai *pataisysi* rūtų vainikėlį, bent palydėki nors per laukelį. 7. Neverk dūkrytė, gavai gražų bernelį: laive *sėdėsi*, laive *liūliuosi*, žuvužes *begaudysi*.

Būsimasis laikas vartojamas ir tariamuosiuose klausimuose, kad sakytojas nusiminęs nebežino, kaip verstis, ką daryti. Pavyzdžiai: 1. Ei jievuže, jievuže, kodėl tu nežydi žiemužę žiemelę? — Kur aš *žydėsiu* (wie soll, wie kann ich blühen) žiemužę žiemelę: šalna šalo, žiedužius nušalo. 2. Ko sudžiūvai, ko pavytai vidury darželio? — Kur aš *nesudžiūsiu*, kur aš *nepavysiu:* vėjužėlis neužpūtė, saulužė degino. 3. Ko nu-

liūdai, ko pravirkai vidury jaunimo? — Ko aš *nepravirksiu*, ko aš *nenuliūsiu*: prisėdo senas našlelis prie mano šalužės. 4. Ei myliu myliu savo mergelę; kaip dar geriau *mylėsiu*, ar ant rankelių tave *nešiosiu*, ar širdužėj *laikysiu*? 5. Kur aš *čiulbėsiu* pievelėj, kur aš *rykausiu* dirvelėj? 6. Aš nežinau, ką dabar *darysiu* (sakoma ir kitaip: „nežinojau, ką daryti, nežinosiu, ką daryti"). 7. Ką jis dabar *darys* (was soll er jetzt anfangen)?

Išreiškiant visūmenės nuomonę arba pasakojant ką-ne-ką priežodiškai, teip-pat vartojamas būsimasis laikas. Pavyzdžiai: 1. Kurs *vogs* — *nepralobs*, kurs *ars* — *nepavargs*. 2. Kaip *įmaišysi*, teip ir *kepsi*. 3. Su kokiu *sutapsi*, tokiu *patapsi*; prie kokio *pritapsi*, tokiu pats *patapsi*. 4. Svetimu protu netoli *tenujosi*. 5. Neteptais ratais netoli *tenuvažiuosi*. 6. Pateptais ratais greičiaus *nuvažiuosi*. 7. Kaip *įdėsi*, teip *rasi*. 8. Kaip *pasiklosi*, teip ir *miegosi*. 9. Dulkes prieš vėją *neatpūsi*. 10. Musę prarijęs *nebeišspiausi*.

Apsakymuose, kalbant apie paprastuosius veiksmus, šalip pereinamojo arba pereitojo laiko, dažnai vartojamas ir būsimasis laikas. Pavyzdys: Jau pernai įsispytrėjote į Gumbakio berną, kur čia pas jus lando su popiergaliais: *skaitys skaitys* visus niekus, o kas iš to, tik pinigus leidžia ant vėjo.

Sudurtiniai laikai.

§ 87. Pereinamas atliktasis laikas (t. perfectum praesens, praesens resultativum) vartojamas kalbant apie pereinamąjį stovį arba pereinamąją ypatybę, kuri yra tiktai pereitojo veiksmo pasekmė. Pavyzdžiai: 1. *Aš nepratęs* vargelio vargti, purvelio bristi. 2. Ar nematai, kaip *jis pavargęs*. 3. Žuvininkai yra krašte ir *turi* (= *yra*) *pagavę* daug žuvies. 4. Baisu žiūrėti, kas ten dedasi: vaikų akys nuo ašarų *paraudusios*, padegelis *išblyškęs* ir *pamėlynavęs* nuo širdies skausmo. 5. *Jis* labai *pavargęs* (er ist arm geworden und ist es noch jetzt).

Pereinamas atliktasis laikas, sudėtas iš pereitojo veiksmavardžio ir jungiamojo žodžio *esu, esmi*, nurodo dar, kad veiksmas kada-nors, rasi kelis kartus yra atsitikęs; žmogus, pasakodamas apie tokius atsitikimus, kalba ne apie vieną kokį atskirą, jam žinomą, atsitikimą, bet parodo, kad tokių atsitikimų arba keli galėjo būti jo gyvenime, arba niekada negalėjo būti. Pavyzdžiai: 1. Aš *esu matęs* ir žąsiną pro tvorą šlapinantis. 2. Ar *esi matęs* tokius daiktus? 3. Aš niekad *nėsu matęs* balto vilko. 4. Ar *ėsat važinėję* šituo keliu? — tarė vežėjas keleiviams. 5. Kad jųs išgautumėt šiaudus, kur nabaštikas *yra davęs*, tai jums užtektų šiai žiemai pašaro. 6. Aš *esu* vilko *neštas* ir *pamestas*.

§ 88. Pereitas mėgintasis laikas (t. praeteritum de conatu) reiškia tokį pereitąjį veiksmą, kurs neįvyko, tik buvo beįvykstąs kitam veiksmui ištikus. Pavyzdžiai: 1. Jis *buvo* pats *besirengiąs* eiti pas mus, kaip aš ten nuvėjau. 2. Aš *buvau* jau *beeinąs* pas jus, bet pradėjo smarkiai lyti, ir turėjau vėl sugrįžti namolei.

§ 89. Pereitas atliktasis laikas (t. plusquamperfectum, praeteritum resultativum) vartojamas norint pasakyti, kad pereitasis veiksmas buvo jau atliktas kitam pereitamjam laikui įvykstant arba įvykus. Šitas laikas vartojamas ir išreiškimui pereitojo stovio, kuris buvo pereitojo laiko pasekme, ir tokio pereitojo veiksmo, kuris paskui virto kitaip, neteip, kaip buvo laukiama. Pavyzdžiai: 1. Kitą-kart prūsų karalius *buvo išsimanęs* žvirblius naikinti; žmonėms pagaliaus *buvo įsakęs* žvirblių galvomis mokesčius mokėti; žvirblius išnaikino, bet atsirado daugybė kirmių, vabalų ir musulų, kurie javus ir medžius naikino. Susizgribęs karalius iš svetimų šalių žvirblius

nešdino, iki vėlei įveisė. 2. Ligonis jau *buvo miręs*, kaip męs nuvėjome. 3. Aš paėmiau tavo duoną, kur *buvai* girioje *pasidėjęs*. 4. Vieną kartą velniai atvarė žmogui daugybę paukščių; žmogus iššaudė visus paukščius, kuriuos *buvo* velniai jam *atvarę*. 5. Aną-dien *buvo atvykę* į Tilžę trįs vyrai (žmogus, pranešdamas šitą žinią, nori pasakyti, kad dabar tų vyrų nebėr Tilžėje). 6. Ar jis *buvo* ir vėl *atėjęs?* 7. Žmogus, važiuodamas iš Paežerių į Rūgius, teip sakė savo draugui: Paežeriuose aš ir pernai buvau, bet Rūgiuose dar *nebuvau buvęs*. 8. Klausiu žuvelių, be nematė (tuokart) mano tėvelio vandenyje. Šios vien atsako: dar *nebuvom gimusios* (kada tėvas paskendo), klauskis vyresniųjų. 9. Sakaisi nunešęs jam pasiskaityti šitąs knygutes. Taigi ar da jis *nebuvo* jų *skaitęs* (tau nunešus)? 10. Žmonelė tupėjo keturis mėnesius ant dvylikos kiaušinių ir išperėjo vienuoliką vaikų, o dvyliktas *nebuvo išsiperėjęs* (atsikėlus jai po keturių mėnesių). Tas vyras žmonelei liepė dar tupėti keturis mėnesius. 11. Jis nemiegojo, tik teip *užsimerkęs buvo*. 12. Vienais metais mūsų kieme *buvo pasimaišiusios* kiaunės; bet dabar nebematyti jų. 13. Kas čia *buvo atėjęs?* (klausiant nebebuvo ateivio). 14. Kas *buvo atnešęs* tuos daiktus? (klausiant tų daiktų nebebuvo).

§ 90. Būsimas atliktasis laikas (t. futurum exaetum, futurum resultativum) vartojamas norint pasakyti, kad būsimasis veiksmas bus jau įvykęs lygi ištiksiant kitam būsimamjam veiksmui. Šitas laikas reiškia ir būsimąjį stovį, kuris atliktojo veiksmo pasekme tebus. Pavyzdžiai: 1. Dabar, kad ir nuvarytų sniega, męs jau vis *būsime važiavę* rogėmis, — tarė savo draugams Antanas, įsisėdęs pirmą kartą žiemos keliu į roges. 2. Tik neateik tuokart, kada aš *būsiu atsigulęs*. 3. Žiūrėk, jie *bus* jau *išsikūlę*, kaip męs pradėsime kulti. 4. Kaszin, ar Krapaičių jau išmynė linus? — Turbūt jau *bus išmynę:* kuris jau metas, kaip jie pradėjo minti. 5. Nukaisk puodą: bulvės jau *bus* ne tik *išvirusios*, bet ir *pervirusios*. 6. Tenai mūsų žirgeliai *bus priėdę* ir *prigėrę*, už uodegos šonų nebus matyti. 7. Neateik tuokart, kada aš *busiu atsigulęs*. 8. Kaip *busi pavažiavęs* galutį, tuojau šok ir nulėksim. 9. Dabar Gyliai *bus gavę* nuo mūsų du pūru rugių, — tarė žmogus; atseikėjęs Gyliams antrąjį purą.

§ 91. Prie visų šitų reiškiamojo sakymo laikų du tėra tariamojo sakymo laiku, *vientisasis* ir *sudurtinis*. Vientisasis tėra vartojamas sakant apie pereinamąjį ir būsimąjį veiksmą arba stovį, kur kalbant reiškiamuoju sakymu būtų paprastas pereinamasis arba būsimas laikas; sudurtinis tariamasis laikas yra vartojamas kalbant apie pereitąjį veiksmą, kuris būtų galėjęs įvykti, jei būtų tam tikros sąlygos buvusios, ir visur, kur kalbėdami reiškiamuoju sakymu vartotume sudurtines formas. Pavyzdžiai: 1. Kad *atsikeltų*, dangų *paremtų;* kad *prašnekėtų*, daug *pasakytų;* kad rankas *turėtų*, vagį *pagautų*. 2. Kad *žinočiau* jį atvažiavus, *reikėtų* atlankyti. 3. Aš gana *gelbėčiau*, kad laivą *turėčiau*. 4. Kad *įmanyčiau*, savo mergytę obuoliu *paverščiau*. 5. Kad *užmigčiau* bent valandėlę, be *nepavirsčiau* į gegužėlę. 6. Kad anksčiaus *būčiau žinojęs* tokį svečią atvažiuosiant, *būčiau neiškentęs* alaus nepadaręs. 7. Kad *būtume* tiesiok *važiavę*, jau Rūgiuose *būtume bėsą*, — tarė žmogus važiuodamas į Rūgius netiesu keliu. 8. Kaip aš *galėčiau* teip daryti; kaip aš *būčiau galėjęs* teip daryti. 9. Rasi *išmestų* žiedelį, kad *įbrisčiau* į vandenelį; rasi *būtų išmetęs* žiedelį, kad *būčiau įbridus* į vandenėlį.

Pasergėjimas. Lankstant veiksmažodį per sudurtinius laikus, reikia veiksmavardis visados derinti arba taikinti su sakinio veiksniu. Vyrai tegali sakyti: *buvau matęs*, *buvova. mačiusiu*, *buvome matę*, o moters — *buvau mačiusi*, *buvova mačiusi*, *buvome mačiusios*, ir t. t.

Veiksmavardžiai.

§ 92. Prie veiksmavardžio formų priskiriame teip-pat visą eilę būdvardžių ir prieveiksmių, kilusiųjų iš veiksmavardžių liemenų. Tokius būdvardžius ir prieveiksmius, sujungiamus su veiksmažodžiu, vadiname veiksmavardžiais. Lietuvių kalboje yra šie veiksmavardžiai:

§ 93. Linksniuojamiejei veikiamiejei veiksmavardžiai (participa activa declinabilia):

a. Vientisiejei:

1. Pereinamojo laiko veiksmavardis: *velkąs — velkanti, darąs, -anti, žinąs, -anti, meldžiąs, -anti, verčiąs, -anti, gulįs, -inti, stovįs, -inti, turįs, -inti, mylįs, -inti.* — Padarant šitą veiksmavardį iš veiksmažodžio reikia trečiosios ypatos (pereinamojo laiko) galūnė *a — o, i* permainyti į *ąs, įs.*

Grįštamasis veiksmažodis, neturįs priešdėlio, gauna šitam veiksmavardžiui galūnę *ąsis, įsis — antis, intis: sukąsis-sukantis, meldžiąsis-meldžiantis, juokiąsis-juokiantis, turįsis-turintis;* bet: *pasimeldžiąs, nusijuokiąs, pasiturįs* (iš *pasimelsti, nusijuokti, pasiturėti).*

2. Pereito apsakomojo laiko veiksmavardis: *vilkęs-vilkusi, daręs-dariusi, žinojęs-žinojusi, meldęs-meldusi, turėjęs-turėjusi.* — Darant šitą veiksmavardį iš veiksmažodžio, reikia trečiosios ypatos (pereitojo laiko) galūnės *o* ir *ė* permainyti į *ęs—usi;* jei nereiškiamasis sakymas prieš galūnę *ti* turėjo *y (varyti, daryti, statyti),* tad moteriškoje gimtyje prieš pabaigą *usi* reikia priebalsė suminkštinti (ž. § 16).

Grįštamasis veiksmavardis turi aukštaičių tarmėse galūnę *ęsis—usis (meldęsis-meldusis, stačiusis),* bet sakoma *pasimeldęs, pasijuokęs.*

3. Pereito paprastojo laiko veiksmavardis: *vilkdavęs — vildavusi, žinodavęs, -vusi, mezdavęs, -vusi, melzdavęs, -vusi, turėdavęs, -vusi, mylėdavęs, -vusi; pasimelzdavęs, -vusi, pasiturėdavęs, -vusi; melzdavęsis, -vusis, juokdavęsis, -vusis.* — Šitas veiksmavardis padaromas iš trečiosios to paties laiko ypatos, permainant pabaigią *davo* į *davęs.*

4. Būsimojo laiko veiksmavardis: *darysiąs-darysianti, veršiąs-veršianti, mylėsiąs-mylėsianti; melsiąsis-melsiantis.* — Šitas veiksmavardis padaromas iš pirmosios būsimojo laiko ypatos, perdirbant galūnę *u, uos* (arba *uosi)* į *ąs, ąsis.*

b. Sudurtiniai:

1. Pereinamo atliktojo laiko veiksmavardis: *esąs pavargęs, esąs matęs, esąs mylėjęs; esanti pavargusi, esanti mačiusi, esanti mylėjusi.*

2. Pereito mėgintojo laiko veiksmavardis: *buvęs beeinąs, buvęs beariąs, buvęs beveżąs; buvusi beeinanti, buvusi bearianti, buvusi beveżianti.*

3. Pereito atliktojo laiko veiksmavardis: *buvęs pavargęs, buvęs matęs; buvusi pavargusi, buvusi mačiusi.*

4. Būsimo atliktojo laiko veiksmavardis: *būsiąs pavargęs, būsiąs matęs; būsianti pavargusi, būsianti mačiusi.*

c. Bendralaikis veiksmavardis (participium contemporale activum): *dirbdamas — dirbdama, sukdamas, -ma, virdamas, -ma* (nuo *virti), verdamas, -ma* (nuo *verti), mezdamas, -ma, darydamas, -ma, mylėdamas, -ma, pradėdamas, -ma; sukdamasis* (vyr. g.) *sukdamosi* (moter. g.), *sukdamos* (vyr. ir moter. g.). — Šitas veiksmavardis iš linksnių vieną vardininką teturi, turi visus tris skaičius ir gali turėti dvi gimti. Daugiaus formų iš jo nėra. Jis padaromas iš nereiškiamojo sakymo, perkeičiant *ti* į *damas* (ž. § 17).

§ 94. Nelinksniuojamiejei veikiamiejei veiksmavardžiai (participia activa absoluta):

a. Pereinamojo laiko: *sukant, darant, statant, leidžiant, šaukiant, mylint, stovint; apsisukant, nusileidžiant; sukantis, leidžiantis, mylintis.* — Šitas veiksmavardis padaromas iš trečiosios pereinamojo laiko ypatos, perdirbant galūnes *o — a, i* į *ant (antis), int (intis).*

b. Pereito apsakomojo laiko: *dirbus, sukus, rašius, stačius, stovėjus, mylėjus; pasisukus, nusileidus; sukusis, mylėjusis.* — Šitas veiksmavardis daromas iš trečiosios pereitojo laiko ypatos, perkeičiant *o* arba *ė* į *us,* prieš kurį tokiuose veiksmažodžiuose, kaip antai *daryti, statyti, baidyti,* priebalsė tampa minkšta. (ž. § 16.)

c. Pereito paprastojo laiko: *dirbdavus, sukdavus, leizdavus, darydavus, mylėdavus; pasisukdavus, nusileizdavus; dirbdavusis, sukdavusis, mylėdavusis* (ž. § 93, a, 3).

d. Būsimojo laiko: *dirbsiant, suksiant, leisiant, darysiant, mylėsiant; pasisuksiant, nusileisiant, pasidarysiant; suksiantis, mylėsiantis* (ž. § 93, a, 4).

§ 95. Yra ir daugiaus nelinksniuojamųjų veikiamųjų veiksmavardžių, bet jie labai retai tevartojami: pereitas paprastasis veiksmavardis ir kiti kuriuos surašome pavyzdžiuose (ž. § 213), tėra dažniausiai vartojami linksniuojamųjų veiksmavardžių vietoje, būtent priekininko prasmėje.

§ 96. Linksniuojamiejei neveikiamiejei veiksmavardžiai (participia passiva declinabilia):

a. Pereinamojo laiko: *rašomas — rašoma, statomas, -ma, verdamas,* (nuo *virti), sukamas, šaukiamas, mylimas, gulimas, stovimas.* — Šitas veiksmavardis padaromas iš trečiosios pereinamojo laiko ypatos: prie galūnių *o, a, i* reikia pridėti skiemuo *mas, ma.*

b. Pereitojo laiko: *rašytas — rašyta, statytas, suktas, šauktas, mylėtas, stovėtas, gulėtas, būtas.* — Norint padaryti neveikiamąjį pereito laiko veiksmavardį, reikia nereiškiamojo sakymo galūnė *ti* permainyti į *tas, tą.*

Pasergėjimas. Šituodu nepereinamuoju veiksmavardžiu yra padaromu iš visokių veiksmažodžių, — pereinamųjų ir nepereinamųjų.

c. Būsimojo laiko: *būsimas* (žentas) — *būsima; vesimas -ma* (mergelė), *mylėsimas* (bernelis), *-ma.* — Šitas veiksmavardis beveik visai išnykęs iš šnekamosios kalbos. Jis lengviausiai padaromas iš trečiosios būsimojo laiko ypatos, pridedant prie jos galūnę *-i-mas, -i-ma.*

d. Neveikiamas būtinasis veiksmavardis (participium passivum necessitatis, gerundivum): *mylėtinas — mylėtina, piautinas, -na, rašytinas, -na.* — Padarant šitą veiksmavardį, reikia neveikiamojo pereitojo veiksmavardžio galūnę *tas* perdirbti į *tinas.*

Pasergėjimas. Žemaičių tarmėse yra vartojamas veiksmavardis su galūne *inas, ina,* padarytas nuo kelių veiksmažodžių iš pereinamojo laiko liemens. Pavyzdžiai: 1. Piemuo eina *žąsimis geninas;* piemens eina *žąsimis genini.* 2. Įnamė išėjo į bažnyčią *vienu vaiku nešina, antru vedina.* 3. Šitas žąsiukas eina *sparnu velkinas.* — Šitų veiksmavardžių, vartojamųjų prie įnagininko, augštaičių tarmėse nėra. Žodžiai *tekinas, -na, skubinas, -na,* yra padaryti teip-pat, bet vartojami kitaip: *tekinas, skubinas* bėga *tekini, skubini* bėga.

§ 97. Yra ir sudurtinių neveikiamųjų veiksmavardžių. Visi jie vartojami tiktai vardininkų formose, tūli vieną bevardės gimties vardininką teturi (ž. § 211).

§ 98. **Veiksmažodžių rųšys.** Lankstant veiksmažodžius per rųšis reikia skirti:

a. Veikiamoji rųšis (genus activum): *dirbu, rašau.* Veikiamosios rųšies veiksmažodis rodo, juog veiksmas, kurį atlieka sakinio veiksnys, pereina nuo veiksnio ant kito kokio daikto. Čia priskiriame sulyg sąjungojimo ir tuos veiksmažodžius, kurie reiškia ne veiksmą, bet stovį.

b. Grįštamoji rųšis (genus reflexivum): *prausiuosi, darausi.* Veiksmas, kurį atlieka sakinio veiksnys, pereina ant paties veiksnio arba daromas yra pačiam veiksniui. Sąjungojimas grįštamosios rųšies veiksmažodžio turi mažumą pilnesnes formas negu veikiamosios rųšies veiksmažodžiai (sulyg. *prausiu — prausiuosi, prausi — prausiesi).* Sulyg sąjungojimo čia priskiriami ir išvardiniai veiksmažodžiai.

c. Neveikiamoji rųšis (genus passivum): *esi mylimas, būsi mylima...* Veiksmas, kurį reiškia sakinio tarinys, esti ne veiksnio, bet darinio atliekamas. Neveikiamoji rųšis esti paprastai padaroma iš neveikiamųjų pereinamojo ir pereitojo laiko veiksmavardžių ir jungiamojo veiksmažodžio formų.

Tokiu būdu sulyg rųšių turime lietuvių kalboje tris sąjungojimus: *veikiamąjį, grįštamąjį* ir *neveikiamąjį.*

Ypatų ir laikų formos.

§ 99. Pereinant prie paties veiksmažodžių sąjungojimo, reikia žinoti, juog kitą-kart turėdavome nemaža ypatingai sąjungojamų veiksmažodžių. Tokios pereinamojo laiko formos, kaip antai: *miegmi (= miegu), esmi (= esu, ėsu), duomi (= duodu); eiti (= eina), esti, miegti (= miega), liekti (= lieka), sniegti (= sninga, sniega), niežti,* dabar yra retai bevartojamos: tūloje tarmėje jų tiktai kurios-ne-kurios beužsiliko *(esti, miegti, niežti, sniegti).*

Paprastasis mūsų sąjungojimas, kuris yra teip-pat senas, turi vientisiems laikams šitąs ypatines galūnes.

§ 100. Pereinamasis laikas:

a. Pirmoji vienskaitos ypata *-u* po kietos arba suminkštintos priebalsės: *ved-u, neš-u, kal-u, suk-u, jud-u; rėki-u, leidži-u, verči-u, veizdži-u, žiūri-u, regi-u.*

b. Antroji vienskaitos ypata *-i: ved-i, neš-i, kal-i, suk-i, jud-i, rėk-i, leid-i, vert-i, veizd-i, žiūr-i, reg-i.*

c. Trečioji visų skaičių ypata galūnės neturi: paties pereinamojo laiko liemens ir jo priesagos užtenka šitai ypatai padaryti.

Jei pirmoji ypata turi galūnę *u* po kietos priebalsės, tad pereinamojo laiko liemens, jo priesagos ir trečiosios ypatos galūne esti *a* po kietosios priebalsės *(ved-a, neš-a, kal-a, suk-a, jud-a);* jei pirmoji ypata turi galūnę *u* po suminkštintosios priebalsės, bet nereiškiamojo sakymo formoje prieš *ti* nėra *ė,* tad pereinamojo laiko liemuo, priesaga ir trečioji ypata turi galūnę *a* po minkštosios priebalsės *(rėkia, leidžia, verčia);* jei pirmoji ypata turi galūnę *u* po suminkštintosios priebalsės ir nereiškiamamjame veiksmažodžio sakyme prieš galūnę *ti* yra jungiamoji balsė *ė,* tad pereinamojo laiko liemens, priesagos ir trečiosios ypatos galūne yra beveik visada rašomoje tarmėje balsė *i (žiūrėti — žiuri-u, žiūr-i; veizdėti — véizdži-u, véizd-i; regėti — regi-u, rěg-i).*

d. Pereinamojo ir kitų laikų dviskaita turi galūnę *va* pirmaijai ypatai ir *ta* (žem. *tau)* antraijai. Pereinamojo ir kitų laikų daugskaita turi galūnę *me* (žem. *ma)* pirmaijai ypatai ir *te* antraijai. Darant vienskaitos ir daugskaitos formas reikia šitos galūnės dėti prie pereinamojo laiko liemens *(suka-va* [žem. *sukau*], *suka-ta* [žem. *sukatau*],

suka-me, suka-te; rėkia-va, rėkia-ta, rėkia-me, rėkia-te; žiūri-va, žiūri-ta, žiūri-me, žiūri-te).

e. Veiksmažodžiai, kurių pereinamojo laiko liemuo turi galūnę *o* (žem. *a*), kaip antai: *rašýti — rãšo, baidýti — baĩdo, ieškóti — jiẽško, žiopsóti — žiõpso*, turi pirmojoje vienskaitos ypatoje galūnę *au* (iš *o*+*u*) ir antrojoje *ai* (iš *o*+*i*): *raš-aũ — raš-aĩ, baid-aũ — baid-aĩ* (žem. *rašáu, rašái; baidáu, baidái), jiẽšk-au — jiẽšk-ai, žiops-aũ — žiops-aĩ* (žem. *žiopsáu, žiopsái).*

Kitų skaičių ypatas padarant, ir čia reikia prie pereinamojo laiko liemens paprastosios galūnės *(-va, -ta, -me, -te)* dėti: *rašo-va, rašo-ta, rašo-me, rašo-te.*

Pasergėjimai. 1. Vietomis yra sakoma trečiojoje ypatoje: *tur, nor, (= turi, nori)* su kietu pabalsiu žodžio gale. Pagal šitąs trečiosios ypatos formas ir pirmoji vienskaitos ypata yra kur-ne-kur padaroma su kieta priebalse prieš *u* : *turu, noru (= turiu, noriu),*

2. Žemaičių tarmėse trečiosios ypatos (arba pereinamojo laiko liemens) balsė, jei buvo trumpa, beveik visur išnyko ir žodgalio pabalsys tariamas kietai: *leid, rėk, vert (= leidžia, rėkia, verčia).* Del šitos priežasties ir kitos pereinamojo laiko formos įgavo žemaičių tarmėse kietas priebalses prieš *u* ir *a* : *leidu, leidam; rėku, rėkam; vertu, vertam (= leidžiu, leidžiame; rėkiu, rėkiame; verčiu, verčiame).*

§ 101. Pereitas apsakomasis laikas turi tąs pačias galūnes, kurios yra žinomos iš pereinamojo laiko, tik pereitojo laiko liemuo turi visada baigiamąją balsę *o* arba *ė* (žem. *a* arba *e*): *dirbti — dirb-o, keikti — keik-ė.* Baigiamoji liemens balsė *o*, pridėta ypatines vienskaitos galūnes, pereina į *au* (iš *o*+*u*) ir *ai* (iš *o*+*i*); balsė *ė* su ypatinėmis vienskaitos galūnėmis pereina į *au*, suminkštinus prieš save priebalsę (ž. § 16) ir *ei*. Kitos pereitojo apsakomojo laiko formos yra padaromos iš pereitojo laiko liemens visai teip-pat, kaip ir pereinamamjame laike : *dirb-o — dirb-au, dirb-ai, dirbo-va, dirbo-ta, dirbo-mi, dirbo-te; vert-ė — verči-aũ, vert-eĩ,* (žem. *vertiáu, vertéi*), *vertė-va, vertė-ta, vertė-me, vertė-te; mylė-jo — mylė-jau, mylė-j-ai, mylėjo-va, mylėjo-ta, mylėjo-me, mylėjo-te.*

Pasergėjimai. a. Tokia veiksmažodžiai, kaip antai: *mylėti, regėti, stovėti*, turi žemaičių tarmėse pereito apsakomojo laiko liemenis : *mylěje, regěje, stověje* (su balse *e*), ir todėl kitas to laiko formas žemaičiai šeip pasidirba : *stovėjei, stovėjem, stovėjet (= stověјai, stověјom, stověјote).*

b. Yra nemaža veiksmažodžių, kurie ne visose tarmėse turi vienodą pereitojo apsakomojo laiko liemenį (*suko* ir *sukė, malė* ir *malo, bruko* ir *brukė, leidė* ir *leido, šovė* ir *šavo . . .*); todėl ir kitos pereito apsakomojo laiko formos ne visose tarmėse padaromos vienodai (*sukaũ* ir *sukiaũ, sukaĩ* ir *sukeĩ, malėva* ir *malova, brukota* ir *brukėta, leidėme* ir *leidome, šovėte* ir *šavote*).

§ 102. Pereito paprastojo laiko formos yra padaromos iš nereiškiamojo sakymo liemens, perdirbant *ti* į *davau* (laiko liemuo turi ilgą galūnę *davo*): *vilk-davau, raš-y-davai, stov-ė-davo, mez-davova, vez-davota* (ž. § 17), *stovin-ė-davome, rakin-ė-davote.*

§ 103. Būsimo vientisojo laiko liemuo turi galūnę *si*, pridedamą prie nereiškiamojo sakymo liemens (ž. § 17); trečioje ypatoje toji galūnė nustoja vienok balsės *i*. Visas šitas laikas yra lankstomas, kaip pereinamojo laiko formos: *myli, stovi, veizdi; myliu, stoviu, veizdžiu; myliva, stoviva, veizdiva.* Tokiu būdu iš veiksmažodžių: *rašyti, mylėti, dirbti, versti, drausti* turime šiąs būsimojo laiko formas: *mylėsiu, mylėsi, rašỹs* (žem. *rašýs*), *dirbsiva, versita, drausime, drausite.*

Pasergêjimai. a. Tūlose tarmêse būsimojo laiko liemengalys *si* pérêjo į *siu, sia, se: dirbsiu-va, dirbsiu-me, dirbsia-me, dirbsia-te, dirbsiam* (= *dirbsiva, dirbsime, dirbsite, dirbsim*). Daugelis žemaičių ir kurie-ne-kurie augštaičiai, nusižiūrêję į trečiąją šito laiko ypatą, dviskaitos ir daugskaitos ypatas taria be liemengalio *i*: *rašysma* (*rašysme*), *rašyste, rašysva, rašystau*. Tūli žėmaičiai ir kurie-ne-kurie augštaičiai, nusižiūrêję kietą trečiosios ypatos priebalsę *s*, taria ir pirmosios ypatos formą su kietu *s*: *dirbsu, turêsu, rašysu*.

b. Rytų Lietuvos tarmêse būsimasis laikas veiksmažodžių, turinčiųjų nereiškiamojoje formoje riestinį arba kairinį kirtį (*veȓkti, mèsti, vèsti, kàsti*), užlaiko senovišką kirtį ant žodgalio: *verksiù* — *verksì, mesiù* — *mesì, vesiù* — *vesì, kasiù* — *kasì*.

c. Tokie veiksmažodžiai, kaip: *darýti, rašýti, judė̃ti, šàuti, kràuti, džiàuti*, padaro augštaičių tarmêse trečiąją būsimojo laiko ypatą su riestiniu kirčiu: *darȳs, rašȳs* (vietomis *rašìs*), *judė̃s, šaũs, kraũs, džiaũs* (žem. *darýs, rašýs, judės, šáus, kráus, džiáus*); tokiepat veiksmažodžiai, jei neveikiamojo sakymo liemuo vieną skiemenį teturi su balsêm *ý, ú* (*gýti, lýti, rýti, výti, búti, žúti, púti, trúkti, rúgti*), padaro augštaičių tarmêse trečiąją būsimojo laiko ypatą su trumpomis balsêmis: *gìs, lìs, rìs, vìs* (vietomis *rȳs, vȳs*), *bùs, žùs, pùs, trùks, rùgs*.

§ 104. Norint žinoti, kaip padaromos visos kitos sąjungojimo formos, užtenka įsistebêjus į sąjungojimo pavyzdžius.

Sąjungojimo pavyzdžiai.

§ 105. Jungiamasis veiksmažodis: *būti, esu, buvau*.

Pereinamasis laikas.

Reiškiamasis sakymas:			Liepiamasis sakymas:		
Viensk.	1 ypata:	esù (ėsù, esmì).	Viensk.	2 yp.:	búk (búki).
	2 „	esì (ėsì).	Dvisk.	1 „	búkiva.
	3 „	ẽsti (pflegt zu sein, kommt vor). yrà (ist).		2 „	búkita.
			Daugsk.	1 „	búkime.
Dvisk.	1 „	(ẽsva), ẽsava (ẽsava).		2 „	búkite.
	2 „	(ẽsta), ẽsata (ẽsata).			
Daugsk.	1 „	(ẽsme), ẽsame (ẽsame).			
	2 „	(ẽste), ẽsate (ẽsate).			

Leidžiamasis sakymas: teesiẽ, tesiẽ.
Siekiamasis sakymas: bū́tų.
Linksniuojamasis veiksmavardis: ẽsąs, esą̃s (ẽsąs), — ẽsanti, esantì (ėsanti).
Bendralaikis veiksmavardis: búdamas, -mà.
Nelinksniuojamasis veiksmavardis: ẽsant (ẽsant).

Pereitas pasakojamasis laikas.

Reiškiam. sakym.:	Viensk.	1 yp.:	buvaũ.
		2 „	buvaĩ.
		3 „	bùvo.
	Dvisk.	1 „	bùvova.
		2 „	bùvota.
	Daugsk.	1 „	bùvome.
		2 „	bùvote.
Linksniuojamasis veiksmavardis:			bùvęs — bùvusi.
Nelinksniuojamasis „			bùvus.

Būsimas laikas.

Reiškiam. sakym.: Viensk. 1. búsiu.
2. búsi.
3. bùs (žem. bũs).
Dvisk. 1. búsiva.
2. búsita.
Daugsk. 1. búsime.
2. búsite.
Linksniuojamasis veiksmavardis: búsiąs — búsianti.
Nelinksniuojamasis „ búsiant.

Pereitas paprastasis laikas.

Reiškiam. sakym.: Viensk. 1. búdavau.
2. búdavai.
3. búdavo.
Dvisk. 1. búdavova.
2. búdavota.
Daugsk. 1. búdavome.
2. búdavote.
Linksniuojamasis veiksmavardis: búdavęs — búdavusi.
Nelinksniuojamasis „ búdavus.

Pereinamas atliktasis laikas.

Reiškiam. sakym.: Viensk. 1. esù bùvęs — bùvusi.
2. esì bùvęs — bùvusi.
3. yrà bùvęs — bùvusi.
Dvisk. 1. ẽsava bùvusiu — bùvusi.
2. ẽsata bùvusiu — bùvusi.
3. yrà bùvusiu — bùvusi.
Daugsk. 1. ẽsame bùvę — bùvusios.
2. ẽsate bùvę — bùvusios.
3. yrà bùvę — bùvusios.

Pereitas atliktasis laikas.

Reiškiam. sakym.: Viensk. 1. buvaũ bùvęs — bùvusi.
2. buvaĩ bùvęs — bùvusi.
3. bùvo bùvęs — bùvusi.
Dvisk. 1. bùvova bùvusiu — bùvusi.
2. bùvota bùvusiu — bùvusi.
3. bùvo bùvusiu — bùvusi.
Daugsk. 1. bùvome bùvę — bùvusios.
2. bùvote bùvę — bùvusios.
3. bùvo bùvę — bùvusios.

Būsimas atliktasis laikas.

Reiškiam. sakym.: Viensk. 1. búsiu bùvęs — bùvusi.
2. búsi bùvęs — bùvusi.
3. bùs bùvęs — bùvusi.

Dvisk. 1. búsiva bùvusiu — bùvusi.
2. búsita bùvusiu — bùvusi.
3. bùs bùvusiu — bùvusi.
Daugsk. 1. búsime bùvę — bùvusios.
2. búsite bùvę — bùvusios.
3. bùs bùvę — bùvusios.

Tariamas vientisasis laikas.

Viensk. 1. búčiau.
2. bútum.
3. bútų.
Dvisk. 1. bútuva.
2. bútuta (bútumêta).
Daugsk. 1. bútume.
2. bútute (bútumête).

Tariamas sudurtinis laikas.

Viensk. 1. búčiau bùvęs — bùvusi.
2. bútum bùvęs — bùvusi.
3. bútų bùvęs — bùvusi.
Dvisk. 1. bútuva bùvusiu — bùvusi.
2. bútuta bùvusiu — bùvusi.
Daugsk. 1. bútume bùvę — bùvusios.
2. bútute bùvę — bùvusios.

§ 106. Veiksmažodis: *eiti, einu, ėjau.*

Pereinamasis laikas.

Reiškiam. sak.: Viensk. 1. (eimi) einù (žem. eitù).
2. einì (žem. eitì).
3. (eiti) eĩna (žem. eĩt).
Dvisk. 1. (eiva) eĩnava (žem. eitau).
2. eĩnata (žem. eitatau).
Daugsk. 1. (eime) eĩname (žem. eitam).
2. eĩnate (žem eitat).

Pereitas apsakomasis laikas.

Reiškiam. sak.: Viensk. 1. ėjaũ (žem. ejaũ).
2. ėjaĩ.
3. ẽjo.
Dvisk. 1. ẽjova.
2. ẽjota.
Daugsk. 1. ẽjome.
2. ẽjote.

Liepiamasis sakymas.

Viensk. 2. eik.
Dvisk. 1. eivà ir eĩkiva.
Daugsk. 1. eimè ir eĩkime.
2. eĩkite.

Kitos formos padaromos pagal visų kitų veiksmažodžių pavyzdžius (ž. § 107).

§ 107. Veikiamosios rųšies

Pereinamasis laikas.

Reišk. sak.: Viensk.	1.	sukù.	šaukiù.	šnekù.
	2.	sukì.	šaukì.	šnekì.
	3.	sùka.	šaũkia.	šnẽka.
Dvisk.	1.	sùkava.	šaũkiava.	šnẽkava.
	2.	sùkata.	šaũkiata.	šnẽkata.
Daugsk.	1.	sùkame.	šaũkiame.	šnẽkame.
	2.	sùkate.	šaũkiate.	šnẽkate.

Liepiamasis sakymas.

Viensk.	2.	sùk (sùki; iš: „suk-k“).	šaũk (šaũki).	šnekė́k (i).
Dvisk.	1.	sùkiva.	šaũkiva.	šnekė́kiva.
Dvisk.	2.	sùkita.	šaũkita.	šnekė́kita.
Daugsk.	1.	sùkime.	šaũkime.	šnekė́kime.
	2.	sùkite.	šaũkite.	šnekė́kite.
Linksn. veiksmavardis:		sukąs — sùkanti*).	šaukiąs — šaũkianti.	šnekąs — šnẽkanti.
Bendralaikis „		sùkdamas, -mà.	šaũkdamas, -mà.	šnekė́damas, -ma.
Nelinksn. „		sùkant.	šaũkiant.	šnẽkant.
Leidžiam. sakym.:	I.	tesukiẽ.	tešaukiẽ.	tešnekiẽ.
	II.	tèsuka.	tešaũkia.	tèšneka.

Pereitas pasakojamasis laikas.

Reišk. sak.: Viensk.	1.	sukaũ.	šaukiaũ.	šnekė́jau.
	2.	sukaĩ.	šaukeĩ.	šnekė́jai.
	3.	sùko.	šaũkė.	šnekė́jo.
Dvisk.	1.	sùkova . . .	šaũkėva . . .	šnekė́jova . . .
Linksn. veiksmavard.:		sùkęs — sùkusi.	šaũkęs — šaũkusi.	šnekė́jęs — šnekė́jusi.
Nelinksn. „		sùkus.	šaũkus.	šnekė́jus.

Pereitas paprastasis laikas.

Reišk. sak.: Viensk.	1.	sùkdavau.	šaũkdavau.	šnekė́davau.
	2.	sùkdavai.	šaũkdavai.	šnekė́davai.
	3.	sùkdavo.	šaũkdavo.	šnekė́davo.
Dvisk.	1.	sùkdavova . . .	šaũkdavova . . .	šnekė́davova . . .
Linksn. veiksmavard.:		sùkdavęs — sùkdavusi.	šaũkdavęs, -vusi.	šnekė́davęs, -vusi.
Nelinksn. „		sùkdavus.	šaũkdavus.	šnekė́davus.

Būsimasis laikas.

Reišk. sak.: Viensk.	1.	sùksiu.	šaũksiu.	šnekė́siu.
	2.	sùksi.	šaũksi.	šnekė́si.
	3.	sùks.	šaũks.	šnekė̃s.
Dvisk.	1.	sùksiva . . .	šaũksiva . . .	šnekė́siva . . .
Linksn. veiksmavard.:		sùksiąs — sùksianti.	šaũksiąs, -sianti.	šnekė́siąs, -sianti
Nelinksn. „		sùksiant.	šaũksiant.	šnekė́siant.

*) Kur yra du kirčiu, tę abudu tinka — pirmasis arba antrasis.

sąjungojimas.

Pereinamasis laikas.

mýliu (ir myliù).	mataũ.	žinaũ.
mýli.	mataĩ.	žinaĩ.
mýli.	mãto.	žìno.
mýliva.	mãtova.	žìnova.
mýlita.	mãtota.	žìnota.
mýlime.	mãtome.	žìnome.
mýlite.	mãtote.	žìnote.

Liepiamasis sakymas.

mylė́k (i).	matýk (i).	žinók (i).
mylė́kiva.	matýkiva.	žinókiva.
mylė́kita.	matýkita.	žinókita.
mylė́kime.	matýkime.	žinókime.
mylė́kite.	matýkite.	žinókite.
mýlįs — mýlinti̇̀.	mãtąs — mãtanti.	žìnąs — žìnanti.
mylė́damas, -ma.	matýdamas, -ma.	žinódamas, -ma.
mýlint.	mãtant.	žìnant.
temyliẽ.	temãtai.	težìnai.
temýli.	temãto.	težìno.

Pereitas pasakojamasis laikas.

mylė́jau.	mačiaũ.	žinójau.
mylė́jai.	mateĩ.	žinójai.
mylė́jo.	mãtė.	žinójo.
mylė́jova . . .	mãtėva . . .	žinójova . . .
mylė́jęs — mylė́jusi.	mãtęs — mãčiusi.	žinójęs — žinójusi.
mylė́jus.	mãčius.	žinójus.

Pereitas paprastasis laikas.

mylė́davau.	matýdavau.	žinódavau.
mylė́davai.	matýdavai.	žinódavai.
mylė́davo.	matýdavo.	žinódavo.
mylė́davova . . .	matýdavova . . .	žinódavova . . .
mylė́davęs, -vusi.	matýdavęs, -vusi.	žinódavęs, -vusi.
mylė́davus.	matýdavus.	žinódavus.

Būsimasis laikas.

mylė́siu.	matýsiu.	žinósiu.
mylė́si.	matýsi.	žinósi.
mylẽs.	matỹs.	žinõs.
mylė́siva . . .	matýsiva . . .	žinósiva . . .
mylė́siąs, -sianti.	matýsiąs, -sianti.	žinósiąs, -sianti.
mylė́siant.	matýsiant.	žinósiant.

Pereinamas atliktasis laikas.

Reišk. sak.: V. 1.	esù sùkęs, -kusi...	esù šaũkęs, -kusi...	esù šnekė́jęs, -jusi...
Dv. 1.	ẽsava sùkusiu, -kusi...	ẽsava šaũkusiu, -kusi...	ẽsava šnekė́jusiu, -jusi..
Dg. 1.	ẽsame sùkę, -kusios...	ẽsame šaũkę, -kusios...	ẽsame šnekė́ję, -jusios..
Linksn. veiksmavard.:	esą̃s sùkęs, — ẽsanti sùkusi.	esą̃s šaũkęs, — ẽsanti šaũkusi.	esą̃s šnekė́jęs, — ẽsanti šnekė́jusi.
Nelinksn. veiksm.	ẽsant sùkus.	ẽsant šaũkus.	ẽsant šnekė́jus.

Pereitas mėgintasis laikas.

Reišk. sak.: V. 1.	buvaũ besuką̃s, -kanti...	b. bešaukią̃s, -kianti...	b. bešneką̃s,
Dv. 1.	bùvova besùkančiu, -anti...	b. bešaũkiančiu, -anti...	b. bešnẽkančiu,
Dg. 1.	bùvome besuką̃, -ančios...	b. bešaukią̃, -kiančios...	b. bešneką̃,
Linksn. veiksmavard.:	bùvęs besuką̃s, — bùvusi besùkanti.	bùvęs bešaukią̃s, — bùvusi bešaũkianti.	bùvęs bešneką̃s, — bùvusi bešnẽkanti.

Pereitas atliktasis laikas.

Reišk. sak.: V. 1.	buvaũ sùkęs, -kusi...	b. šaũkęs, -kusi...	b. šnekė́jęs, -jusi...
Dv. 1.	bùvova sùkusiu, -kusi...	b. šaũkusiu, -kusi...	b. šnekė́jusiu, -jusi...
Dg. 1.	bùvome sùkę, -kusios...	b. šaũkę, -kusios...	b. šnekė́ję, -jusios...
Linksn. veiksmavard.:	bùvęs sùkęs, — bùvusi sùkusi.	bùvęs šaũkęs, — bùvusi šaũkusi.	bùvęs šnekė́jęs, — bùvusi šnekė́jusi.
Nelinksn. „	bùvus sùkus.	bùvus šaũkus.	bùvus šnekė́jus.

Būsimas atliktasis laikas.

Reišk. sak.: V. 1.	búsiu sùkęs, -kusi...	b. šaũkęs, -kusi...	b. šnekė́jęs, -jusi...
Dv. 1.	búsiva sùkusiu, -kusi...	b. šaũkusiu, -kusi...	b. šnekė́jusiu, -jusi...
Dg. 1.	búsime sùkę, -kusios...	b. šaũkę, -kusios...	b. šnekė́ję, -jusios...
Linksn. veiksmavard.:	búsiąs sùkęs, — búsianti sùkusi.	búsiąs šaũkęs, — búsianti šaũkusi.	b. šnekė́jęs, — b. šnekė́jusi.
Nelinksn. „	búsiant sùkus.	búsiant šaũkus.	búsiant šnekė́jus.

Vientisasis tariamojo sakymo laikas.

Viensk. 1.	sùkčiau (sùkčià, -čio).	šaũkčiau.	šnekė́čiau.
2.	sùktum (-tumei)	šaũktum (-tumei).	šnekė́tum (tumei).
3.	sùktų.	šaũktų.	šnekė́tų.
Dvisk. 1.	sùktuva.	šaũktuva.	šnekė́tuva.
2.	sùktuta (sùktumėta).	šaũktuta (-tumėta).	šnekė́tuta (-tumėta).
Daugsk. 1.	sùktume.	šaũktume.	šnekė́tume.
2.	sùktute (sùktumėte).	šaũktute (-tumėte).	šnekė́tute (-tumėte).

Sudurtinis tariamojo sakymo laikas.

V. 1.	búčiau sùkęs, -kusi...	b. šaũkęs, -kusi...	b. šnekė́jęs, -jusi...
Dv. 1.	bútuva sùkusiu, -kusi...	b. šaũkusiu, -kusi...	b. šnekė́jusiu, -jusi...
Dg. 1.	bútume sùkę, -kusios...	b. šaũkę, -kusios...	b. šnekė́ję, -jusios...

Siekiamasis sakymas.

sùktų.	šaũktų.	šnekė́tų.

Nereiškiamasis sakymas.

I.	sùkti.	šaũkti.	šnekė́ti.
II.	suktė̃.	šauktė̃.	šnekė́te.

Pereinamas atliktasis laikas.

esù mylė́jęs, -jusi . . .	esù mãtęs, — mãčiusi . . .	esù žinójęs, -jusi . . .
ẽsava mylė́jusiu, -jusi . . .	ẽsava mãčiusiu, -čiusi . . .	ẽsava žinójusiu, -jusi . . .
ẽsame mylė́ję, -jusios . . .	ẽsame mãtę, -čiusios . . .	ẽsame žinóję, -jusios . . .
esą̃s mylė́jęs, —	esą̃s mãtęs, —	esą̃s žinójęs, —
ẽsanti mylė́jusi.	ẽsanti mãčiusi.	ẽsanti žinójusi.
ẽsant mylė́jus.	ẽsant mãčius.	ẽsant žinójus.

Pereitas mėgintasis laikas.

-kanti . . .	b. bemýlįs, -linti . . .	b. bemãtąs, -tanti . . .	b. bežìnąs, -nanti . . .
-kanti . . .	b. bemýlinčiu, -linti . . .	b. bemãtančiu, -tanti . . .	b. bežìnančiu, -nanti . . .
-kančios . . .	b. bemýlį, -linčios . . .	b. bemãtą, -tančios . . .	b. bežìną, -nančios . . .
	bùvęs bemýlįs, —	bùvęs bemãtąs, —	bùvęs bežìnąs, —
	bùvusi bemýlinti.	bùvusi bemãtanti.	bùvusi bežìnanti.

Pereitas atliktasis laikas.

buvaũ mylė́jęs, -jusi . . .	b. mãtęs — mãčiusi . . .	b. žinójęs, -jusi . . .
bùvova mylė́jusiu, -jusi . . .	b. mãčiusiu, -čiusi . . .	b. žinójusiu, -jusi . . .
bùvome mylė́ję, -jusios . . .	b. mãtę, -čiusios . . .	b. žinóję, -jusios . . .
bùvęs mylė́jęs, —	bùvęs mãtęs, —	bùvęs žinójęs, —
bùvusi mylė́jusi.	bùvusi mãčiusi.	bùvusi žinójusi.
bùvus mylė́jus.	bùvus mãčius.	bùvus žinójus.

Būsimas atliktasis laikas.

búsiu mylė́jęs, -jusi . . .	b. mãtęs — mãčiusi . . .	b. žinójęs, -jusi . . .
búsiva mylė́jusiu, -jusi . . .	b. mãčiusiu, -čiusi . . .	b. žinójusiu, -jusi . . .
búsime mylė́ję, -jusios . . .	b. mãtę, -čiusios . . .	b. žinóję, -jusios . . .
búsiąs mylė́jęs, —	búsiąs mãtęs, —	búsiąs žinójęs, —
búsianti mylė́jusi	búsianti mãčiusi.	búsianti žinójusi.
búsiant mylė́jus.	búsiant mãčius.	búsiant žinójus.

Vientisasis tariamojo sakymo laikas.

mylė́čiau.	matýčiau.	žinóčiau.*)
mylė́tum (-ei).	matýtum (-ei).	žinótum (-ei).
mylė́tų.	matýtų.	žinótų.
mylė́tuva.	matýtuva.	žinótuva.
mylė́tuta (-mẽta).	matýtuta (-mẽta).	žinótuta (-mẽta).
mylė́tume.	matýtume.	žinótume.
mylė́tute (-mẽte).	matýtute (-mẽte).	žinótute (-mẽte).

Sudurtinis tariamojo sakymo laikas.

búčiau mylė́jęs, -jusi . . .	b. mãtęs — mãčiusi . . .	b. žinójęs, -jusi . . .
bútuva mylė́jusiu, -jusi . . .	b. mãčiusiu, -čiusi . . .	b. žinójusiu, -jusi . . .
bútume mylė́ję, jusios . . .	b. mãtę, -čiusios . . .	b. žinóję, -jusios . . .

Siekiamasis sakymas.

mylė́tų.	matýtų.	žinótų.

Nereiškiamasis sakymas.

mylė́ti.	matýti.	žinóti.
mylė́te.	matýte.	žinóte.

---

*) Dėl kirčio ž. § 2.

§ 108. Grįštamosios rųšies

Pereinamasis laikas.

Reišk. sak.: V.	1.	sukúos (i).	šaukiúosi (i).	šnekúos (i).
	2.	sukiés (i).	šaukiés (i).	šnekiés (i).
	3.	sùkas (i).	šaũkias (i).	šnẽkas (i).
Dv.	1.	sùkavos.	šaũkiavos.	šnẽkavos.
	2.	sùkatos.	šaũkiatos.	šnẽkatos.
Dg.	1.	sùkamės.	šiaũkiamės.	šnẽkamės.
	2.	sùkatės.	šaũkiatės.	šnẽkatės.
Liepiam. sak.: V.	1.	sùkis.	šaũkis.	šnekė́kis.
Dv.	1.	sùkivos.	šaũkivos.	šnekė́kivos.
	2.	sùkitos.	šaũkitos.	šnekė́kitos.
Dg.	1.	sùkimės.	šaũkimės.	šnekė́kimės.
	2.	sùkitės.	šaũkitės.	šnekė́kitės.
Leidžiam sak.:	I.	tesisukiẽ.	tesišaukiẽ.	tesišnekiẽ.
	II.	tesisuka.	tesišaũkia.	tesìšneka.
Siekiam. sak.:		sùktųsi.	šaũktųsi.	šnekė́tųsi.
Nereiškiam. sak.:		sùkties (žem.) ir sùktis.	šaũkties ir šaũktis.	šnekė́ties ir šnekė́tis.

Vientisasis tariamojo sakymo laikas.

Viensk.	1.	sùkčiaus (i).	šaũkčiaus (i).	šnekė́čiaus (i).
	2.	sùktumeis (i).	šaũktumeis (i).	šnekė́tumeis (i).
	3.	sùktųsi.	šaũktųsi.	šnekė́tųsi.
Dvisk.	1.	sùktuvos.	šaũktuvos.	šnekė́tuvos.
	2.	sùktutos.	šaũktutos.	šnekė́tutos.
Daugsk.	1.	sùktumės.	šaũktumės.	šnekė́tumės.
	2.	sùktutės.	šaũktutės.	šnekė́tutės.

Pereitas pasakojamasis laikas.

Reiškiam. sak.: V.	1.	sukaũs (i).	šaukiaũs (i).	šnekė́jaus (i).
	2.	sukaĩs (i).	šaukeĩs (i).	šnekė́jais (i).
	3.	sùkosi.	šaũkėsi.	šnekė́josi.
Dv.	1.	sukovos.	šaũkėvos.	šnekė́jovos.
	2.	sùkotos.	šaũkėtos.	šnekė́jotos.
Dg.	1.	sùkomės.	šaũkėmės.	šnekė́jomės.
	2.	sùkotės.	šaũkėtės.	šnekė́jotės.

Pereitas paprastasis laikas.

Viensk.	1.	sùkdavaus (i).	šaũkdavaus (i).	šnekė́davaus (i).
	2.	sùkdavais (i).	šaũkdavais (i).	šnekė́davais (i)
	3.	sùkdavos (i).	šaũkdavos (i).	šnekė́davos (i).
Dvisk.	1.	sùkdavovos.	šaũkdavovos.	šnekė́davovos.
	2.	sùkdavotos.	šaũkdavotos.	šnekė́davotos.
Daugsk.	1.	sùkdavomės.	šaũkdavomės.	šnekė́davomės.
	2.	sùkdavotės.	šaũkdavotės.	šnekė́davotės.

sąjungojimas.

Pereinamasis laikas.

mýliuosi (ir myliúosi).	mataũs (i).	žinaũs (i).
mýlies (i).	mataĩs (i).	žinaĩs (i).
mýlis (i).	mãtos (i).	žìnos (i).
mýlivos.	mãtovos.	žìnovos.
mýlitos.	mãtotos.	žìnotos.
mýlimės.	mãtomės.	žìnomės.
mýlitės.	mãtotės.	žìnotės.
mylė́kis.	matýkis.	žinókis.
mylė́kivos.	matýkivos.	žinókivos.
mylė́kitos.	matýkitos.	žinókitos.
mylė́kimės.	matýkimės.	žinókimės.
mylė́kitės.	matýkitės.	žinókitės.
tesimyliẽ.	tesimãtai.	tesižìnai.
tesimýli.	tesimãto.	tesižìno.
mylė́tųsi.	matýtųsi.	žinótųsi.
mylė́ties ir mylė́tis.	matýties ir matýtis.	žinóties ir žinótis.

Vieǹtisasis tariamojo sakymo laikas.

mylė́čiaus (i).	matýčiaus (i).	žinóčiaus (i).
mylė́tumeis (i).	matýtumeis (i).	žinótumeis (i).
mylė́tųsi.	matýtųsi.	žinótųsi.
mylė́tuvos.	matýtuvos.	žinótuvos.
mylė́tutos.	matýtutos.	žinótutos.
mylė́tumės.	matýtumės.	žinótumės.
mylė́tutės.	matýtutės.	žinótutės.

Pereitas pasakojamasis laikas.

mylė́jaus (i).	maučiaũs (i).	žinójaus (i).
mylė́jais (i).	mateĩs (i).	žinójais (i).
mylė́josi.	mãtėsi.	žinójosi.
mylė́jovos.	mãtėvos.	žinójovos.
mylė́jotos.	mãtėtos.	žinójotos.
mylė́jomės.	matė̃mės.	žinójomės.
mylė́jotės.	mãtėtės.	žinójotės.

Pereitas paprastasis laikas.

mylė́davaus (i).	matýdavaus (i).	žinódavaus (i).
mylė́davais (i).	matýdavais (i).	žinódavais (i).
mylė́davos (i).	matýdavos (i).	žinódavos (i).
mylė́davovos.	matýdavovos.	žinódavovos.
mylė́davotos.	matýdavotos.	žinódavotos.
mylė́davomės.	matýdavomės.	žinódavomės.
mylė́davotės.	matýdavotės.	žinódavotės.

Būsimas vientisasis laikas.

Viensk.	1.	sùksiuos (i).	šaũksiuos (i).	šnekė́siuos (i).
	2.	sùksies (i).	šaũksies (i).	šnekė́sies (i).
	3.	sùksis.	šaũksis.	šnekė̃sis.
Dvisk.	1.	sùksivos.	šaũksivos.	šnekė́sivos.
	2.	sùkitos.	šaũksitos.	šnekė́sitos.
Daugsk.	1.	sùksimės.	šaũksimės.	šnekė́simės.
	2.	sùksitės.	šaũksitės.	šnekė́sitės.

Pereinamas atliktasis laikas.

V. 1. esù sùkęsis, sùkusis.
Dg. 1. ẽsame sùkęsi, sùkusiosi.

Pereitas atliktasis laikas.

V. 1. buvaũ sùkęsis, sùkusis.
Dg. 1. bùvome sùkęsi, sùkusiosi.

Pereitas mėgintasis laikas.

V. 1. buvaũ besisukąs, besisùkanti.
Dg. 1. bùvome besisuką, besisùkančios.

Būsimas atliktasis laikas.

V. 1. búsiu sùkęsis, sùkusis.
Dg. 1. bùsime šùkęsi, sùkusiosi.

§ 109. Neveikiamosios rųšies

Pereinamasis laikas.

Viensk. 1. esù sùkamas, -mà... — esù šaũkiamas, -mà...

Pereinamas atliktasis laikas.

Viensk. 1. esù sùktas, -tà... — esù šaũktas, -tà...

Pereitas pasakojamasis laikas.

Viensk. 1. buvaũ sùkamas, -mà... — buvaũ šaũkiamas, mà...

Pereitas atliktasis laikas.

Vienks. 1. buvaũ sùktas, -à... — buvaũ šaũktas, -tà...

Pereitas paprastasis laikas.

Viensk. 1. búdavau sùkamas, -mà... — búdavau šaũkiamas, -mà...

Būsimas laikas.

Viensk. 1. búsiu sùkamas, -mà... — búsiu šaũkiamas, -mà...

Būsimas atliktasis laikas.

Viensk. 1. búsiu sùktas, -tà... — búsiu šaũktas, -tà...

Tariamasis sakymas I.

Viensk. 1. búčiau sùkamas, -mà... — búčiau šaũkiamas, -mà...

Tariamasis sakymas II.

Viensk. 1. búčiau sùkamas (sùktas) bùvęs, — b. šaũkiamas (šaũktas) bùvęs,
búčiau sukamà (suktà) bùvusi... — b. šaukiamà (šauktà) bùvusi...

Liepiamasis sakymas.

Viensk. 2. búk sùkamas, -mà... — búk šiaũkiąmas, -mà...
búk sùktas, -tà... — búk šaũktas, -tà...

Geidžiamasis sakymas.

teesiẽ sùkamas, -mà. — teesiẽ šaũkiamas, -mà.
teesiẽ sùktas, -tà. — teesiẽ šaũktas, -tà.

Nereiškiamasis sakymas.

sukamám búti. — šaukiamám búti.
suktám búti. — šauktám búti.

Būsimas vientisasis laikas.

mylė́siuos (i).	matýsiuos (i).	žinósiuos (i).
mylė́sies (i).	matýsies (i).	žinósies (i).
mylẽsis.	matỹsis.	žinõsis.
mylė́sivos.	matýsivos.	žinósivos.
mylė́sitos.	matýsitos.	žinósitos.
mylė́simės.	matýsimės.	žinósimės.
mylė́sitės.	matýsitės.	žinósitės.

Sudurtinis tariamojo sakymo laikas.

V. 1. búčiau sùkęsis, sùkusis.

Dg. 1. bútume sùkęsi, sùkusiosi.

Veiksmavardžiai: sukąsis-sùkantis; sùkantis; sùkdamāsi, sùkdamosi, sùkdamos...

Sudėtiniuose veiksmažodžiuose išvardis *si* augštaičių tarmėse yra visada įdedamas tarp priešdėlio ir paties veiksmažodžio: pa*si*suku, ne*si*suka, at*si*suka, at*si*sukdamas, be*si*suka, tebe*si*suka, buvau at*si*sukęs.

sąjungojimas.

Pereinamasis laikas.

esù mýlimas, -mà...	esù mãtomas, -a...	esù žìnomas, -ma...

Pereinamas atliktasis laikas.

esù mylė́tas, -ta...	esù matýtas, -a...	(esù žinótas).

Pereitas pasakojamasis laikas.

buvaũ mýlimas, -ma...	buvaũ mãtomas, -ma...	b. žìnomas, -a...

Pereitas atliktasis laikas.

buvaũ mylė́tas, -ta...	buvaũ matýtas, -ta...	(b. žinótas).

Pereitas paprastasis laikas.

búdavau mýlimas, -mà...	búdavau mãtomas, -a...	b. žìnomas, -a...

Būsimas laikas.

búsiu mýlimas, -mà...	búsiu mãtomas, -ma...	búsiu žìnomas, -a.

Būsimas atliktasis laikas

búsiu mylė́tas, -ta...	búsiu matýtas, -ta...	(búsiu žinótas).

Tariamasis sakymas I.

búčiau mýlimas, -mà...	búčiau mãtomas, -ma	b. žìnomas, -a...

Tariamasis sakymas II.

b. mýlimas (mylė́tas) bùvęs, —	b. mãtomas (matýtas) b., —	b. žìnomamas bùvęs,
b. mylimà (mylė́ta) bùvusi...	b. mãtoma (matýta) b....	b. žìnoma bùvusi...

Liepiamasis sakymas.

búk mýlimas, -mà...	búk mãtomas, -ma...	búk žìnomas, -a...
búk mylė́tas, -ta...	búk matýtas, -ta...	(búk žinótas).

Geidžiamasis sakymas.

teesiẽ mýlimas, -mà.	teesiẽ mãtomas, -ma.	teesiẽ žìnomas, -a...
teesiẽ mylė́tas, -ta.	teesiẽ matýtas, -ta.	(teesiẽ žinótas.

Nereiškiamasis sakymas.

mylimám búti.	mãtomam búti.	žìnomam búti.
mylė́tam búti.	matýtam búti.	(žinótam búti).

§ 110. Veiksmavardžių linksniavimas.

Vienskaita.

Vr.	sukąs,	sùkanti.	sùkęs,	sùkusi.
K.	sùkančio,	sùkančiõs.	sùkusio,	sùkusios.
N.	sùkančiám,	sùkančiai.	sùkusiam,	sùkusiai.
Pr.	sùkantį,	sùkančią.	sùkusį,	sùkusią.
Įr.	sùkančiu,	sùkančia.	sùkusiu,	sùkusia.
Vt.	sùkančiame,	sùkančioje.	sùksiame,	sùkusioje.

Daugskaita.

Vr.	suką,	sùkančios.	sùkę,	sùkusios.
K.	sùkančių.		sùkusių,	sùkusių.
N.	sùkantiéms,	sùkančióms.	sùkusiems.	sùkusioms.
Pr.	sùkančius,	sùkančias.	sùkusius,	sùkusias.
Įr.	sùkančiaĩs,	sùkančiomis.	sùkusiais,	sùkusiomis.
Vt.	sùkančiuosè,	sùkančiosè.	sùkusiuose,	sùkusiose.

Dviskaita.

V., Pr.	(dù) sùkančiu,	(dvi) sùkanti.	(dù) sùkusiu,	(dvi) sùkusi.
K., Vt.		kaip daugskaitoje.		
N.	sùkantiém,	sùkančióm.	sùkusiém,	sùkusiom.
Įr.	sùkantiẽm,	sùkančiõm.	sùkusiẽm,	sùkusiom.

Teip-pat linksniuojami veiksmavardžiai: *sùksiąs, sùksianti* (kilt. sùksiančio, sùksiančios....), *sùkdavęs, sùkdavusi* (kilt. *sùkdavusio, -sios,...*); *mylįs (mýlinčio ....)*...

Veiksmavardžiai: *sùkamas, sùktas, sùktinas* linksniuojami griẽštai kaip būdvardis *geras* (ž. § 49).

Dvilypuotiejei veiksmavardžiai: *sukantỹsis (sukantỹs)* — sùkantiéjei, *sukančióji* — *sùkančiosios, sùkusỹsis, sùkusis* — *sùkusiejei,* ir t. t. (ž. § 206, pasergėjimas).

Veiksmažodžių skyriai.

§ 111. Visus veiksmažodžius sulyg paties sąjungojimo skaitome į du dideliu skyriu, į pirminius ir antrinius.

Pirminiais vadiname tokius veiksmažodžius, kurių pereinamojo laiko liemuo, atmetus pirmosios ypatos galūnę *-u*, vieną teturi skiemenį: *dirb-u, vež-u, pykst-u, tenk-u;* antrinių veiksmažodžių pereinamojo laiko liemuo, atmetus pirmosios ypatos galūnę *-u*, turi ne vieną skiemenį: *raša-u, vagoj-u, degin-u, siūdin-u.*

Pirminių veiksmažodžių skyriai.

§ 112. Pirminiai veiksmažodžiai ne visi vienodai padaro pereinamojo laiko formas, t. y. ne visi jie gauna pereinamojo laiko liemeniui vienodą priesagą; ne vienaip jie padaro ir pereitojo laiko liemenį. Sulyg liemenų skirtumo pirminius veiksmažodžius dalijame į penkis skyrius.

§ 113. a. Pereinamojo laiko liemuo turi priesagą *-a*, pereitojo — priesagą *-o;* šakninė abiejų liemenų balsė yra vienodo laipsnio (I sk.):

Aug-a, aug-o, áugti;
kand-a, kand-o, kąsti (iš *kand + ti, kansti, ž. § 23, a);
žind-a, žind-o, žįsti.

b. Pereinamojo laiko liemuo turi priesagą *-a*, pereitojo — *-ė;* pereitojo liemens balsė trumpa:

deg-a, deg-ė, deg-ti;
muš-a, muš-ė, muš-ti (ž. § 101, paserg. b.);
vež-a, vež-ė, vež-ti.

c. Pereinamojo laiko liemuo turi priesagą *-a*, pereitojo — *-ė;* pereitojo liemens balsė ilga;

giǹ-a, gýn-ė, ginti, būs. gį̃siu (ž. § 23, a, e);
ìm-a (žem. jem-a), ė̃m-ė, imti;
miǹ-a, mýn-ė, minti;
piĺ-a, pýl-ė, pilti;
trina, trýn-ė, trinti.

d. Pereinamojo laiko liemuo turi priesagą *-a*, pereitojo — *-ėjo*, nereiškiamojo sakymo — *ėti:*

bud-a, bud-ėjo, bud-ėti;
gélb-a, (gélbti), gélb-ėjo, gélb-ėti;
mók-a, mok-ėjo, mok-ėti.

Žodžių *budėti, mokėti* nereikia maišyti su pradedamosios prasmės veiksmažodžiais: *bùsti, mókti* (atsibundù, atsibùsti; išmókstu, išmókti).

e. Pereinamojo laiko liemuo turi priesagą *-a*, pereitojo — *ojo*, nereiškiamojo sakymo — *-oti:*

gied-a (ir giest-a), gied-ojo, gied-óti;
mieg-a (ir miegti),*) mieg-ojo, mieg-óti;
raud-a (ir ráusti), raud-ójo, raud-óti

§ 114. Pereinamojo laiko liemuo turi augštesnio laipsnio balsę *(e, ie — i, y)*, nekaip kitų laikų liemens; pereinamojo laiko liemuo turi priesagą *a* (II sk.):

a. pereitojo laiko liemuo turi priesagą *-o:*

bred-a (brenda), brid-o, bristi;
lend-a, lind-o, lįsti:
liek-a (liekti, liñka), lik-o, likti;
telp-a, tilp-o, tilpti;
vẽj-a, vìj-o, výti.

b. pereitojo laiko liemuo turi priesagą *-ė:*

gẽm-a, gìm-ė, gim̃ti;
gen-a, gin-ė, giñti (bandą, galvijus);
mẽn-a, min-ė, minti (àtmena, àtminė, atmiñti).

§ 115. Pereinamojo laiko liemuo turi priesagą *-a* (kartais *i, ia*) po minkštosios priebalsės.

a. Pereitojo laiko liemuo turi priesagą *-o* (III sk.):

grūdži-a, grūd-o, grūsti;
griñdži-a, griñd-o, grį̃sti.

b. Pereitojo laiko liemuo turi priesagą *-ė:*

---

*) Žemaičiai sako: *miegtu, eitu, liektu*... (= miegu, einu, lieku). Pribalsė *t* įsibrovė pirmojon ypaton iš trečiosios, kur ji yra gerai suprantama (sulyg. § 99).

audži-a, aud-ė, austi;
gúodži-a, gúod-ė, gúosti (*pagúosti* ką = *nuskųsti* ką);
kéiki-a, kéik-ė, kéikti.
kenki-a, kenk-ė, kenkti (schaden; kruša labai *pakenkė* mūsų rugiams).

c. Pereinamojo ir pereitojo laiko liemūo turi nevienodą balsę; pereitojo laiko balsė ilga, priesaga *-ė:*

bẽri-a, bẽr-ė, beȓti;
skeli-a, skél-ė skelti;
vẽmi-a, vém-ė, vemti;
giri-a, gyr-ė, girti;
skiri-a, skyr-ė, skírti
duri-a, dūr-ė, durti;
stumi-a, stūm-ė, stumti;
kari-a, kórė, karti.

d. Pereinamojo laiko liemens balsė silpnesnė už pereitojo; pereitojo ir kitų laikų liemuo turi ilgą balsę; pereitojo laiko priesaga *-ė:*

drẽbi-a, drẽb-ė, drẽbs, drẽbti;
dvẽsi-a, dvẽs-ė, dvẽs, dvẽsti;
dvãki-a, dvõk-ė, dvõks, dvõkti;
blãški-a, blošk-ė, blokš, blokšti;
smagi-a, smõg-ė, smõgs, smogti;
vagi-a, vog-ė, võgs, võgti.

e. Pereinamojo laiko liemuo turi priesagą *-i;* pereitojo laiko liemuo turi priesagą *-ėjo*, nereiškiamojo sakymo galūnė *-ėti:*

giȓd-i, gird-ėjo, gird-ėti;
mérd-i, mérd-ėjo, mérd-ėti;
mýl-i, myl-ėjo, myl-ėti;
sėd-i, sėd-ėjo, sėd-ėti;
tik-i, tik-ėjo, tik-ėti;
ting-i, ting-ėjo, ting-ėti;
tùr-i, tur-ėjo, tur-ėti (haben);
tūr-i, tūr-ėjo, tūr-ėti (žem., halten).

Čia-pat priskiriami ir tokie žodžiai, kaip *keñči-a, kent-ėjo, kent-ėti; kvepia, kvepėjo, kvepėti.* Tokių žodžių yra nedaug (ž. § 100, c).

g. Pereinamojo laiko liemuo turi galūnę *-a* po šakninės *j,* pereitojo — *-o* po šakninės *j:*

joj-a, joj-o, joti;
kloj-a, kloj-o, kloti;
ploj-a, ploj-o, ploti;
tvoj-a, tvoj-o, tvoti.

i. Pereinamojo laiko liemuo turi galūnę *-ja* po ilgosios balsės (ž. § 117); pereitojo laiko liemuo turi galūne *-jo* po trumpos balsės:

gy-ja, gi-jo, gyti;
ly-ja, li-jo, lyti;
ry-ja, ri-jo, ryti.

Žemaičiai taria: *gyn, lyn, ryn* (= gyna, lyna, ryna). Teisingiau būtų rašyti: *gija, lija, rija* (ž. § 117).

k. Čia-pat priskirame ir tokius veiksmažodžius, kaip antai:

bliáu-ja (žem. ir ryt. bliauna), bliovė, bliauti;
spiau-ja (žem. ir ryt. spiauna), spiovė, spiauti;
šau-ja (žem. ir ryt. šauna), šóvė (šãvo), šáuti;
šluo-ja (žem. šlava), šlavė, šluoti.

§ 116. a. Pereinamojo laiko liemuo turi priesagą *-sta*, kurios kitų laikų liemenyje nėra. — Surašome kelioliką šito skyriaus veiksmažodžių, kurių liemengalyje yra viena iš priebalsių: *b, g, k, l, m, n, p, r* (IV sk.):

pra-kałb-sta, pra-kalb-o, prakalbti (prakalbėti);
pra-lõb-sta, pralobo, pralõbti;
bríng-sta, bríngo, bríngti;
dyg-sta, dygo, dygti;
alk-sta, alko, alkti;
iš-mok-sta, išmoko, išmokti;
pasi-gail-sta, pasigailo, pasigailti;
nu-tol-sta, nutolo, nutolti;
pa-mil-sta, pamilo, pamilti;
tem-sta, temo, temti;
rim-sta, rimo, rimti;
sę-sta (iš sen + sta, ž. § 23, a, e), seno, senti;
tvį-sta, tvino, tvinti;
pa-žį-sta, pažino, pažinti;
klimp-sta, klimpo, klimpti;
kryp-sta, krypo, krypti;
at-keř-sta, atkẽro, atkérti (žievė nuo medžio *atkẽro*).
skař-sta, skaro, skárti (nuskařsta, nuskãro . . . .).

Pasergėjimas. Jei veiksmažodžio liemengalyje yra priebalsės *d, t, s, š, šk, ž*, tad prisegant prie jų galūnę *-sta* reikia minėti §§ 17, 20, 21, 23 a, e:

su-skir-sta (skird + sta), su-skiřd-o, suskirsti;
atsi-bó-sta (bod + sta), atsi-bod-o, atsibosti;
gel-sta (iš gelt + sta), gelt-o, gelsti;
už-kaĩ-sta (kait + sta), už-kaĩt-o, užkaisti;
lý-sta (lygs + sta), lýs-o, lýsti (*su-lýso* žirgelis);
drį-sta (drįs + sta), drįs-o, drįsti;
áu-šta (áuš + sta), áuš-o, áušti (jau atáušo sruba);
aũ-šta (aũš + sta), aũš-o, aũšti (jau *aũšta* = švinta, etc.);
gaĩ-šta (gaiš + sta), gaĩš-o, gaĩšti;
brė́k-šta (brėšk + sta), brė́šk-o, brė́kšti;
trók-šta (trošk + sta), trókš-o, trokšti;
grį-šta (grįž + sta), grįž-o, grįžti;
lū-šta (lūž + sta), lūž-o lūžti;
at-lý-šta (lyž + sta), at-lýž-o, atlýžti.

b. Jei veiksmažodžio liemuo turi trumpą balsę *(a, e, i, u)* ir liemengalyje švargždžiąją priebalsę *(s, š, ž)*, tad pereinamas liemuo gauna priesagą *-sta* ir dar šaknies viduryje priebalsę *n* (ž. §§ 21, 23, a):

gę̃-sta (iš gęs + sta, ryt. gensa), gẽs-o, gèsti;
sų̃-sta (sųs + sta), sùs-o, sùsti;
pri-vį-sta (vįs + sta), pri-vìs-o, privisti;
su-mį̃-šta (mįš + sta), su-mìš-o, sumišti;
iš-klį-šta (klįš + sta; pradeda klišas būti) iš-klìš-o, išklišti;
su-į̃-šta (įž + sta), su-ìž-o, suižti (sulyg. *iežti, aižýti*);
tį-šta (tįž + sta), tìž-o, tižti (*patįšta, patižo* kelias);

§ 117. a. Pereinamojo laiko liemeny, pačiame šaknies viduryje, yra pusbalsė *n*, kurios kitų laikų liemenyje visai nėra; prieš *b*, *p* toji *n* pavirsta *m*, prieš *l, r, j, v* jos negirdėti, tik balsė prieš ją tariama ilgai (V sk.; ž. § 23, a):

añk-a, ãk-o, àkti;
buñk-a, bùk-o, bùkti;
kank-a, kak-o, kakti;
krint-a (žem. krimt), krit-o, kristi;
tenk-a, tek-o, tekti;
tink-a, tik-o, tikti:
dumb-a, dub-o, dubti;
klump-a, klup-o, klupti;
nu-stem̃b-a, nu-steb-o, nustebti;
at-šimp-a, at-šip-o, atšipti;
šąl-a (žem. šal, šalst, šaln), šal-o, šalti;
šįl-a (žem. šilst, šiln), šil-o, šilti;
žįl-a (žem. žilst), žil-o, žilti;
bįr-a (žem. birst, birn), bìro, birti.

Prie šitų veiksmažodžių priskiriame ir šiuos veiksmažodžius (ž. § 115, i):

bųv-a (žem. būn, bùv-o), bū́ti;
gįj-a (ž. gyn), gij-o, gyti;
griųv-a (ž. grūn), griùv-o, griúti;
lįj-a (ž. lyn), lij-o, lyti;
pųv-a (ž. pūn), pùv-o, pūti;
rįj-a (ž. ryn), rij-o, ryti;
žųv-a (ž. žūn), žùv-o, žūti;
kirmįj-a, kirmij-o, kirmýti (žem. kirmėti).

Čia-pat priskiriame ir veiksmažodžius su pusbalse *n*, pridurta pereinamamjame laike prie šaknies galo:

gau-n-a, gav-o, gauti;
ei-n-a, ėj-o (žem. eje), eiti;
au-n-a, av-ė, auti...

Antriniai veiksmažodžiai.

Antrinius veiksmažodžius sulyg sąjungojimo dalijame į septynias krūvas. Kad skirtumas tarp tūleriopų šitos rųšies veiksmažodžių būtų aiškus, užteks parodžius po kelis kiekvieno skyriaus žodžius.

§ 118. VI skyrius:
raš-o, raš-ė, rašyti;
kyb-o, kýb-ojo, kýboti;
láid-o, láid-ė, láidyti;
barst-o, barst-ė, barstyti.

§ 119. VII skyrius:
laid-oja, laid-ojo, láid-oti;
laipi-oja, laipi-ojo, laipioti;
vaikšči-oja, vaikšči-ojo, vaikščioti.

§ 120. VIII skyrius:
balt-uoja, balt-avo, baltuoti;
dain-uoja, dain-avo, dainuoti;
juõd-uoja, juod-avo, juoduoti.

§ 121. IX skyrius:
keli-auja, keli-avo, keliauti;
peli-auja, peli-avo, peliauti;
uog-auja, uog-avo, uogauti.

§ 122. X skyrius:
dali-ja, dali-jo, dalýti;
lyki-ja, lyki-jo, lỹkyti;
romi-ja, romi-jo, romyti.

Pasergėjimas. Augštaičiai vietomis sako: *dalỹja, dalỹjo (dalina, dalino), rómyja, rómyjo; y* jie įvedė į tąs formos iš nereiškiamojo sakymo ir būsimojo laiko.

§ 123. XI skyrius:
kiem-in-ėja, kiem-in-ėjo, kieminėti;
kneb-in-ėja, kneb-in-ėjo, knebinėti;
vel-ėja, vel-ėjo, velėti.

§ 124. XII skyrius:
Gyv-ẽna, gyv-ẽno, gyventi;
táik-ina, taik-ino, taikinti;
siū-dina, siū-dino, siūdinti.

Veikmažodžių prasmė.

§ 125. Labai minėtini yra mūsų kalboje priežastiniai veiksmažodžiai (verba causativa). Jie rodo, juogei veiksnys ne patsai ką veikia arba padirba; jie rodo, juog veiksnys tiktai ragina kitus, kad veiksmą padarytų, arba tik pasirūpina, kad veiksmas būtų atliktas.

Priežastiniai neveikiamosios prasmės veiksmažodžiai (verba passivo-causativa) yra padaromi iš kelių neveikiamųjų žodžių *(sverdėti, skéldėti)* ir visokių veikiamųjų pereinamosios prasmės (v. transitiva).

Pavyzdžiai: 1. *Sver̃-dinu* trobą (= darau, kad sverdėtų, kad būtų pasverta). 2. *Skél-dinu* medį (= darau, kad skeldėtų, kad būtų skeltas). 3. Nėšdinu daiktus (= darau, kad daiktai būtų nešami. 3. *Dirbdinu* tiltą. 4. Vaikas *suėzdino* duoną. 5. Tėvas *pasisiūdino* batus. 6. *Apstódinu* zuikį. 7. Kam *prastodinai* vaiką. 8. *Virdinu* ropútes. 9. *Lãkindinu* šunį (= rūpinuosi, kad šuo būtų lakinamas). 10. Kam *nušaudinai* zuikį? 11. Kam *išvogdinai* svirną? 12. *Sausindinu* pievą. 13. *Rašydinu* raštą (= prašau,

kad kits parašytų raštą, kad raštas būtų parašytas). 14. *Rašydindinu* (iš „rašydinu") raštą (= nusiunčiu ką, kad kito prašytų parašyti raštą). 15. Varpą, žvakes *liẽdinu* (sulyg. „*liẽti* žvakes"). 16. Vandenį *liédinu* (sulyg. „liéti vandenį"). 17. Parsisiųzdinu laikraštį; spauzdinu knygas.

Žodžių: *eidinti, bėgdinti, važiuodinti, gulėdinti,*... kalboje nėra, nes *eiti, bėgti, važiuoti, gulėti*... yra nepereinamiejei veiksmažodžiai, iš kurių nepadaromi priežastiniai neveikiamosios prasmės su priesaga *-dinti*. Šito įstatymo Kuršaitis nežinojo.

§ 126. Ir iš nepereinamųjų veiksmažodžių padaromi priežastiniai žodžiai, tik jie visada turi pradedamąją prasmę (v. inchoativo-causativa). Jei nepereinamojo žodžio šaknis turėjo baigiamąsias priebalses *l, r* arba kokią balsę, tad priežastinis veiksmažodis iš jo bus su priesaga *-dyti* (nereiškiam. sak.); jei nepereinamojo žodžio šaknis turėjo galūnę kokią-nors priebalsę (ne *l, r*), tad pradedamasis ir veikiamasis priežastinis veiksmažodis iš jo bus su priesaga *-yti*.

Pavyzdžiai: a. ardo, ardė, ardyti; *ardaũ* = darau, kad irtų;
baldo, baldė, baldyti (= bãlinti, báltinti; ž. § 128); baldau sienas (= darau, kad báltų);
gydo, gydė, gydyti; *gydau* žmones (= darau, kad gytų);
pūdo, pūdė, pūdyti; *pūdau* javus (= darau, kad javai pūtų);
šaldo, šaldė, šaldyti; *šaldau* jį (= darau, kad šaltų);
šildo, šildė, šildyti; *šildau* (= darau, kad šiltų, kad šilta būtų);
lodo, lodė, lodyti; *lodau* šunis (= darau, kad lotų).
b. Geso, gesė, gesyti; *gesau* žvakes (= darau, kad žvakės gestų);
moko, mokė, mokyti; mókau vaikus (= darau, kad išmoktų;
mìgo, mìgė, migýti; *migaũ* (= darau kad užmigtų);
stabo, stabė, stabýti (augšt. stabdyti); *stabaũ* (augšt. stabdaũ) žmogų (= darau, kad „nustebtų", sustotų).

§ 127. a. Priesaga *-dyti* tinka ir tankinamųjų veiksmažodžių (verba frequentativa) darymui iš tokių pirminių žodžių, kurių liemengalys yra arba balsė arba priebalsės *l, m, n, r* (sulyg. § 126, a):
šau-do, šaudė, šaudyti (šauti);
skal-do, skaldė, skaldyti (skelti);
stum-do, stumdė, stumdyti (stumti);
min-do, mindė, mindyti (minti);
spar-do spardė, spardyti (spirti);
tar-do, tardė, tardyti (tirti).

b) Jei pirminiai veiksmažodžiai neturi liemengalyje priebalsių *l, m, n, r* arba balsės, tad tankinamiejei iš jų veiksmažodžiai nereiškiamojo sakymo formoje turi galūnę *-yti* (be *d* prieš *y*):
báldo, baldė, báldyti (bėlsti — beldė);
láido, láidė, láidyti (léisti — leido);
mėto, mėtė, mėtyti (mèsti);
paišo, paišė, paišýti (plėšti);
sváido, sváidė, sváidyti (sviésti — sviédė);

§ 128. Iš nepereinamųjų veiksmažodžių, t. y. iš tokių, prie kurių nėra artimojo darinio, kalba padaro **priežastinius veikiamosios prasmės žodžius** (verba activo-causativa), kurie reikia skirti nuo priežastinių pradedamosios prasmės (ž. § 126). Tokius

priežastinius veiksmažodžius darome ir iš būdvardžių. Nereiškiamamjame sakyme jie turi priesagą *-inti*.

Sakoma: „duona *kẽpa*, žvakė *dẽga*, vaikas *jódo*, *guli*, višta *lẽsa*, šuo *laka*, pieva *sausà*.“ Norėdami pasakyti: „rūpinuos, kad duona keptų, kad žvakė degtų, kad vaikas jodytų — gulėtų, kad višta lestų, kad šuo laktų, kad pieva būtų sausa,“ ir išreikšdami mintį trumpai priežastiniais veikiamaisiais žodžiais, sakytume tiesiog: „*kepinu* duoną, *deginu* žvakę, *jodinu* — *gulinu* vaiką, *lesinu* vištą, *lakinu* šunį, *sausinu* pievą.“ Kiti pavyzdžiai: 1. Jį *sodinu* (žem. *svadinu*) ant žemės (jis *sė̃di* ant žemės). 2. Kam *išbėginai* putrą (putra *išbėgo*)? 3. *Mitinu* (*maitinù*) gyvulius, žmones (gyvuliai, žmonės *minta*). 4. Motina *mìgina* vaiką (vaikas *miega*); motina *mokìna* vaikus (= daro, kad vaikai *mokėtų*). 5. Tėvas *įvỹkino* savo norą (noras *įvỹko*).

§ 129. Yra tarmių, kur iš parodytojo veiksmažodžių prasmės savotiškumo (ž. §§ 125—128) visai nėra šnekamojoje kalboje iškrypimų. Vienok augštaičiai labai dažnai maišo veiksmažodžius su priesagomis *-dinti*, *-dyti*, *-yti*, *-inti*. Ar šeip, ar teip, rašomojoje kalboje nurodytiejei įstatymai reikėtų visada minėti.

Apie kitų veiksmažodžių prasmę, apie tokius, kaip antai: *kárstyti*, *iminė́ti*, *imstýti*, *stoviniuoti*. . . męs tuo-tarpu nekalbėsime: jie beveik visose tarmėse vartojami vienodai.

Prieveiksmis. (*Adverbium*).

§ 130. Nelankstomuosius žodžius, kurie reiškia veiksmo ir stovio ypatybę arba tiesiog paaiškina sakinio tarinį, nurodydami, *kaip* — *kada* - *kur* — *kodėl* yra atliekamas veiksmas, vadiname *prieveiksmiais*.

Pavyzdžiai: 1. Jųs *gerai* atlikote savo darbą. 2. Saulelė *vėl* budino žmones. 3. *Vakar* reikėjo *tenai* važiuoti. 4. Jis *tyčia* *teip* daro.

Ne visi prieveiksmiai vienodu būdu atsirado mūsų kalboje.

§ 131. Iš laipsniuojamųjų būdvardžių kalba pasidaro ir laipsniuojamus prieveiksmius, vadinamus būdvardiniais prieveiksmiais. Jei būdvardis turėjo galūnę *-as*, tad jo prieveiksmis turi žodžio gale *-ai* : geras — *gerai*, labas — *labai*, raudonas — *raudonai;* būdvardžiai su galūnėm *-us* arba *-is* padaro prieveiksmį tokiupat keliu, bet prieš galūnę *ai* suminkština priebalsę : gražus — *gražiai*, didis — *didžiai*, status — *stačiai*, povėlis (ziemlich spät) — *povėliai*.

§ 132. Augštesnysis šitų prieveiksmių laipsnis turi galūnę *-aus* arba *-au*, augščiausiasis — *ausiai;* prieš galūnes *aus*, *au*, *ausiai*, minkšta priebalsė tegali būti. Pavyzdžiai: 1. Jis rašo *gražiaus* už mane. 2. Kas čia *geriausiai* (visų-geriausiai, gerųgeriausiai, gerių-geriausiai) išdirba žemę? 3. Vaikai *labiaus* (ž. § 6.) myli motiną, nekaip tėvą.

Žemaičių tarmėse augštesnysis prieveiksmių laipsnis yra daromas ir kitaip, būtent iš augštesniojo būdvardžių laipsnio: geresnis — *geresnei* (= geresniai, geriaus), tolesnis — *tolesnei* (= tolesniai, toliaus).

Pasergėjimas. Prieveiksmio *labiaus* prasmę žemaičių tarmėse įgijo vietomis prieveiksmiai *juojaus*, *juojau*, *juoba*, *juo:* „vaikai *juojaus* myli motyną (motiną), nekaip tėvą; šventasis pildė *juoba* Dievo, nekaip žmonių valią.“ Augštaičių tarmėse prieveiksmis *juo* turi vietomis kitą prasmę (desto mehr, „tuo labiaus“). Pavyzdys: Kad paties tėvo nebuvo namie, tau reikėjo *juo* žiurėti namų.

§ 133. Dažnai randame raštuose būdvardinius prieveiksmius, kur šnekamojoje kalboje yra beveik visur vartojami bevardės gimties būdvardžiai.

Pavyzdžiai: 1. *Mažai* (= maža) laiko, rugių, žemės turime. 2. Kaip čia *gerai* (= gera) gulėti! 3. Čia *plačiai* (= platu) vietos. 4. Pernai buvo *giliai* (= gilu) sniego, vandens.

Padarymui augštesniojo laipsnio iš bevardės gimties būdvardžių visi augštaičiai vartoja augštesnįjį prieveiksmio, ne būdvardžio laipsnį. Pavyzdys: *Miela* brolis, *miela* sesuo, savi dantys dar *mieliau;* tėvas *miela*, motina *miela*, savi nasrai dar *mieliau*. — Žemaičiai vietomis tebevartoja ir augštesniamjam laipsniui būdvardį, ne prieveiksmį: „*mylu (= miela)* brolis, tėvas dar *mylesni*".

§ 134. Be „būdvardinių prieveiksmių" yra daug ir kitų žodžių, kurie turi prieveiksmių prasmę: vieni žodžiai turi tą prasmę nuo senų senovės, kiti įgijo ją vėliaus. Labai daug tokių prieveiksmių atsirado kalboje iš daiktavardžių ir kitų linksniuojamųjų kalbos dalių: tūlos tų žodžių formos tarytum sustingo, jų susijungimo su kitomis žodžio formomis kalba nebejaučia, jos palengva įgijo savotišką prasmę, nutolusią nuo kitų to paties žodžio formų; ypačiai daug yra tokių įgijusių prieveiksmių prasmę žodžių, kurių viena forma bėra vartojama šnekamojoje kalboje. Čia męs suraszome nemaža pavyzdžių su dažniausiai vartojamais šitos rųšies prieveiksmiais, neskirstydami pačių prieveiksmių ypatingas krūveles.

a. 1. *Kame* (wo) pipirai auga? 2. *Kurgi* dabar eisi? 3. *Kur* aš linksma (linksmi) būsiu, kad pavyto mano vainikėlis. 4. *Kame* (wo) tu eisi matęs tokius nebūtus daiktus? 5. *Iškur* jis atsirado? 6. *Kodėl* (kōdėl) tu teip elgiesi? 7. *Kaip* žydį beržo medis? 8. *Katrul* (= *katrur, į katrą pusę) kreipsi laivelį? 9. *Kam* (wozu) tu teip daug rašai? 10. *Kōlei* tu čia būsi? 11. *Kiek* buvo rugių? 12. *Kada, kuōmet* (kuomėt) jis parvažiuos? 13. *Koktù* tau (wie steht es mit dir)? 14. Man *koktu* (wie schlecht ich mich fühle; ich fühle mich schlecht).

b. 1. Buvau pats *tęnai, (tenai, ten, tę)*. 2. *Čia (čionai)* dar nebuvau buvęs. 3. Vaikščiojau *išilgui* trobos *šen* ir *ten*. 4. Toli, *iščia* nematyti. 5. Geriaus *niekur* (žem. *nėkur*) neberasi. 6. *Visur* gražu, bet *kitur, svetur* neramu. 7. Jie visi *vienaip (vienodai)* daro. 8. *Vienaip* sako, *kitaip* daro. 9. *Antraip* reikėjo padaryti (du būdu tebuvo žinomu); *kitaip* reikėjo padaryti (kitu kokiu būdu, tik ne *teip, kaip* tu darei). 10. Reikėjo *teip (taip), šiteip, šeip* padaryti. 11. *Visaip* yra daroma. 12. Nė *šeip*, nė *teip* padarė. 13. *Anaip* nemokėjau padaryti. 14. *Aniek* tų vyrų! vieni vaikpalaikiai. 15. *Aniek* tu čia subloškei pėdų! 16. *Tiek, šitiek* buvo vandens. 17. Duok *šiek-tiek* duonos. 18. Vakar ilgai nėjome gultų, *todėl (tōdėl)* šiandien ilgai miegojome. 19. *Toktu* (so steht es) su javais. 20. *Kažin-kur (kana-kur, kaž-kur, kaži-kur)* jis prapuolė; *kažin-kaip* (*kana-kaip*, ir t. t.) jis versis; *kažin-kiek* duotų, kad galėtų; *kažin-kada kažin-kuomet* ateisi; *jeib-kaip, jeib-kur, jeib-kame, by-kaip, by-kur, by-kame, bet-kaip, bet-kur, bet-kame* (ž. § 73, b). 21. *Kur-ne-kur* matyti medeliai. 22. *Kai-kur* buvo labai keistų medžių. 23. *Tuo, tuojau* (sofort, sogleich; *tuo-jau* kartu, *tuo-pat* kartu), *teipjau, šeipjau* (ebenso), *tęjau* (eben dahin), *čiajau* (eben da), *tiekjau* (eben soviel); *teip-pat, tę-pat, ten-pat, čia-pat, tiek-pat (= teipjau, čiajau, tęjau)*. 24. Važiuok *kur-nors (kur-norint), kaikada, kada-nors;* tik siūk, *kaip-nors* pasiūsi; tik ieškok, *kame-nors* vis atrasi.

c. *Dabar (nū, nūnai), tada, visada, visados, šiada-tada* (tik jis *šiada-tada* **parvažiuos**). *Kartais, retkarčiais, kartkartėmis. Tuokart, šiuokart, anuokart; tuomet,*

anuomet, visuômet (visumėt), niekuomet (nėkuomet), niekad (niekada, niekados, nėkada); kažin-kuomet (kaži-kumet, kaži-kumečiais); anandei (anandai, andai, anandie, anandien, anandienai, anandienais). Vakar buvo šventa, *šiandie (šiandei, šiandien)* dirbama diena. *Rytó (rytoj)* avižas piausime. *Šįryt (šiřýt, širýtai), šįmet (šie-metai).* Ateik *paskuĩ* (žem. *paskuo, paskiaus); pirma* meiliai, *paskui* peiliai.

d. 1. Ligonis ar jau kiek *sveikyn, geryn* eina? 2. Eik *artyn, tolyn.* 3. Eiti *mažyn, jaunyn, senyn* (= mažėti, jaunėti, senėti, senti). 4. *Namie (namieje)* ramu gyventi. 5. *Namolei (namole, namol, namõ; namon)* važiavome. 6. *Toli* (žem. *tolie*) buvau išvažiavęs, *arti* (žem. *artie*), *netoliese, artiese.* 7. Eik *laũkan, laukañ* (heraus), *šalin* (weg); išėjau *óran,* orañ (aus). 8. Jo ūkis (ūkė) eina *galañ.* 6. Čia *šalia (šale, šaly)* gulėjo. 10. Vaikai *lauke* (draussen), *aplinkui, apsukui* (žem. *aplinkuo, apsukuo*) bėginėja, laksto. 11. Suk *dešinên* (rechts), *kairên* (links). 12. Diena *vakaróp,* metai *galóp.* 13. Jis atvažiavo *rudenóp* (rudeniõp).

e. 1. Tėvas *piktuoju (piktu)* sakė, bambėjo. 2. Atiduok *geruoju (geru).* 3. Jie *tyčia (tyčiomis)* teip daro. 3. Jo tėvas *staiga* (plötzlich) mirė. 4. *Greta, grečium, gretýmais (gretomais)* buvome sustatę visus vaikus. 5. Man rugiai nė *motais* (es kam mir nicht mal in den Sinn). 6. Buvo *pérdėm (perdėm)* šlapia. 7. Pasistatydino bažnyčią *įdėm* (= tikrai) reikalingą. 8. *Paklausaĩs, paklausaĩs,* ir nuėjau. 6. Žiūrėjo į avilį ir man į akis *pakaitaĩs* (abwechselnd). 10. Nenorom, noroms-nenoroms, normais-nenormais.

g. 1. Buvo *kone* (žem. *kuone*) visi. 2. Jis *kone, mažne* prigėrė. 3. *Bemaž* nepagadinau. 4. Aš jau *bevéik, gangreit* (fast, beinahe) sveikas buvau. 5. Jis yra *begalo* stiprus. 6. *Antgalo* atėjo ir Petras. 7. *Abyšaliai (abypusiai)* buvo primėtyta (bet „iš visų šalių").

Pasergėjimai. a. Tarp *teipjau* ir *teip-pat* (ž. b.) yra ir skirtumėlis: *teipjau* rodo veiksmo arba ypatybės pavėdumą arba panašumą, o *teip-pat* — visišką tolygumą (Indentität). Suvalkiečių tarmėse *teipjau* turi vietomis ir kitą prasmę: „jis *teipjau (tėpjau)* neatvažiuos (jis turbūt neatvažiuos, vargu atvažiuos)."

b. Rašomoje kalboje yra vartojami prieveiksmiai: *neatbūtinai, teipgi, visgi, suvis.* Jų vietoje reikėtų kiti žodžiai iš žmonių kalbos vartoti: „Jis *teipgi* ketina išvažiuoti iš Lietuvos (= jis *teip-pat* ketina, *ir jis* ketina . . .); *visgi* (= *tik, vistik*) ji turėjo parašyti; jis buvo *suvis* (= *visai, visiškai*) menkas; tau *neatbūtinai* (= *būtinai*) reikia važiuoti."

c. Prieveiksmis *šeip* ir ypačiai *šeipjau* įgijo nelinksniuojamo būdvardžio prasmę: „buvo daug kunigų ir *šeipjau, šeip* (= kitokių, ne kunigų) žmonių; dykauti mėgsta ne tik ponai, bet ir *šeipjau* žmonės.

d. Rašomoje kalboje yra dar keistesnių (žiūr. b.) prieveiksmių. Sunku suprasti, kodėl mūsų rašytojai vartoja tokius žodžius, kaip antai: *vienpusiai, vienašaliai, bešaliai, vienbalsiai, pusbalsiai . . .* Jie padaryti iš daiktavardžių: *vienpùsis, vienãšalis, bešalis, *vienbalsis, pusbalsis (pusbalsė).* Šnekamojoje kalboje tokių prieveiksmių nėra; žmonės sako: *„bedievis, begėdis, beprotis, bedieviškai, begėdiškai, beprotiškai* (ne *bedieviai . . .*) ir elgiasi; *bedievio, begėdžio, bepročio* ir darbai *bedieviški, begėdiški, beprotiški;* jis *veidmainiškai* (kaip *veidmainys*) pasielgė." Prisitaikinant prie žmonių kalbos, reikėtų sakyti ir rašyti: *„vienašãlis* (sulyg. *„vienašalės* avižos"), *bešalis vienašališkai, bešališkai* ir rašo; tik *bešalis* gali *bešališkai* rašyti; *bešalio* (žmogaus) ir raštai bus *bešališki;* jis kalbėjo *pusbalsiu* (sulyg. *balsù*); jie nusprendė visi *vienu balsu; betaktis* (žmogus) pasielgė *betaktiškai, netaktingai"* (bet *„taktingo* žmogaus ir darbai *taktingi"*).

§ 135. Be būdvardinių ir kitų *apystovinių* prieveiksmių, kurie, reikšdami kokį atskirą turinį, tinka sakinyje paaiškinimui tarinio ir priedėlio, yra kalboje daugybė ir tariamųjų prieveiksmių, — tokių, kurie patys nėra sakinio sąnariais, bet yra geri norint suteikti sakiniui tam tikrą spalvą arba išreikšti kokią samomąją smulkmeną prie kitų žodžių. Tarp tų prieveiksmių yra daug žodžių, *dalelėmis* vadinamų: jos turi prasmę tiktai prie kitų sakinio sąnarių. „Daleles" rašome beveik visuomet sudėję su kitais žodžiais.

Pavyzdžiai: a. 1. *Bene* jam darbas rūpės dirbti? 2. *Ar* tau nepakyri toks sunkus vaikas nešioti? 3. *Nejaugi* tu neturi pinigų? 4. Žiūrėjau, *be* (= ar) nepamatysiu Petro; žiūriu, *be* nėr ko iš mūsų krašto. 5. Kaip sugebėjai pagadinti mano sūnų, *be* nesugebėtumei (= ar nesugebėtumei, rasi sugebėtumei) teip-pat ir pataisyti? — b. 1. Tyla geresnė, *nekaip* byla. 2. Gumbą gausi, *ne* ragelį. 3. Greitas *kai* (*kaip*) apatinysis girnų kūlis. 4. Blaškos *it* dantis geliamas. 5. Čia kiauliabudės pūpso, *lyg* (*lygu*) pievos kimsotos. 6. Miškas kvėpuoja *nelyginant* žvėris. 7. Liemuo liemenį plaka: *kaip* mendrės siūruoja. 8. Žmonės brangino ąžuolus *lyg* kokią didžią šventenybę. 9. Pasipūtęs *nėi* (= *kaip*) kalakutas. — c. 1. Kas-žin, ar neturėtų jisai pinigų? — Iškur jisai *be*turės (tiek daug išleidęs)? 2. Turtas! turtas! koks čia *be* turtas (jau beveik viskas išaikvota)! 3. Kokia čia *be* kalba gali būti su juo (= nebėr kalbos, pirma galėjo dar būti). 4. Šilelis pavyto, žirgelis palyso: kuo *be*nujosiu prie savo mergelės! 5. Koks ten *be* mokslas (visi rėkia, šoka, kárdo)! 6. Kas nū *be*mazgos tėveliams kojeles (pirma buvo kam, dabar *nebėr* kam), kas *be*kurstys ugnelę, kas *be*lesįs margąsias višteles! 7. *Nežinau*, kur jis yra; *nebe*žinau (pirma žinojau), kur jis yra. 7. Jis penkis skatikus *be*turi (pirma turėjo daugiaus), jis penkis skatikus *te*turi (*tiktai* penkis skatikus, nedaugiau turi). 8. Ar jis *tebėr?* 9. Ar jis *tebe*gyvena? 10. Ar jis Graužikuose *tebe*gyvena? 11. Ar brangiai moka kiaulėms (= už kiaules)? — *Destis* (je nachdem) kokios kiaulės.

§ 136. Visi žodžiai, kuriuos vadiname prielinksniais, gali būti ir prieveiksmių vietoje. Klausdamas: „ar *iš*važiavo? ar *par*važiavo?" gauni dažnai atsakymą: *iš* arba *par;* klausiant: „ar *ne*važiavo?", gali išgirsti: *ne.* Atsakomiejei žodžiai *iš, par, ne* yra tokie-pat prieveiksmiai, kaip ir žodis *ne.*

Prielinksnis.

(Praepositio, postpositio).

§ 137. Daiktų santikiui išreikšti yra kalboje tam tikros vardų formos, vadinamos linksniais. Pavyzdyje: „sūnaus namai ne visada tėvą šildo" daiktų (*sūnus, namai, tėvas*) santikį reiškia trįs atskiri linksniai (*sūnaus, namai, tėvą*). Vienok pačių linksnių visoms santikio išgalėms ir ypatybėms eikštėn iškelti, labai dažnai neužtenka. Dėl šitos priežasties linksniai prisiima dar prielinksnius, vadinamus kartais prievardžiais: prielinksniai padeda linksniams veizdžiaus ir aiškiaus parodyti daiktų santikį. Pavyzdžiui imame kelis sakinius: „tėvas pareina *iš* lauko; sūnus *per* visą dieną dirbo; *nuo* kalno nurietėjo (nuriedėjo) sviedinys (Gummiball)". Tuose pavyzdžiuose žodžiai: *iš, per, nuo* yra pridėti prie atskirų linksnių (*lauko, visą dieną, kalno*) tiktai tam, kad būtų veizdesnis santikis tarp „tėvo" ir „lauko", „sūnaus" ir „visos dienos", „kalno ir sviedinio."

Pasergėjimas. Klaidingas yra pasakymas: „prielinksnis reikalauja tokio ir tokio linksnio arba prielinksnis valdo tokį ir tokį linksnį." Reikia visada minėti, juog ne prielinksnis viską čia sveria, bet patsai linksnis. Sakinio veiksmažodis arba būdvardis

tegali reikalauti linksnio, pavartoto be prielinksnio arba pridėto ir kokį prielinksnį; „reikalautojais“ tegali būti sakinio priedėlis ir tarinys, o prielinksnis yra tiktai linksnio draugas, kuris pačiam linksniui, vyresniamjam savo draugui, padeda atlikti jo paprastą darbą.

§ 138. Gramatika skiria dvi prielinksnių rųši, tikruosius prielinksnius ir netikruosius arba prieveiksminius. Tikriejei prielinksniai yra vartojami mūsų kalboje prielinksnių vietoje nuo senų senovės (sulyg. *į, iš nuo* . . .), netikriejei yra prieveiksmiai arba visokie vardų linksniai, vartojamiejei prielinksnių vietoje (sulyg. *greta, paskui, aplinkui — aplink* . . .).

Dažnai tas pats žodis gali pildyti sakinyje ir prieveiksmio ir prielinksnio darbą, destis katram tikslui jisai tarnauja: jei toksai žodis tikriaus paaiškina veiksmažodį arba stovintį jo vietoje būdvardį, tad jis bus prieveiksmiu („visi vaikai buvo *greta* sustatyti“); jei prieveiksmis yra pavartotas prie linksnio, be kurio savos prasmės neturi, tad jis bus prielinksniu („jisai sėdėjo *greta* tiesdarių“).

§ 139. Čia męs surašome beveik abėcėlės eilia visus mums žinomus tuo-tarpu prielinksnius, neskirstydami jų į tikrųjų ir netikrųjų krūvas. Prie kurių linksnių jie yra vartojami, matyti iš įrašytųjų pavyzdžių. Pavyzdžiams, kaip ir kitose vietose, imame sakinius iš kelių mums žinomų lietuvių kalbos tarmių.

§ 140. *Abypusiaĩ, abyšaliaĩ* (beiderseits, auf beiden Seiten). Mūsų miestas *abypusiai* (*abyšaliai*) *upės* pastatytas.

§ 141. *Anàpus, anàšal, anõpus* (jenseit). *Anàpus* (*anõpus, anõ pusėj*) upės auga giria. *Anàpus* Prūsų *sienos* lietuviai geriaus gyvena. *Anàpus ežero* stovėjo žmogus. *Anàšal miesto* yra gražus miškas. Eik *anàšal upės.*

§ 142. *Ant* (auf). a. Gandras tupi *ant stogo.* Knygos guli *ant stalo;* padėk *ant stalo.* Pasirodė ir žvaigždės *ant dangaus.* Svečias į vidų, akys *ant lentynos.* Užsodino kaip velnią *ant* pinigų *puodo.* Nunešė šuva (= šuo) *ant uodegos.* — b. Einu *ant namų* (= einu namų linkui, ant namų linkui). — c. Jis išėjo *ant darbo.* Taisos *ant lytaus* (es stellt sich zum Regen an). Toks darbas nebus jam *ant naudos.* Teip jis padarė man *ant keršto.* Kam tu laikai jį *ant juoko?* *Ant* tavo *žodžio* tinklą išmesiu. Kam tu pyksti *ant manęs?* Eik *ant nuomonės* (nach Gutdünken). *Ant balso* (an der Stimme) motina pažino sūnų.

Prielinksnį *ant* žemaičiai vartoja ir prie kitų linksnių (ne vien prie kiltininko).

Pasergėjimas. Rašomoje kalboje randama: „žiūrėti *ant* žmogaus, kalendorius *ant* šių metų.“ Reikėtų sakyti: „žiūrėti į žmogų, kalendorius šiems metams, šių metų kalendorius.“

§ 143. *Anóte, anót* (gemäss, in Uebereinstimmung mit dem Worte Jemandes). Jis, *anóte* (*anót*) *tėvo*, kvailas per visą pilvą.

Žemaičiai vartoja tam tikslui dažniaus prielinksnį *nó:* „Sūnus, *no motynos betariant,* eis šunų ganyti.“

§ 144. *Apiẽ* (žem. *aplei, apei*). — a. Aprišk skepetą *apie kaklą.* *Apie židinį* buvo išdžiaustyti purvini autai. *Apie sodną* susodintos eglės. Eik *aplei tvartus.* Gera ūkininkė nevaroma vaikščioja *aplei* savo *gyvolius* (*gyvulius*). — b. Aš girdėjau *apie jį* labai negražią kalbą. Aš girdėjau *apie* tavo *bėdą* ir rašiau *apie ją* prie tavo dėdės. *Apie ką* jųs čia kalbatės. *Apie tą dalyką* jam nieko nerašyk.*) — c. *Apie pietus* at-

Vietoje „rūpinties *apie vaikus*“ reikėtų, sekant žemaičių šnekamąją kalba, sakyti: „rūpinties *vaikais.*“

važiavo svečiai. Atėjo *apie Velykas. Rytoj apie šį laiką* ateik prie manęs. Jis atvažiuos *apie Kalėdas.* — d. *Apie šimtą* rublių gavo už tą darbą.

P a s e r g ė j i m a s. Yra rimtų rašytojų, kurie klaidžiai rašo *apê* (ne *apie*). Nors vietomis *apie* ir *nuo* tariami yra kaip *apê, no*, vienok, sekant senovę ir rašomąją lietuvių tarmę, reikėtų rašyti *apie, nuo.* Dar yra vienas pagrindas, dėl kurio rašome *apie:* žemaičių prielinksnis *apei* ir priešdêliai *apy, api, apie* (žodžiuose: *apýsenis, apýgarda, apielinkė, apibe͂rti*) tiktai šaly augštaičių prielinksnio *apie* tegali būti visiškai suprantami (sulyg. *ei — ie — y — i: greibti — griebti — grybštelėti — grybštukas, teisus — tiesti*).

§ 145. *Aplink* (*aplinkui*), *apsuk* (*apsukui*). — *Aplink daržą* tvorą tvêriau. Stokitės aplink mane. Bėgo *aplink žárdieną* (*kluoną*). *Aplink bandą* sukosi vilkas. *Aplink visą svirną* sienos buvo nagais sudraskytos. Žmonės eina *apsuk* bažnyčią. Eiti *apsukui rūmo* (žem.).

P a s e r g ė j i m a s. Nors *apie* ir *aplink* dažnai tarnauja tam pačiam tikslui (sulyg. § 144, **a**. ir *aplink*), vienok nėra sakoma: „*aplink jį* kalbėjau, girdėjau; *aplink šimtą* rublių gavau; ateik *aplink pietus* (sulyg. § 144, **b, c, d**)."

§ 146. *Arti* (žem. *artie*), *netoli* (žem. *netolie, netol*). — a. Gyvenau *arti miesto, upês.* Gyvuliai buvo *netoli* (*netol*) *namų.* — b. Gavau *arti šimto* rublių (sulyg. § 144, **d**). Buvo *arti Velykų.* Buvo *arti pilnio* (= kone pilna).

§ 147. *Aũkšt, aũgščiaũ.* Rodo *aũgšt* (*augščiau*) *juostos, kelių.*

P a s e r g ė j i m a s. Vietoje „jisai buvo *toliaus, augščiaus už mane*" nereikėtų sakyti: „jisai buvo *toliaus, augščiaus manęs.*"

§ 148. *Be* (ohne, vor, ausser). — a. *Be tavęs* negaliu gyventi. Šulinys *be vandens, be dugno.* Ligonis buvo jau *be žado.* Tų ryšių, patalynių *be galo.* Svečiai išvažiavo *be pietų.* — b. Jo žodžiai *be paliavos* (*be paliovos*) skambėjo. *Be galo* nebus galo. *Be auksinio* neparduosiu; *be penkių rublių* negausi. Taisykis nesitaisęs, *be vakaro* vis neišvažiuosi. *Be laiko* mirė, rugius suvežė. — c. *Beto* (= *be to,* ausserdem). Ir *be jųsų* bus daug svečių. Tau *be to* bus ko skaityti. Aš ir *be tų skaitymų* turiu daug darbo. Ar tu negausi sviete mergelės *be* mūsų *sesužėlės. Be Petro* buvo penkiolika vyrų.

§ 149. *Dėl, dėley.* — a. *Dėl jo* nė man skaudu, nė man graudu. *Dėl kito* jam galvos neskausta. Mėšlo lenkis ne *dėl baimės, dėl smarvės.* Aš *dėl skolos* (*skolos-dėl; skolos dėlei,* Schulden wegen) apskųstas. Jis atėjo *dėl manęs* (*manęs-dėl; manęs-dėlei*). Nieks tavęs *dėl to* nekaltina. *Dėl ko* (*kodėl*) tu nesakei? Klumpa, smunka žirgelis *dėl neteisių žodelių.* Be ne tas čia gul bernytis, kuris mirė *dėl mergytės.* Sudirgo mano žirgelis *dėl tavęs.* Ne *dėl skaistaus veido,* ne *dėl riešutų* tave jauną žiūrėjau. Ne *dėl* (= nuo) *pieno* aš esmi balta. — b. Šviesi saulelė *dėl visų.*

P a s e r g ė j i m a s. Rašomojoje kalboje dažnai randame ir tikslui išreikšti prielinksnį *dėl:* „mokyklos *dėl apšvietimo* žmonių (= mokykla apšvietimui žmonių, žmonêms apšviesti). Šitos prasmės prielinksnis *dėl* neturi.

§ 150. *Greta* (neben). Jonas sėdėjo *greta tiesdarių* (ž. § 137).

§ 151. *Iki, ik; liki, lik; lygi, lyg.* Visi šitie prielinksniai turi vieną prasmę, tik vienoje vietoje žmonės sako *iki, ik,* antroje — *liki, lik,* trečioje — *lygi, lyg.* Jie visi statomi dažniaus prie kiltininko, nekaip prie naudininko. P a v y z d ž i a i: a. Vanduo man priteko *iki kelių.* Bėgo žirgelis *iki srovės upelio.* Garsas parėjo *iki manęs.* Ražančius *lygi kelių,* liežuvis *lygi žemės.* Buvo vandens *lygi juostos.* Eik *lyg ežerui, tvorai.* „Nuo šaknies *lyg viršūnės* buvo visas (medis) doras." „Nuo Pantuko *lyg Šlavei* ąžuolų

daugybę laikė žmonės *lyg* kokią didžią šventenybę." *Liki pievai* ark; nekelk vartų *liki galui.* Jis išaugo *lyg manęs;* jo miškas traukiasi *lygi upės;* vos priėjau *lygi vietos.*

b. Būk ištikimas *iki mirties.* Laukiau *lik vakarui.* Buvo *lygi galo* metų.

Pasergėjimai. a. *Iki, liki, lygi* vartojami labai dažnai prieveiksmių vietoje (prie veiksmavardžių, būdvardžių, visokių linksnių, ir kitų prieveiksmių): Aš čion pasilikau *iki* saulei *nusileidus;* aš jau *lyg laiku* (zeitig) jį paspendžiau (sakoma ir: „aš jau laiku jį paspendžiau"); būtumei verčiau *lyg maža* nusprogusi; tą vaiką *lygi mažą* tėvai susargino. Lietuviškai jie nemoka: juos *lygi vaikus* atsijėmė brolis Berlynan; pasilik *ikitol* (bis dann); kaip suniko šunes, *lyg-pat* čia vijosi; nesidžiauk *lygi nenušovęs;* tylėk *lygi gerumu* (arbá „lygi su gerumu").

b. Vietomis prielinksnis *lyg* turi balsę pusilgę; tokią-pat balsę turi vietomis ir prieveiksmis *lyg* (= *lygu*). Pusilgê balsė vietomis atsirado tiktai dėlto, kad vietomis žodžių gale sutrumpėjo ilgosios balsės ir dvibalsės. Reikėtų rašyti: *lygi, lyg; liki, lik; iki, ik.*

§ 152. *Į* (*ing, int, in*). — a. Jis *į Onelę* žiūri kaip katinas *į lašinius.* Dovana *į dantis* nežiūri. Aš nueisiu *į kalnelį* pas senąjį tėvelį (visai rytietiškai būtų: „aš nueisiu kalnelin į senąjį tėvelį"). Gyvą pakarčiau *į žaliąjį berželį.* Lipau *į medį.* Arklys pavirto *į žmogų* (= arklys pavirto žmogum). Velnias pavertė žmogų *į arklį* (= arklu). Rasi įspįs saulelė ir *į* mūsų *langą.* Taisos ir taisos kai *į vestuves,* kai varna *į dauses.* Jau daugiaus nebetelpa *į tą kibirą.* Šnekėjo ir nušnekėjo *į pūdymus.* Trobos galas atkreiptas *į rytus, į vakarus, į šiaurę, į pietus.* Vyrai rašo prašymą *į ministerį.* Eime *į Keblaičius* („Keblaičiai" yra tokia šeimynos pavardė). Eik *į kunigą* (= pas kunigą, ryt. augšt.). — b. Daug medžių sukureno *į plytas* (suv. gub.). — c. Susirinko *į tukstantį* žmonių. Buvo daug; ar bus *į šimtą?* (Suv. gub.; ž. § 144, d ir § 146, b).

Pasergėjimas. Rytiniai augštaičiai prielinksnį *į* vartoja labai retai: kur kiti augštaičiai ir žemaičiai papratę yra vartoti *į* („einu *į miestą,* varau *į mišką, į triobą*), tę rytiniai augštaičiai dažniausiai vartoja tam tikrą linksnį, antrąjį vietininką (siekiamąjį linksnį): „einu *miestan,* varau *miškan, triobon.*" *Į* vartoja jie tik tokiuose atvejuose, kur žemaičiai ir kiti augštaičiai, klausiant *kur* (wohin?), sako *pas.* Vietoje žemaitiškų sakinių: „eisiu *pas kunigo, pas tvoros*" jie sako: „eisiu *į kunigą, į tvorą*". Šitą prielinksnį ir kiti augštaičiai kai kuriuose pasakymuose tebevartoja rytietiškai (sulyg. rašyti *į brolį,* eiti *į Keblaičius*).

Daugybė rytiečių vietoje *į* sako *ont, unt, int,* nebeatskirdami tų prielinksnių (*ont, unt, int*) nuo *ant,* kurį jie taria lygiai teip-pat (*ont, unt, on, un*); tik paprastasis *ont, unt* (= *ant*) statomas yra prie kiltininko, o *unt, ont* (= *į*) — prie priekininko (ž. § 142).

Rytiečiai, kurie sako *in* (= *į*), užlaikė žodžio gale pusbalsę *n* tik dėlto, kad tame žodyje *n* buvo ilgą metą pridengta (*ingi, int, ing*). Kad ne toji senovės priedanga, ir jie sakytų į (be *n*), kaip sako *ką, tą* (be *n*).

§ 153. *Įkypai, įstrižai* (schräg). Troboje keleivis *įkypai* (*įstrižai*) *lovos* pavirtęs knarkė.

§ 154. *Iš.* a. *Iš tų pačių* šventiejei, *iš tų pačių* prakeiktiejei. Tiek tos mantos, kai *iš apušės* lentos. Nenor keltis, kaip lokys *iš laužo.* Iškirto rankas *iš pečių.* Gražus, kaip *iš pieno* plaukęs. Šviesus mėnesėlis patekėjo *iš* rūtų *darželio,* o aušros žvaigždelė *iš-pat vainikėlio.* Ką dirbsi *iš* mano *šakelių.* *Iš miego* sviesto nesuksi. *Iš lentų*

kibirą pasidirbdinau, *iš aukso* žiedą nusikaldinau. Vaikas krito *iš medžio.* Parėjo *ištolo.* Parėjau *iš Keblaičių* (sulyg. „ėjau į Keblaičius"). Vėjas pučia *iš rytų.*

b. Tiek tu *iš jo* begausi, kaip *iš žąsies* avižas. Imk tu *iš kito* (žmogaus). Visi tyko *iš to vargšo artojaus. Iš dūmo* (destis kiek yra gyvenamų trobų) mokoma.

c. *Iš apmaudo* nusviedė pėdą į šalį. *Iš gerų dienų* ir dienas užmiršai. *Iš bado* ir varškę be duonos valgo, *iš bado* varškė gardu"; *iš bado* by-kuo be bado. Jis verkė *iš džiaugsmo.* Jis tai daro *iš bėdos, iš meilės, iš širdies.* Žinoma, kad ne *iš gero* teip darė. *Iš* savo *dėkos* (= sava dėka) padarė.

d. *Iš mažų dienų, iš mažens, iš mažumės* papratęs dykauti. *Iš pradžios* (*pradžių*); dien (a) *iš dienos* (Tag für Tag), žodis *iš žodžio* (Wort für Wort), metai *iš metų* (Jahr für Jahr); *iš netyčių* (= netyčia, netyčioms), *iš tiesų, iš tikro* (im Ernst, in Wirklichkeit), *iš viso* (im Ganzen), *iš dalies* (zum Teil). Ar jis *iš galvos* išėjo?

Pasergėjimas. Vietoje *„iš priežasties* ligos, *iš* jo *priežasties"* reikėtų rašyti ir sakyti: „dėl ligos, dėl jo, dėl jo priežasties."

§ 155. *Išilgai* (*išilgui, išilguo*). Vaikščiojo *išilgui trobos.* Gyvoliai (gyvuliai) eina *išilguo* (*išilgui*) *rėžių, upės, dirvos* (žem.). Važiavom *išilgai dirvas, išilgai pievas* (augšt.).

Žemaičiai deda šitą prielinksnį prie kiltininko, augštaičiai beveik visada prie priekininko.

§ 156. *Iš-po.* Išlindo *iš-po suolo* (= iš pasúolės).

§ 157. *Kiaurai.* Saulelė *kiaurai vandens* (kiltin.) skaitė upės dugne akmenėlius.

Augštaičiai prielinksnio *kiaurai* beveik nežino (jie vartotų *kiaurai* prie priekininko). *Kiaurai* turi dažniausiai prieveiksmio prasmę: *„kiaurai* perlijo mane."

§ 158. *Lauke* (ausserhalb). Pasistatė trobelę *lauke miesto* (= už miesto).

Šitas „prielinksnis" labai retai tėra vartojamas.

§ 159. *Linkai, linkais,* (*linkan*), *linkuo* (žem.), *linkui* (*link*). Eina *Kelmės linkuo* (*linkui*), *Telšių linkuo* (*linkui*). Jis važiavo *ant Kuršo, ant Prūsų linkui* (sulyg. § 142 **b**). Eik *ant trakų linkais, ant pietų linkai.* Eik *ant šę linkai. Šen linkai* traukia vėjas ugnį. Einu *ant Kalvarijos linkuo. Ten linkuo* bus geresnis kelias.

Linkui, linkuo yra pasturdėlis, vartojamas dažniausiai prie kiltininko, turinčio prielinksnį *ant.* Kur-ne-kur girdėti vartojant *linkuo, linkui* ir be *ant.*

Pasakymas: *„kaslink* Petro, *kaslink* to dalyko" yra pagautas iš oro (ž. § 172, **d**).

§ 160. *Nuo* (žem. *nū*). a. Jis ėjo *nuo kalno* (žemyn). Žiedą *nuo piršto* numovė, nutraukė. Jis bėga *nuo manęs.* Obuolys *nuo obelies* netoli teriedės. Čia ramus vėjelis *nuo žolynų* pūtė. — b. Lijo *nuo ryto* iki vakaro. Jojau *nuo ryto* lyg vakarėlio, kolei prijojau uošvio dvarelį (= kiemelį). Žadėjo stomenį *nuo nosies* lygi lūpos. — c. Jų lapais, jų žievelėmis *nuo ligų ir padarų* gydo visą svietą. *Nuo šermukšnėlio, nuo putelėlio* (putinėlio) girelė raudonavo, *nuo pikto vyro* veidelis mėlynavo.

Pasergėjimai. a. Vietoje „aš pinigų nuo jo gavau, sunku nuo jo išgauti" sakoma ir: „aš pinigų *iš jo* gavau, sunku *iš jo* išgauti." Prielinksnis *iš* tokiuose pavyzdžiuose yra suprantamesnis: kas buvo *ant* ko arba *prie* ko (*pas* ką), tas gali *nuo* to ir atsiskirti, o kas buvo *kame* arba vidury ko-nors, tas *iš* to tegali išeiti.

b. Prūsų lietuviai dažnai rašo: „motyna buvo *nuo vaikų* mylima, jie daug kalba *nuo manęs."* Reikėtų sakyti ir rašyti: „motyna (motina) buvo vaikų mylima, jie daug kalba *apie mane* (ž. § 144, **b**)."

§ 161. *Pagal* (gemäss; nach). Eik *pagal tvorą* (= patvoriu), *pagal-pat upę*. Ar visiems reikėtų *pagal raštą* elgtis? *Pagal žmogaus* ir kepurė. *Pagal* savo *senumą* (metus) jis jau gerokai paaugęs. Jis tau užmokės *pagal darbą, pagal nuopelnus*.

Pasergėjimai. a. Prielinksnį *pagal* žemaičiai vartoja prie kiltininko; augštaičiai beveik visur stato jį tiktai su priekininku.

b. Žemaičiai žodį *pagal* vartoja ir po įnagininko: „katalikai *nakti-pagal* (= *nakčia-pagal, naktim-pagal*) palaidojo; ėjo *kalnais-pagal;* plaukė *jūra-pagal*; jį nuvežė laivu *jūra-pagal*."

§ 162. *Par*. Šitą prielinksnį vartoja tiktai rytiniai augštaičiai. Kitur jo vietą užima prielinksnis *pas:* „buvau *par* (= *pas*) *kunigą, par tėvą*, stovėjau *par tvorą, par ežerą*.

Prielinksnį *par* (= *pas*) rytiečiai vartoja tiktai klausiant, *kame* (wo?) kas buvo. Kur kiti lietuviai, klausiant *kur?*, deda prielinksnį *pas* („eisiu *pas* kunigą, *pas* kunigo"), rytiniai augštaičiai tebevartoja, sekdami senovę, reiškinį su prielinksniu *į* („eisiu į kunigą, į jį"). Čia reikėtų minėti, kas mūsų pasakyta apie *ant, į* ir *pas*.

Kiti lietuviai (ne rytiečiai) prielinksnį *par* priešdėlio vietoje bevartoja tokiuose veiksmažodžiuose, kaip antai: *pareĩti, parvažiúoti, parbėgti* (*nach Hause* kommen . . .), kurie, kaip žinoma, reikia skirti nuo: *pėreiti, pėrvažiuoti, pėrbėgti* (*durch-, über-gehen*...).

Apie žodį *par*, vartojamąjį prielinksnio *per* vietoje, męs kalbame kitur (ž. § 165).

§ 163. *Pas*. Eikš *pas mane*, pasilik *pas mane*. Sėskis *pas krosnį*. Aš gyvenu *pas jį*. Kad tu mane vesi, tu *pas mane* rasi du kubilu vyžų. Dirbau *pas kunigą* tris dienas.

Pasergėjimai. a. Klausiant *kame?*, vieni rytiečiai vartoja *pas*, kiti — *par;* klausiant *kur?*, visi jie vartoja prielinksnį *į* (ž. § 152).

b. Žemaičiai ir kur-ne-kur augštaičiai prielinksnį *pas* stato prie kiltininko; augštaičiai beveik visur jį vartoja su priekininku.

c. Rašomojoje kalboje lietuviai kartais vartoja tokius pasakymus: „aš klausiau *pas jį*, prašiau *pas tėvą, pas tave* yra daug pinigų." Tie, kurie teip kalba ir rašo, seka tiktai rusų kalbos pavyzdžius ir griaute griauna lietuvių kalbos įstatymus. Norint įdėm gerai pasakyti, teip tereikėtų sakyti: „aš klausiau *jo*, prašiau *tėvo, tu turi* daug pinigų."

§ 164. *Paskui* (žem. *paskuo*). Jis eis *paskui mane*. Sek *paskui bitę*, įseksi į medų. Kaip aš *paskui jo* ėjau, nebesižinau. Šuo seka *paskui piemens*.

Žemaičiai ir pažemaitės augštaičiai vartoja šitą prielinksnį su kiltininku, visi kiti augštaičiai — su priekininku.

Pasergėjimas. Yra ir prieveiksmis *paskui, paskum* (aš ateisiu *paskui, paskum*). Prieveiksmis turi visada kirtį ant žodžio galūnės; prielinksnis vietomis gauna kirtį ant pirmojo skiemens.

§ 165. *Per*. a. Plaukiau, bridau, pervažiavau *per upę*. Ėjau *per lauką*, lipau *per tvorą*. Paukštis perlėkė *per butą*. Uogos kabėjo *per mūrą*. — b. Mušiau *per galvą*. Kvailas *per visą pilvą* („dumm wie der Stiefel"). — c. Aš sirgau *per visus metus*. *Per naktį, per visą naktį, per kiaurą naktį* budėjau. *Per šį visą laiką* jis prie manęs buvo. — d. Jis gimė *per Kalėdas, per Sekmines, per šv. Joną, per mėšlus* (*per mėšlavežį, per mėšlavežtį*), *per rugius* (*per rugiapiūtę*), *per marus, per Lenkmetį*. Įsrigai (įstrigai) man į akį *per mėšlavežtį*. — e. Yra pavargėlių, kurie beeidami *per bažnyčias* susirenka daug pinigų. Ėjo *per žmones* (nuo vieno prie kito, ir t. t.). Kokią pūgą (pusnį) vertė jis *per mergas!* — g. *Per tave* aš nieko nematau. *Per žydus* negalėjau prie jo prieiti. Ta merga *per žodį* (mano žodžio tereikėjo) būtų už manęs tekėjusi. „Žydams įstatymai buvo duoti *per Maižiešių*." „Mirtis atėjo *per nuodėmę*."

P a s e r g ê j i m a i. a. Yra sakoma vietomis: „einu *per duris*, žiūriu *per langą* (= einu pro duris, žiūriu pro langą).“ Kitiems lietuviams tokie sakiniai išrodo labai keisti, nes jiems primena visai kitos prasmės reiškinius: „einu *per slenksnį*, žengiu *per medį*, žiūriu *per audeklą*.“

b. Vietomis lietuviai padera teip sakyti: „Jis prie manęs tarnavo *per berną*; ūkininkas jį priêmê *per piemenį*; jis tat priêmê *per gerą*, laiko *per tiesą*.“ Šitų reiškinių vietoje dažniaus girdėti sakant: „Jis prie manęs tarnavo *už berną*; ūkininkas jį priêmê *už piemenį*; jis tat priêmê *už gerą* (už ger), laiko *už tiesą*.“

c. Vietomis augštaičiai ir žemaičiai sako: „Kas tai *per* žmogus, kas *do* (*da*) žmogus, kas tu *per* vyras, kas tai *per* paukštis!“ Rašomojo kalboje paprastesni, tikrai lietuviški pasakymai tereikėtų vartoti: „*Koks* tai žmogus, *koks* tu vyras, *koks* tai paukštis!“

d. Kartais yra rašoma: „Dainos *per* Keblį surinktos, *per* Kurmelį išleistos (= dainos Keblio surinktos, Kurmelio išleistos).“ Rašytojų darbuose vis dar galima rasti prielinksniai *per*, *nuo*, kur žmonių kalboje têra vartojamas kiltininkas („*Dievo* duotas, *mano* pirktas, *vêjo* pučiamas“). Jei sakinius: „brolis tik *per jį* nupirko šitą arklį, brolis pirko arklį *nuo jo*“ paversime neveikiamaisiais reiškiniais, tad turėsime: „arklys brolio nupirktas tik *per jį*, arklys brolio pirktas *nuo jo*.“ Iš tų pavyzdžių aišku, juog *per* ir *nuo* gali stovêti tiek prie veikiamosios, tiek prie neveikiamosios rųšies, ir stovėdamu prie neveikiamosios rųšies juodu nereiškia paties veikėjo. Ar šeip ar teip, matyti, juog sakiniai: „arklys *nuo žmogaus* pirktas, arklys *per* žmogų pirktas ir arklys *žmogaus* pirktas“ ne vienodą turi prasmę, ir jų maišyti arba kits-kito vietoje vartoti visai nepriderêtų.

e. Prielinksnis *per* priešdêlio vietoje minêtinas yra ypačiai prie būdvardžių: *perdidelis*, *perilgas*, *permažas*, *perdaug didelis* (zu gross, zu lang . . .). Rytiečių tarmêse tokie būdvardžiai kur-ne-kur turi ir kitą prasmę: *perdidelis* reiškia tose tarmêse tą-pat, ką mūsų pasakymas: „labai didelis, įdêm didelis, tikrai didelis.“

g. Kauniškiai lietuviai ir nemaža kitų vartoja tiktai prielinksnį *par* (= *per*), kuris reikia atskirti nuo pirmiau minêtojo *par* (= *pas*, ž. § 162). Vienok kaikuriose ir jų tarmêse (rytuose) yra šaly prielinksnio *par* ir priešdêlis *per*: *pérvažiuoti*, *pereiti* (ne *párvažiuoti*, *páreiti*). Suvalkiečiai ir Prūsų lietuviai turi priešdêlį *par*, bet neturi prielinksnio *par* (ž. § 162), o kurie-ne-kurie rytiečiai turi priešdêlį *per*, bet neturi prielinksnio *per*.

§ 166. *Pirmà*, *pirm*. Aš *pirma tavęs* (früher als du) baigiau darbą. Aš tę būsiu *pirma jo*. Atsitiko *pirm trijų nedêlių* (vor drei Wochen). Jis kelias *pirm aušros* (vor dem Tagesanbruche). *Pirm piemens* eina banda (ž. § 169).

§ 167. *Po*. a. *Po* (nach) *Velykų* bus Sekminės. Susiprato, bet jau *po laiko*. *Po manęs* kitas ateis. Eikit *po kits-kito* laukan. Kas bus *po mano galvos* (t. y. man numirus)? Ketina parvažiuoti *po švento Petro*. — b. *Po* (unter) *puodu* pasivožęs pačios nerasi. Atsitiko *po* mano *akių*. *Po kojų* pamynê. *Po galvų* (galvū-galyje), *po kojų* (kojų-galyje) buvo padėtas. *Po dešinês* (zur Rechten), *po kairês* (zur Linken), *po akių* (vor Augen). Sêskis *po* mano *dešinês*. Kojas *po stalu* laikau; sviestą *po užraktu* laikau. Jis paėjo *po stogu*. Įeina žydas pasibraukęs *po pažastês* ryšiuką. — c. Nardos kaip žuvis *po vandenį* (im Wasser). Jis valkiojas *po visą pasaulę*. Mergelê lakstê *po pašalius*, būsis ką dirbanti. *Po girią* vaikštinėjome. — d. Jie êjo *po vieną* (zu eins), *po du*, *po tris* (zu zwei, zu drei). Jie gavo kiekvienas *po skatiką*, *po tris rublius*. Kiekvienas vargdienis parsinešê iš jų *po kepalą* duonos.

Pasergėjimai. a. Žemaičiai prielinksnį *po* stato paprastai tiktai prie kiltininko (*a* ir *b*) ir priekininko (*c* ir *d*); augštaičiai jį vartoja prie kiltininko (*a* ir *b*), naudininko (*a*) įnagininko (*b*) ir priekininko (*c* ir *d*). Prie naudininko visai nereikėtų vartoti šito prielinksnio. Pasakymai: *potam, po visam, po dešinei*" yra paimti iš slaviškų kalbų; jų vietoje yra sakoma ir kitaip: „*poto* (= *paskui, paskum*), *po viso-ko, po dešinės* (sulyg. „sėdėk *po dešinės*" ir „važiuok dešinėn"). — Pasakymą: „Kentėjo (Jėzus) po Poncko Piloto" lietuvis gali suprasti dvejeip: a. „kentėjo po Poncijaus Piloto" (pirma kentėjo Poncijus Pilotas, paskui-gi Jėzus Kristus! ir b. „kentėjo po Poncijum Pilotu" arba žem. „po Poncijaus Piloto" (Poncijus Pilotas buvo ant viršaus, o apačioje kentėjo mūsų Išganytojas!). Ar negeriaus būtų pasinaudoti čia prielinksniu *prie?*

§ 168. *Prie* (žem. *pry*). a. Glauskis *prie krosnies.* Jis gyvena *prie manęs.* Kad kas prispaustų *prie darbo,* supliukštų jos lašiniai. Kopėčias *prie medžio* pristatėme. Jis man vis *prie šalies.* Ponaitis kur bus buvęs, vis *prie mergaičių* prisistojęs. Kaip nujosi pas mergelę, apsistoki *prie vartelių.* Prišoko *prie Jurgio.* — b. *Prie ano pono* mums buvo geriaus gyventi. Ūkininkai laisvę gavo *prie Aleksandro Antrojo.* Kaip Tamstai rodos? ar *prie Mikalojaus Antrojo* tiek laisvės, kad galėtume kaip kitos tautos gyventi.

Pasergėjimai. a. Žemaičiuose dar šeip vartojamas prielinksnis *prie:* Rašiau apie tavo bėdą ir *prie Petro.* Ateik rytoj *prie manęs.* Kodėl neėjai *prie brolio?* Žadėjau įsisėdęs važiuoti *prie Antano.* Važiuoju į sodą *prie motinos.*

b. Beveik tą pačią prasmę turi kartais Žemaičiuose ir prielinksnis *lygi, lyg:* „Kodėl tu nuėjai *lygi brolio?* Nuvažiavau *lygi brolio.*" Prielinksnį *lygi* žemaičiai vartoja ypačiai nurodydami veiksmo galą, pasiektąjį tikslą.

§ 169. *Prieš* (gegen; wider; vor; im Vergleich). a. Ateik *prieš vakarą, prieš gaidžius, prieš Sekmines, prieš dieną. Prieš Velykas,* pačiu paleidimu, užsimanė ji kadagių dažyvėms. — b. *Prieš vėją* nepapūsi. *Prieš srovę* irtis sunku. Ne visi nori *prieš vyriausybę* stengtis. Kada męs patrauksime *prieš* savo *piktadarius?* Ėjo *prieš mane* priešais. Šiaušias, kaip katinas *prieš šunį.* — c. Tu *prieš ji* (im Vergleich mit ihm) tik dulkė. Pelė *prieš žiurkę* labai maža. Męs *prieš jį* būsime dabar labai mokyti. Męs *prieš tave* visai kvailučiai. Kas jis *prieš kunigą!*

Pasergėjimai. a. Prielinksnio vietoje žmonės vartoja kartais ir prieveiksmį *priešais:* „Tarp debesų, *priešais saulės* (žem.), žibėjo puiki orarykštė.

b. Žodis *prieš* yra vartojamas ir prieveiksmio vietoje: „Jis atėjo *prieš* saulei leidžiantis, jis išėjo *prieš* saulei tekant."

§ 170. *Pro.* a. Jis man *pro šalį* praėjo. Paukštis *pro ji* pralėkė. Mums ne *pro šalį* būtų. *Pro tamsą* išvažiavau. — b. Man peilis iškrito *pro vežėčias* (durch die Wagenleitern). Žiūrėjo *pro langą, pro tvorą;* išėjo *pro duris* laukan; pastumė Jurgį *pro antras duris.* Saulelė įspindo *pro langą.*

Suvalkiečiai kartais sako: „tos žolės geros *pro drugį* (= nuo drugio)." Tokie sakiniai yra ne visai lietuviški; kitur žmonės teip nekalba.

§ 171. *Skersai* (schräg). Kai gausi *skersai nugarą,* tai žinosi. Ėjo, švietė *skersai mišką.* Suguldė visus ant žemės *skersai žaliosios lankos* (žemaičių tarmėse prie kiltininko).

§ 172. *Su. Su Dievu* nesibarsi. *Su vištoms* eina gultų, *su gaidžiais* keliasi. Ar nuskendo, ar išplaukė, ar *su našle* suderėjo. *Su saule* gulė, *su saule* kėlės. Dar

nesudūrei *su Dievu* pirštais, tai da ir nežinai, kaip bus toliau. Bene vilką *su kokiu* suvesi? *Su kokiu žmogum,* tokia ir kalba. Neduok, Dieve, *su gyvais velniais* muštis. Gyvena kaip kirvis *su akmeniu.* — b. Atidūrė Ponas Dievas, kaip *su žiburiu* (= turėdamas, laikydamas žiburį, žiburiu nešinas) į akis. *Su dalgiu (su dalge)* giedros nelauk. Ko jis atėjo *su kartimis? Su tokiais arkliais* gali arti. Visur duona *su pluta.* — c. Buvo jau su žiburiu. Jis *su saule* neperbus. *Su saule* negyvęsime.

Pasergėjimas. Sakiniuose: „*su tokiais arkliais* (= tokius arklius turėdamas) galėsi gerai arti" ir „atidūrė *su žiburiu* į akis" žodžiai „su tokiais arkliais" ir „su žiburiu" gali reikšti ir veikiamąjį įnagį. Šaly šitos rųšies pasakymų atsirado vietomis kalboje ir tokių linksnių su prielinksniu *su,* kurie reiškia tiktai veikiamąjį įnagį (sulyg. „*su adata* siuvo; *su kuo* duosi, *su tuo* suduosi; rėžė jam *su pagaliu*"). Tokių pasakymų atsirado viena dėlto, kad tarp pasakymo „rėžė jam *su pagaliu*" (= rėžė jam *pasiėmęs pagalį*) ir „rėžė jam *pagaliu*" *(kuo* jam rėžė?) yra labai mažas skirtumas, ir antra, kad sakinyje, kur prie įnagininko nėra prielinksnio, dažnai sunku yra linksnį atskirti (sakinyje: „siuvo adata" daugelis lietuvių nežinos, koks yra linksnis žodis *adata,* jei prie to žodžio nebus prielinksnio *su*).

§ 173. *Sulyg, sulik.* a. Kunigas *sulyg jo žodžiais* nutilo (žem.); *sulyg tuo laiku* (gerade von der Zeit) juoba dar vaikas gražiai elgtis pradėjo (žem.); *sulyg tuo apskelbimu* visi žinojos į kokias pinkles patekę (žem.). *Sulyg Kalėdoms* pasibaigė pašaras. *Sulyg šv. Jurgiu* pasibaigė žiema. Šiandien atsikėliau *sulyg pusryčiais.* — b. Vyskupas norėjo, kad kiekvienas kunigas sakytų pamokslus *sulyg* žmonių *tarme* (ryt.). Rašyti *sulyg rašomąja kalba* ne visiems sunku (ryt.). Rašant *sulyg viena tarme* daug gramatikos žinoti nereikia. — c. Kiškis buvo *sulyg šunim, sulyg kate* didume; jis buvo *sulyg manim, sulyg juo* didumo, *sulyg stalu.* Vandens buvo maž (= mažne, maž-daug) *sulyg liptu (= lieptu).* Ji nor stengtis *sulyg kitais,* bet negal. — d. *Sulyg (sulik) išmintingumo* jis išmintingas. *Sulyg gerumo* jo papeikti nereikia. Jis *sulyg dosnumo* (duoslumo) dosnus (duoslus), bet neturtingas. *Sulyg to* jis geras, bet *sulyg ko kito* visai netikęs; jisai *sulyg viso-ko* netikęs. Mūsų žmonės *sulyg išdirbimo* žemės daug išmano, bet apie kitus dalykus maža težino.

§ 174. *Šaly, šalia (šale), šalip* (žem., = **šaliàp).* Sėskis *šalia manęs.* Aš stovėjau *šalia, šalip brolio.*

§ 175. *Šiapus* (diesseits). Jis gyvena *šiapus miško, šiapus upės.*

§ 176. *Tarp (tarpe, terp).* Nekišk piršto *tarp durų.* Šičia bus siena *tarp prūsų ir rusų žemės.* Sėskis *tarp musų. Tarp žmogaus* ir *kitų sutvėrimų* yra skirtumas. *Tarp dviejų* auklių vaikas be galvos.

Pasergėjimas. Sakoma „tarp medžių", bet nesakoma „tarp girios, tarp miško, tarp sodno."

§ 177. *Ties* (gerade gegenüber). Dėl jo nė man skaudu, nė man graudu: aš tik žiūriu *ties savim.* Vorai *ties* jo *galva* tinklus mezga. Anapus upės *ties bažnyčia* auga kupli graži liepa.

Pasergėjimas. Rytiečiai prielinksnį *par* (ž. § 162) vartoja vietomis tiktai prie daiktavardžių, kuriais reiškiame gyvuosius daiktus; daiktavardžiai, negyvųjų daiktų reiškiamiejei, gauna tose vietose tam pačiam tikslui prielinksnį *ties:* „Pamačiau jį *ties bažnyčia* bešnekant; stovėjau *ties ežeru, ties tvora.*"

§ 178. *Už* (ryt. *ažu, až*). a. Kelmas yra didesnis *ažu (= už) šaką.* Jis daugiaus gavo *už mane* (nekaip aš). Tu geriaus rašai *už* savo *brolį.* — b. Pristojo *už*

bernq. Ar atiduosi karvę *už* mano *arklį?* *Už pinigus* visko gausi, tik meilės neįgysi. Pirkau *až (= už) penkis rublius*. — c. *Už akių* lojate, į akis nieko nesakote. Stovėjau *až* (= *už*) tvoros. Buvau ažėjęs (= užėjęs) *ažu ežero*. Saulė slinko *už debesų*. Svečias, žiema jau *už durų; sėskis už stalo*. Stovėjau *už jo*. Vaikai bėgo *už kits-kito* namolei. Nusitverk jį *už rankos, už plaukų*. — d. *Ažu (= už) tavęs* nemačiau nė jo. *Už* mano *galvos* (dėl mano kaltės) jis pasikorė. *Už* tavo *galvos* būčiau galą gavęs.

Pasergėjimai. a. Vietoje „imkis už (to) darbo" sakoma ir teisingai: „imkis darbą, imkis tą darbą."

b. Kur yra vartojamas prielinksnis *ažu, až,* tę yra du atskiru priešdėliu — *aš* ir *ažu* (*až*); „Aš užėjau ant kalno, o ji jau buvo *ažu kalno;* buvau *užlipęs* ant stogo; *avažiuok* ir į Keblį pasikiemenėtų; buvau *ažėjęs* net *ažu ežero*."

§ 179. *Viduj, vidur.* Pluta plūdur (plūduriuoja) *vidur bliūdo,* bliūdas plūdur *vidur prūdo. Vidui miško, vidui pušynėlių* jauti kvapą dirvų ir pievelių.

§ 180. *Viršuj* (über). *Viršuj mūro* uogos kabėjo.

§ 181. Ne visur lietuvių prielinksniai yra statomi yskiai su tais linksniais, kuriuos męs augščiaus nurodėme. Mūsų nurodytuosius linksnius lietuviai vartoja dažniausiai paprastai.

Sąjunga. *(Coniunctio).*

§ 182. Sakinyje; „tėvas augina du vaiku, sūnų *ir* dukterį" žodis „ir" sujungia du sakinio sąnariu, būtent du dariniu; pasakyme: motina nori, *kad* sūnus apsilankytų" žodis „kad" jungia du sakiniu, būtent tikrąjį ir pridedamąjį. Nelinksniuojamus žodžius, kurie tinka sakinio sąnariams ir atskiriems sakiniams jungti, vadiname sąjungomis.

Išskyrus kelias (*ir, bet, nes*...) mažne visos sąjungos buvo kitados prieveiksmiais, tūlos ir dabar tebeturi ne tik sąjungų, bet ir prieveiksmių prasmę.

§ 183. Sakinio sąnariams sudurti vartojame dvi sąjungi: *ir* ir *bei (be)*. Sąjunga *bei* (*be*), sudurdama du sąnariu, nurodo jų didžią artimybę, jų visišką prisiplakimą prie viens-antro. Pavyzdžiai: Buvo du vaiku, sūnus *bei* duktė (sūnus su dukterim). Ugnis *be* vanduo (= ugnis su vandeniu). Mano merguže balta *be* raudona (= baltai raudona). Aš *be* tu eisiva (aš su tavim eisiu) medžiotų. Ir išgėrė stiklelį (alutėlio) baltą *bei* raudoną.

Vienam sakinio sąnariui pridurti prie kelių kitų netinka sąjunga *bei* (*be*); tam tikslui vartojama visada sąjunga *ir:* „Mėsininkas šią nedėlią supirko iš mūsų sodžiaus penkias karves, šešis jaučius *ir* dvylika avių." Sakinyje: „Prūsų karalius *ir* Vokiečių ciesorius augštoje garbėje yra laikomas" tegali būti sąjunga „ir": jei to žodžio vietoje sakytume *bei,* tūlas nežinėlis galėtų manyti, kad męs kalbame apie *du vyru,* karalių *bei* ciesorių, kuriuodu sudaro vieną giminę arba labai sutaria ir gyvena didelėje dermėje. Taigi, vartojant *bei* (*be*), reikia būti labai atsargiam: tūlose tarmėse sąjungos *bei* (*be*) visai nebėr, yra tik prieveiksmis „be" (ž. § 135, c); paprastosios sąjungos darbą gali pildyti visada žodis „ir".

§ 184. Sąjunga *ir* yra dažnai vartojama kito žodžio prasmei iškelti, ne dviem sąnariam sujungti: *„ir man* (auch mir) jis atrašė." Tą prasmę turi šita sąjunga ir tokiuose sakiniuose, kaip antai: „jis, *ir* (sogar) pykdamas, gražiai pakalba; tėvynės duona, *ir* (sogar) juoda, gardi; jisai pardavė ne tiktai (ne tik) savo lauką, bet *ir* galvijus." Jei tokiuose sakiniuose prie veiksmažodžio atsiranda atmetamasis prieveiksmis (adverbium negativum) *ne,* tad šitos prasmės sąjunga „ir" paprastai pavirsta atmetamuoju

žodžiu *nė* (*nei*). Pavyzdžiai: *Nė* (*nei*) man jis neatrašė. Jis *nė* (*nei*) pykdamas nesibara. Jisai ne tiktai jaučių, bet *nė* (*nei*) kitų galvijų nepardavė (sakoma ir: „jis nė kitų galvijų, ne tiktai jaučių, nepardavė). Tokių daiktų *nė* ponai nevalgo. To *nė* žydų knygose nėr parašyta.

Kiti pavyzdžiai, iš kurių matyti, kaip žmonės vartoja sąjungas *ir* ir *nė*: Vaikas vaiko darbą *ir* dirba. Tu būtumei turėjęs, *ir* nenorėdamas, klausyti. Kiaulė, pelus ėzdama, *ir tai* kuilių (antrių, tekių) ješko. Pragaras *ir* nekurstomas kūrenas. Tik šlumšt, *ir* įlindo. Tik pýkšt, *ir* nušovė. Priešpriešiais (vis-à-vis) sustoję *ir* barasi. Man *nė* smirdi, *nė* kvepia. *Nė* tu matysi, *nė* tau reik matyti. Karalius pasisakė nebevažiuosiąs į Rymą; *neigi* (= *ir* ne) pamelavo. Nepaskundė jai Dievas augumo *nė* skaitumo.

§ 185. Vienos rųšies sakiniams sudurti dažnai vartojame sąjungą *o*. Šita sąjunga tinka tokiam sustatymui dviejų priešpriešinių sakinių, iš kurio matyti, kad sakinių priešingumas atsirado netyčia, savaimi.

Pavyzdžiai: Tėvas buvo liepęs miškan važiuoti, *o* aš nė nežinojau (arba „*o* aš, to nežinodamas, namie pasilikau"). Vakar saulė gražiai švietė, *o* šiądien lįja. Aš patsai liūdnas, žirgužėlio, netekęs, ką nū darysiu? *o ir* atlėkė (und es kamen) trįs gegužėlės iš karaliaus darželio?"

Sąjungos *o* prasmę turi vietomis žodis *gi* (*ogi, ugi*): „gulėk, gulėk! *gi* ką tu sugulėsi?"

§ 186. Sakiniams priešpriešiais sustatyti yra vartojama ir sąjunga *bet*; tik vartodami šitą sąjungą, ne pačiuodu pilnu sakiniu, bet du atskirų sakinių sąnariu priešpriešiais sustatome.

Pavyzdžiai: Aš rots daug išsėjau, *bet* maža tegavau. Aš žinau, *bet* nesakysiu. Ne aš tai dariau, *bet* tu. Dievas kantrus, *bet* nemaršus. Dievą mylėk, *bet* ir velnio neatmesk. Susiprato, *bet* po laiko. Susiprasi, *bet* laiko neberasi. Ne tas užsimuš, kuris bijo augštai lipti, *bet* tas, kuris nebijo. Tingėk, *bet* nešiopsok.

§ 187. Jei įvedamasis sakinys yra atleidžiamas (Concessivsatz) arba turi atleidžiamojo sakinio prasmę, tad tikrasis sakinys, po jo statomas, turi dažnai sąjungą *vienok*, *tik* (*tikt*).

Pavydžiai: *Kad ir* tėvai jau išmirė, *vienok* vaikai neištvirko. *Norint* (*nors*) lįja, aš *tik* keliausiu; *kad ir* lytų, aš *tik* keliausiu.

§ 188. Sakinio sąnariams ir ištisiems sakiniams išskirti vartojame sąjungas *arba, ar, arba — arba, ar — ar*.

Pavyzdžiai: Jis vis verkia *arba* juokiasi. Jis *ar* nenor ateiti, *arbà* mano pakvietimo negavo. Ten keliaudamas tu turėsi *ar* joti, *ar* važiuoti, *arba* rasi (vielleicht) ir pėsčias eiti. Tu turi *ar* man atrašyti, *ar* pats ateiti.

§ 189. Kaip yra vartojamos kitos sąjungos, skaitytojas rasi suvoks kiek iš įrašomųjų čionai pavyzdžių; vienok visų išgalių ir smulkmenų tenesitikie skaitytojas juose rasti.

a. Tariau, *kad* (dass) kas į pelkę įkrito. Teip išdėjo, teip išdirbo, *kad* (so dass) šuva mėsos neėstų. *Kad* (*kai, kaip*) aš mažas buvau, šile ožius ganiau. Kodėl tyli, *kad* žinai? Išgraužė kūmui, *kad* vaikas mirė. *Kad* rankas turėtų, vagį pagautų; *kad* prašnekėtų, daug pasakytų; *kad* atsikeltų, dangų pasiektų. *Kad* tokių pūrą sėjus, nėvienas daigelis nedygtų, niekam bėdos nebūtų.

b. Valgyk, *kad* būtumei stiprus. Žmonės meldžiasi, *kad* Dievas duotų gražų orą rugiams vežti. Jis teip daro visiems matant, *idant* visi stebėtųsi į jo išmintį ir atsakymus. (Prie *kad*, *idant* nereikia vartoti nereiškiamojo sakymo.)

c. *Jei* oras rytoj bus gražus, męs rugius kirsime (piausime); *jei* (*kad*) būtų rytoj gražus oras, eitume prie rugių. Mokės ūkininkauti, *by* tik turės ant ko. Vaikai visur ras darbo, *by* tik namie nereikia sėdėti.

d. Aš *tol* dirbau, *kol* galėjau. Neerzdink šunes, *kol* nekand: kai pradės kąsti, tai ir kąs. Ar tu tikėjaisi, kad aš būsiu pas tave, *kolei* tu mano kaulelius nugružinėsi? *Kol* saulė patekės, rasa akis išės. *Kol* riebusis sulys (= suliesės) liesasis padvės. *Kol* tu mane pagįsi (pavysi), aš pasiganysiu. Daug daug išėjo pinigų, *kol* susikūrė gyvenimą. Vis jums juokai, *kol* patys nepatirsite baimės. Aš dirbsiu *iki* (*iki kol*) galėsiu; aš *iki tol* dirbsiu, *iki kol* galėsiu. Aš dirbau, *iki* saulė nusileido. *Liki* turiu pinigų, tai jis geras.

e. *Kaip* nutekėsi, tiek nebedirbsi. Paežeriuos ilsėsiuos, *nes* (*nėsa*) labai nuvargau čionai. *Kadangi* buvo labai nuvargęs, (tai, todėl) turėjo atsilsėti.

g. Jai išaugo tokie plaukai, *juog* (*jog*) visą jos kūną galėjo apdengti. Motina teip sušuko, *juog* (*jog*) ir kaimynai išgirdo. Dabar apsisakau visai giminei, *juogei* (*jogei*) nėkuomet iš savo krašto nevažiuosiu. Kodėl neatėjai? *jug* žinojai (du hast doch gewusst), kad tavęs laukiame. Kodėl nevalgai? *jug* nieko geresnio nesulauksi.

Jausmažodis. *(Interiectio.)*

§ 190. Yra žodžių, kuriais rodyte parodome savo jausmus (nustebimą, baimę, pasigêrėjimą, visokį sąjudį) ir norus; tie žodžiai yra ne pavadinimui jausmų ir norų tam tikrais vardais ir žodžiais, bet vienam jų parodymui ir išreiškimui. Tokius žodžius vadiname paprastai jausmažodžiais.

Pavyzdžiai: *O* Dieve, Dieve! *ai, oi, ui! te* (žem. *tē*) duoną; *štai, šit, še* (voici); *ure, aure, ant, antai* (voilà). Tik *triokšt*, ir nulūžo. *Pokšt*, ir nutrūko. *Šmurkšt*, ir įlindo.

Jausmažodžiai, ypačiai garsažodžiai (Nachahmungswörter), yra labai dažnai vartojami šnekamojoje kalboje.

Kokie yra mūsų kalboje jausmažodžiai ir kada jie vartojami, — geriaus gali pamokyti pati žmonių kalba, nekaip gramatikos vadovėlis.

Keli sintaksio įstatymai.

Rašydami lietuvišką gramatiką męs esam vietomis palietę ir sintaksio įstatymus. Kadangi šitam vadovėlyje patys negalėjome tuo-tarpu visų tų įstatymų kaip reikiant išguldyti, todėl suvartojame parašytuosius kitą-kart apie šitą gramatikos dalį Kaz. Obelaičio straipsnius: rasi nors kiek supažindįs jie skaitytojus ir rašytojus su mūsų kalbos sintaksių.

Naudininkas, nereiškiamasis sakymas ir vardininkas.

§ 191. Visą šitą sintaksio mokslą išguldysime vienais pavyzdžiais, išrašydami iš ištikimų šaltinių tam tikrus sakinius, ir remsimės tiktai ant tos lietuvių kalbos, kurią randame spauzdintuose ir nespauzdintuose dainų ir pasakų rinkiniuose ir rimtesniųjų rašytojų darbuose. Pavyzdžiams išrinkome prie žmonių kalbos ir rimtesniųjų rašytojų darbus dėlto, kad šių kalba, arba tariant kalbos sintaksis, mums manant, nekiek dar atsiskyręs nuo žmonių kalbos ir nedaug sugadintas per svetimų kalbų įtekmę.

§ 192. Naudininkas reiškia, kuriam daiktui arba ypatai ir kokiam metui kas tinka, daroma arba reikalinga. Šitos prasmės pavyzdžių mūsų kalba suteikia didelę daugybę.

Pavyzdžiai: 1. Jisai mirdamas užrašė *giminiečiui* gabalėlį žemės. 2. *Bažnyčiai* jis užrašė gražų turtą. 3. Ar tu surasi *jam* piršlį? 4. Aš *tau* paimsiu lazdą. 5. Jie paliko vežimą *žuvims* (t. y. sudėti). 6. Bernas pasiėmė *pietums* tiktai duonos plutelę. 7. Ar jau susirinkai pinigų *kelionei?* 8. Šito drabužio užteks man *keliems metams.* 9. Geras siuvėjas siuva drabužį ne *veniems metams.* 10. Jam šitos kepurės bus tik *kelioms dienoms.* 11. Jis visada siūdinasi drabužį tik *vienai vasarai.* 12. Toks darbas *neilgam.* 13. Nusipirkau sau didį vargelį, gailias ašarėles *visam amželiui.* 14. Siuvėjas, norėdamas pagirti savo darbą, teip jį išgyrė: „šit drabužis *ilgam metui.*" 15. Šitas kalendorius (rašomas, bus) *1894-tiems metams.* 16. Užteks *šiam kartui.* 17. Kunigas įbruko jam knygas įdėm *tai dienai* parašytas. 18. *Žiemai* galėsite prisidžiovinti obuolių. 19. Saldainiai galima sutaisyti ir *ilgesniam metui.* 20. Duok man savo drabužius nors *šiai dienai.* 21. *Neilgam* šun' dešra po kaklu. 22. Mažam vaikui toks drabužis tiktai *kelioms dienoms.*

§ 193. Naudininkas mūsų kalboje labai dažnai reiškia tikslą, kuriam yra geras arba tinka koks daiktas, nurodo, kuriam tikslui kas vartojama arba daroma.

Pavyzdžiai: 1. Ąžuolas geras yra *padarams (padarynėms).* 2. Šitas veršis netinka *veislei.* 3. Maža teturime avižų *sėklai.* 4. Jie perka javus ne *sėklai,* bet *duonai.* 5. *Kam* tau reik rugių? — Man reikia rugių *duonai.* 6. *Kelionei* reikės daug pinigų. 7. *Orei* (= arimui, arti) žagrių neturime. 8. Sūnus pinigų *kelionei* atsiuntė. 9. Žiūrėk, kad ir *marškiniams* užtektų drobės. 10. *Tam reikalui* geriausias bus avino pilvas. 11. Milžtuvės niekam nereikia vartoti, kaip tik *milžimui* karvių (= karvėms milžti, sulyg. § 196). 12. *Sūdymui* (sviestui sūdyti) nusipirkome rupiosios druskos. 13. Padėjau tą daiktą *vartojimui.* 14. *Darymui* šveicariškų sūrių (= sūriams daryti) reikalingas yra mažo veršiuko pilvelis; pilvelis reikia gražiai išmazgoti ir padėti *reikalui.* 15. *Padarynėms,* kaip męs, visokius vogdavai uosius. 16. Varnų bent porelę sau *pietums* nusišauju. 17. *Tam* tikras žmogus. 18. Ar nebūt' (= nebūtų) ir keras koks *tam reikalui* tikras? 19. Taigi nutverk rykus, kurie *tam* (= tam tikslui) yr' padaryti. 20. Žalis tur klausyt, jug *tam* jisai tavo pašarą kramto. 21. *Tam* jug Dievs duosnus gėrybes mums dovanojo, *kad* atsiganytumbim gardžiai kramtydami kąsnius. 22. Mūsų tėveliai užleido dirvas *šileliui* (= kad augtų šilelės). 23. Jis leido klebonui kirsti medžius, *šilumai* reikalingus. 24. Pelkėse pradėjo kasti velėnas *šilumai.* 25. Žemė daugiaus nešė vaisių, nekaip *išmitimui* žmonių reikėjo. 26 Ūkininkai davė rąstus *naujai bažnyčiai* (t. y. pastatyti). 27. Šitą paminklą žmonės pastatė *atminimui* (= zum Andenken) garbingo rašytojo. 28. Duok duonos, pinigų *maistui.* 29. Sūrius spaudžiamės *valgymui.*

§ 194. Nereiškiamasis sakymas *(daryti, rašyti, mirti, kilti, gimti, sugaišti, atminti)* sulyg savo kilties yra tiktai senovinis naudininkas tokių daiktavardžių, kaip antai *mirtis, sugaištis, prigimtis, atmintis* ir daugelio kitų. Senovės kalboje visi šitie daiktavardžiai ir kiti su pabaigomis *-is* (kiltin. *ies*), naudininko prasmei išreikšti, gaudavo galūnę *i* (iš *ie*); bet ilgainiui ši galūnė daugelyje tarmių užsiliko naudininkui tiktai prie tų daiktavardžių, kurie sulyg prasmės stovėjo skyrium nuo paprastųjų daiktavardžių arba labai arti veiksmažodžių ir jų formų; visi kiti daiktavardžiai su pabaigomis *is* (kilt. *ies*), naudininko prasmei išreikšti, gavo galūnes nuo kitų daiktavardžių, būtent naudininkai *nakčiai, širdžiai, pirčiai* (vard. *naktìs, širdìs, pirtìs,* kilt. *naktiẽs širdiẽs, pirtiẽs*) gavo pabaigą *-ai* pagal tų pačių linksnių formos: *valdžiai, viešniai, pirkčiai* (pirkčià, pirkià — Stube, žem. *troba*). Tokiu būdu naudininkui čia męs turime dvi

galūni, senovinę *-i* ir vėlesnę *-ai:* senoji galūnė teužsiliko prie daiktavardžių, sujungiamųjų su veiksmavardžiais, ir davė mums naudininką, kurį dabar visiškai išskiriame iš daiktavardžių skaitliaus ir vadiname paprastai infinityvu arba nereiškiamuoju sakymu, o antroji *(-ai)* daugelyje tarmių reiškia dabar naudininko prasmę ir tokiuose padarytuose iš veiksmažodžių daiktavardžiuose, kurie, nutolę nuo veiksmažodžių, prisiartino prie paprastųjų daiktavardžių, kaip antai: *širdìs, naktìs, pirtìs* (naudininkai *mirčiai* — dem Tode, *sugaiščiai* — dem Versäumniss, *prapulčiai* — dem Verderben) gavo galūnes *ai* pagal *širdžiai, nakčiai, pirčiai.*

§ 195. Dabar, žinant, juog nereiškiamasis sakymas têra senovės naudininko liekana, lengva bus suprasti, kodėl jis yra vartojamas tikslui ir prilikimui nurodyti. Taigi nereiškiamasis sakymas rodo, kuriam tikslui reikalingas arba kam tinka koksai daiktas (sulyg. § 193).

Pavyzdžiai: 1. Duok vandens *atsigerti.* 2. Tur but bitės tę turi skylę kokią *sulįsti,* kad naktį jų nematyti. 3. Dočys porelę varnų *kept* nusišauja. 4. Duoną *kept* ar ką *džiovint* į kakalį kiša. 5. Gryta skirsto verpalus *aust* ir audus baltina drobes. 6. Aš ne antelė per jūres *plaukti,* ne gegužėlė girioj *kukuoti.* 7. Prikimšus skilandį reikia padėt *džiūti* ant lentelės. 8. Ne *draskyti* knygas rašome. 9. Nepritekau pinigų *užsimokėti* apgynėjui. 10. Mergelė graži *žiūrėti,* meili *kalbėti.* 11. Iš visų mano vaikų Jonas geriausias buvo auginti. 12. *Matyti, pažinti* (supr. yra), kad jau aušta.

§ 196. Šnekamojoje mūsų kalboje girdėti daug sakinių, kur tikslui aiškiaus išreikšti žmonės vartoja du naudininku, vieną paprastojo daiktavardžio ir antrą, vadinamą dabar nereiškiamuoju sakymu. Paprastasis daiktavardis reiškia, kuriam daiktui, kuriam metui arba tikslui kas reikalinga ar daroma, o nereiškiamasis sakymas, pridėtas prie to naudininko, juoba paaiškina ir nurodo tą tikslą kuriam tinka arba kuriam vartojamas koks daiktas. Tokiu būdu turime kalboje visą reiškinį „naudininką su nereiškiamuoju sakymu“ (dativus cum infinitivo), vartojamą tę, kur tikslas reikia išreikšti pilnai ir aiškiai, beveik visu sakiniu.

Pavyzdžiai: 1. Aš girdėjau tave turint aviną *vilkui suėsti.* 2. Ne visų burnos *putrai srėbti.* 3. Menkas tu vyras *rugiams kirsti (piauti).* 4. Tu netinki *šienui piauti.* 5. Sausas medis *laivui daryti,* geras jiešmas *briedžiui kepti.* 6. Bosas *alui pilti,* kibiras *vandeniui nešti,* peilis *duonai riekti.* 7. Šiandien bus gera diena *bitėms kuopti (kopinėti), medui imti.* 8. Lazda *šunims atsiginti.* 9. Žydrosios akelės *berneliams vilioti.* 10. Pro žirgų strajelę (arklidę, arklių tvartą) teka srovės upelis *bėriems žirgams girdyti, pentinužiams nušveisti.* 11. Toks man daktaras, tik *pinigams imti.* 12. Pasisamdė mane *sunkiems darbeliams dirbti, plonoms drobelėms austi;* nėr man tėvelio *dalelei skirti, rangelei rengti;* nėr man seselių *vainikui pinti.* 13. Jis neteks pinigų *bilietui nusipirkti.* 14. Džiovintiejei vaisiai labai geri sausi *vaglyti* ir *sriubai virti.* 15. *Tarmėms pakelti* atradau du váistu. 16. Davė rąstus *naujai bažnyčiai statyti.* 17. Svočiutė prašo pelėdos galvelės nors *šiai dienelei pasipūrinėti,* . . . vanago akių nors *šiai dienelei pasižvalginėti*

P a s e r g ė j i m a s. Yra vietų, kur tikslui išreikšti paprastasis naudininkas dažnai pavirsta artimuoju ar kitu kokiu dariniu (obiectum), kurio reikalauja pati nereiškiamojo sakymo forma arba padarytasis iš veiksmažodžio daiktavardis *(darymas, valgymas, atminimas),* vartojamas nereiškiamojo sakymo vietoje. Pavyzdžiui žmonių kalboje ir prakilnesniųjų rašytojų darbuose kartais randame tokius sakinius: „šita lazda bus gera *nuo šunų atsiginti* (= šunims atsiginti); *darymui sūrių* (= sūriams daryti) reikalingas pil-

velis; vyskupas įsteigė kelias koplyčias *atminimui* Viešpaties *kančios*; rado daugybę aukso ir sidabro skardų, pakabintų *atminimui pritirtų stebūklų*."

§ 197. Viršuj nurodytoji nereiškiamojo sakymo kiltis ir prasmė pagimdė dar kitus reiškinius, teip-pat maž težinomus dabartinės Europos kalbose. Kalbu čionai apie ypatingą mūsų reiškinį, apie „vardininką su nereiškiamuoju sakymu" (nominativus cum infinitivo): „man jau rūpi *avižos piauti*, šulinio *vanduo* sveika *gerti*," ir t. t. Tokiuose sakiniuose vardininkas visada liekti veiksniu (subiectum), prie kurio tariniu (praedicatum) esti bevardės gimties būdvardis arba trečioji kurio-nors nepereinamojo, dažnai beypačio veiksmažodžio ypata arba antgalo kitas koks žodis, turįs beypačio veiksmažodžio prasmę; nereiškiamasis sakymas čionai tiktai papildo ir paaiškina tarinį. Kartais tokiuose reiškiniuose vienas nereiškiamasis sakymas nebeaiškina tarinio, nes jis pats atlieka tarinio darbą (jau *namai matyti*, das Haus ist schon zu sehen).

Pavyzdžiai: 1. Jam teko *mėšlas vežti*. 2. Man atsitiko *geras arklys pirkti*. 3. Reik man *jauteliai ginti*. 4. Nereiks tavi, merguželė, *žlugtelis velėti* (= *skalbti*). 5. Pavalgius reikia *burna nusišluostyti*. 6. Šitos knygos moko (mokina), kaip *gydyti* reikia *ligos*, kada *javai kokie sėti*. 7. Reiks pradėti *šienas piauti*, reikės pradėti ir *linai rauti*. 8. Man teko ir mergauti ir *tinginys vyras gauti*. 9. *Avižos* ilgai *piauti* nusibosta. 10. *Geras drabužis įsitaisyti* labai daug prekiuoja. 11. Jam rūpi *rugiai piauti;* jam nerūpėjo *rytelis kelti, bėri žirgai pašerti*. 12. Jau metas (es ist schon Zeit) ir *avižos sėti*. 13. *Vynas* gardu *gerti*. 14. *Tokie darbai* lengva *dirbti*. 15. *Toks darbininkas* reta *rasti*. 16. Nugaros *raūmens* labai gėra *sutaisyti* vasarai. 17. Reiks man dukart *perrašyti visa giesmė*. 18. *Serbentiniai drebučiai* (Gallert) galima bent per dvejus metus *užlaikyti*. 19. Nėr iš ko ten *pinigai* (ir *pinigų*) *padaryti*. 20. Kur man *dėti mažas vaikelis?* 21. Ai tau, sūnelėli, *mergelės vilioti*. 22. Žiūri, kad *žiburys matyti (matytis)*. 23. *Kas girdėti (girdėtis)?* 24. *Stambūs (rupūs) daiktai* ir ištolo *matyti (matytis)*. 25. Jau *namai matyti (matytis);* bet „namų nematyti".

Pasergėjimas. Jei kalbėtojas įrašytuosiuose pavyzdžiuose bekalbėdamas padeda veiksnį po nereiškiamojo sakymo, tad iškreipiamas yra kartais ir visas sakinys: vietoje „man reikia *jaučiai ginti*" sakoma dvejeip: „man reikia *ginti jaučiai*" ir „man reikia *ginti jaučius*". Čionai vardininkas „jaučiai", pasakomas po veiksmažodžio „ginti", išvirsta kartais priekininku „jaučius", kurio reikalauja veiksmažodis „genu, ginti". Šituo keliu tūlos mūsų, ypačiai žemaičių, tarmės nebeteko turbūt ir viso reiškinio „vardininko su nereiškiamuoju sakymu", teip bent reikėtų spręsti iš šių dienų lietuviškų raštų. Vienok viso to reiškinio liekanos turbūt tebėr visose tarmėse, bent pavyzdžiai: „man atsitiko geras arklys pirkti, jam rūpi rugiai piauti" teko girdėti raseiniškių ir telšiškių žemaičių žodžiuose.

§ 198. Jei sakinyje: „nusibosta ilgai darbas dirbti" veiksniu yra „*darbas*", tad išmetus žodį „darbas" veiksniu tegalės būti žodis „dirbti", kuris sakinyje „dirbtį nusibosta" tolygus yra daiktavardžiui „darbas" (vietoje „dirbti nusibosta" sakoma: „darbas nusibosta"); jei sakinyje „jis norėtų knygų skaityti" (= „jis norėtų gauti knygų pasiskaitymui," arba „kad galėtų pasiskaityti", išmesime žodį „knygų", tad liks mums sakinys „jis norėtų skaityti", kur nereiškiamasis sakymas tereikš artimąjį darinį. Šituos sakinius nurodėme, norėdami paaiškinti, kokiu maž-daug keliu mūsų nereiškiamiejei sakinei, senoviniai tikslo naudininkai, galėjo pavirsti sakinių veiksmais ir tariniais. Kur nereiškiamasis sakymas pildo veiksnio pareigą, tę tariniu tegali būti trečioji veiksmažodžio ypata, bevardės gimties būdvardis arba koks kitas panašios prasmės

žodis. Nereiškiamasis sakymas, užimdamas paprastojo darinio vietą, dažniausiai esti po veiksmažodžių: *gulėti, reikalauti, privalyti, norėti, mokėti, turėti* (müssen), *liepti, priversti* ir dar po daugelio kitų.

Pavyzdžiai: 1. Kaip čia *gẽra gulėti.* 2. Ant akmens *kiẽta sėdėti.* 3. Be šeimynos *būti negẽra.* 4. (Žolė) *piauti liñksma, gẽra.* 5. Buvo *saldù miegoti.* 6. *Leñgva augti* pas motinėlę. 7. Tai *skanù gerti,* kad myli; tai *gražù pareiti,* kad lydi balti broleliai ik vartų. 8. Jai teko ilgai *mergauti.* 9. Jau *metas gulti, eiti* namolei. 10. Man šiandien *negẽra, pìkta* (nêra nė nereiškiamojo sakymo, aiškiai išreikšto, beypatis sakinys). 11. Jis *norėtų rašyti* têvams, tik *nemoka rašyti.* 12. Têvas *liepė važiuoti* miškan. 13. Kunigas *prašė atvežti* žąsų. 14. Tokius daiktus visi *privalo žinoti.* 15. Jis *ketino, žadėjo ateiti* po pietų. 16. Vaikai *gauna* kartais *pilti, mušti, lupti.* 17. Tu *gausi brist,* jei nebus tilto. 18. Senis *pradėjo rūstauti.* 19. Svečias *malonėtų* namolei *keliauti.* 20. Ar *tinki važiuoti?*

Kiltininkas ir siekiamasis sakymas.

§ 199. Tikslui gali būt vartojamas netiktai naudininkas, bet ir kiltininkas; toksai kiltininkas tegal būti po veiksmažodžių: *eiti, važiuoti, siųsti, varyti,* ir t. t., kur jis parodo, ko kas eina, ko kas siunčiamas, ir t. t.

Pavyzdžiai: 1. Jų bernas *atėjo arklo* (kam nach dem Pfluge), *rugių.* 2. Aš *einu vandens.* 3. *Siuntė, varė* mane *raštų, pietų.* 4. *Siuntė* mane motinėlė į jūreles *vandenėlio.* 5. Žmogus *važiuoja malkų.* 6. Naktigonis yra pusbernis, kuris arklius *nakties joja* („nakties joti“ rytiečių tarmėje tolygu „joti ganytų naktį“ arba „joti naktigonės, į naktigonę“). 7. *Kurių gãlų, kurių velnių* tu ten *ėjai?*

§ 200. Nuo šito kiltininko reikia atskirti kitas kiltininkas, vartojamas po nepereinamųjų veiksmažodžių, reiškiančių kartais daiktų veiksmą, bet dar dažniaus jų stovį. Męs čia kalbame apie kiltininkus tokiuose sakiniuose: „Mergelė *rauda vainikėlio;* arklys *žvengia avižų;* vaikas *verkia duonos; kurių gãlų (kurių šimtų, kurių plynių)* tu čia dabar *stovi? kurio meto* jis čia dabar *miega, skambina?* — jis *miega pietų (perpietės, apypietės, pogulio),* skambina *vakarienės, mišių;* šaukia *pusryčio (pusryčių); ko meto* (= ar eina geryn, ar menkyn) ligonis?“ Kiltininkų: „vainikėlio“, „avižų“, „duonos“ reikalauja šituose pavyzdžiuose veiksmažodžiai: *rauda, žvengia, verkia,* kurie čia yra tolygūs veiksmažodžiams: *nori, trokšta, reikalauja.* Kiltininkai: „vakarienės“, „mišių“, „pusryčio“ turbūt atsirado kalboje, nusižiūrėjus į tokius pasakymus, kaip antai: *varo* mus *raštų, varo pietų.* Kiltininkas sakinyje „kurių gãlų jis čia stovi“ atsirado turbūt pagal kiltininką sakinyje „kurių galų tu tę eini“; tos pačios kilties bus minėtuose pavyzdžiuose ir kiltininkai: „kurio meto“, „pietų“ ir „ko meto“.

§ 201. Po pereinamųjų veiksmažodžių, prie kurių gali būti priekininko darinys, dažnai priekininko vietoje esti kiltininkas; kiltininko darinys reiškia prie šitų veiksmažodžių dalį daikto, ne visą ir ne pilną daiktą.

Pavyzdžiai: 1. *Atnešk* man *vandens* (hole mir Wasser). Jei pasakytume „atnešk man vandenį“ (hole mir das Wasser), tad norėtume išreikšti, kad reikalingas mums *visas,* žinomas ir skyrium kur pastatytas vanduo. Toks-pat skirtumas būtų ir tarp sakinių „ar tu turi pinigų“ (hast du Geld)? ir „ar tu turi pinigus (hast du das Geld)? 2. Ar *valgysi mėsos?* 3. *Ko valgysi* pirma, ar *mėsos,* ar *sriubos?* Jei būtų kalbama apie *visą,* žinomą arba matomą dalyką (porciją), tad sakytume „ką valgysi pirma, ar mėsą, ar sriubą?“ 4. Ką tu čia veiki? — Atsak.: *Perkuosi duonos.* 5. Jie

pristigo savų rugių ir dabar perka duoną (visada, paprastai, kalbama ne apie vieną atsitikimą). 6. Jis *gavo miltų*. 7. Męs pralobsime tik tuomet, kada *turėsime gyvulių*.

§ 202. Yra sakoma: *„ko nori? noriu karvės;* našlaitis *neturi* nė *tėvo,* nė *motinos;* perku karvę, *neperku karvės;* žadu karvę; *nežadu karvės;* žada pirkti karvę; žada karvę pirkti; nori *karvės pirkti;* nežada *jaučio pirkti;* nori *pirkti karvės,* nori *karvės vestis;* nemoku *karvės pirkti;* nemoku *šieno piauti;* negaliu *karvės pirkti."* Kiltininkai, kurių „reikalauja" veiksmažodžiai: *noriu, nenoriu, neturiu, nežadu,* yra labai gerai suprantami kiekvienam lietuviui - augštaičiui ir žemaičiui; sakiniuose: „noriu *karvės* vestis", „nemoku *šieno* piauti", „nežadu *jaučio* pirkti" kiltininkai „karvės", „šieno", „jaučio" atsirado kalboje tik dėlto, kad žodžiai *noriu, nemoku, nežadu,* vartojami prie nereiškiamojo sakymo, padarė savo įtekmę ir ant to darinio, kuris sulyg prasmės tarytum turėtų būti prišlijęs prie neveikiamojo sakymo *pirkti, piauti, vestis* (priekininko linksnyje), ne prie veiksmažodžių *noriu, nemoku, nežadu* (kiltininko linksnyje).

§ 203. Mūsų senovės raštuose, o tūlose, ypačiai rytiečių, tarmėse ir dabar tebėra veiksmažodžio forma, kurią vadiname siekiamuoju sakymu (žiūr. § 80, g.). Ir šita forma *(gultų, pirktų)* yra vartojama tikslui išreikšti, bet tiktai po veiksmažodžių *eiti, važiuoti, varyti, siųsti, vesti* ir kitų, reiškiančių ėjimą, siuntimą ir apskritai sakant visokį krypimą. Daugelyje tarmių siekiamojo sakymo jau nebėr; jo vietą užėmė nereiškiamasis sakymas, kuris todėl reikia atskirti nuo reiškiančio teip-pat tikslą senovinio nereiškiamojo sakymo (žiūr. § 195). Mūsų siekiamasis sakymas turi lygiai tokią-pat prasmę, kaip ir lotyniška veiksmažodžio forma su galūne *-tum* (sulyg. lotyn. „eo cubi-*tum*" = „einu gul-*tų*"); lotynų kalboje šita forma yra tiktai priekininkas senovinių daiktavardžių su galūnėmis *-tus,* tokių, kaip antai *adventus, auditus* (atėjimas, girdėjimas), ir mūsų sakinys: „einu pirktų" iš pradžių reiškė tiktai „einu pirkiman, į pirkimą".

§ 204. Jei prie veiksmažodžio, nurodančio krypimą, buvo jau tikslo reiškiamas kiltininkas (ž. § 199), tad šis pasiliekti, žinoma, ir tuomet, kada tikslui išreikšti prie tokio veiksmažodžio yra siekiamasis sakymas. Kiltininkas prie siekiamojo sakymo esti ir tuokart, jei pats veiksmažodis siekiamojo sakymo formoje (*jieškotų, reikalautų*) reikalauja kiltininko. Kiltininką, vienok, prie siekiamojo sakymo randame ir tuomet, kada jo tarytum nereikalauja nė veiksmažodis, reiškiąs krypimą, nė antras veiksmažodis, pavartotas siekiamojo sakymo formoje. Sakiniuose: „puolė visi *rankų bučiuotų* (bučiuotų rankų) seneliui" ir „Stankūnas nubėgo *pinigų sudėtų* (sudėtų pinigų) advokatui" turime prie siekiamojo sakymo kiltininką (*rankų, pinigų*), nors to linksnio nereikalauja čia nė veiksmažodžiai *puolė, nubėgo* (jug nesakoma: žmogus puolė *rankų,* arba: nubėgo *pinigų,* — jei pats žmogus bėgdamas nešasi pinigus), nė žodžiai: *bučiuotų, sudėtų* (sakoma jug: bučiuoju *rankas,* sudedu *pinigus*). Šituodu kiltininku (*rankų, pinigų*) galime paaiškinti tokiu-pat keliu, kaip ir kiltininkus: *jaučio, šieno, karvės* sakiniuose: „nežadu *jaučio* pirkti, nemoku *šieno* piauti, noriu *karvės* vestis" (žiūr. § 202): juodu atsirado kalboje tik dėlto, kad abudu veiksmažodžiu: *puolė (ko?), nubėgo (ko?),* vartojamu prie siekiamojo sakymo, padarė savo įtekmę ir ant to darinio, kuris sulyg prasmės tarytum turėtų būti prišlijęs prie siekiamojo sakymo *bučiuotų, sudėtų* (priekininko linksnyje), ne prie veiksmažodžių *puolė, nubėgo* (kiltininko linksnyje).

P a s e r g ė j i m a s. Yra kalbininkų, kurie visus kiltininkus prie siekiamojo sakymo išveda iš siekiamojo sakymo prasmės; jie sako, būk siekiamasis sakymas, šitas senovinis daiktavardis, reikalaująs visada kiltininko. Sunku mums su jais sutikti dėl dviejų prie-

žasčių: 1. lotynų siekiamasis sakymas (senovinis daiktavardis) nereikalauja kiltininko ir 2. mūsų nereiškiamasis sakymas (senovinis daiktavardis) teip-pat nereikalauja kiltininko.

§ 205. Kad kalbos įstatymas, paliečiąs šitą sintaksio dalį, būtų pilnesnis, prie to, kas pasakyta, pridedu dar vieną paaiškinimą: abejojant, kiltininko ar priekininko linksnyje turėtų būti artimasis darinys (proximum obiectum) prie nereiškiamojo ir siekiamojo sakymo, reikia žiūrėti, ar nereikalauja kiltininko vienas iš dviejų sakinio veiksmažodžių; jei vienas iš jų reikalauja darinio kiltininko linksnyje, tad sakinio darinys, išreikštas daiktininku, turės būti kiltininko linksnyje; jei nė vienas iš dviejų veiksmažodžių nereikalauja darinio kiltininko linksnyje, tad abejojamoje vietoje bus priekininkas; prie veiksmažodžių *siųsti, varyti* pats tikslas (ne darinys) tegali būti išreikštas kiltininku, vistiek ar tas kiltininkas bus prišlijęs prie veiksmavardžių *varyti, siųsti* ir t. t., ar prie siekiamojo sakymo. Paaiškinimui šitų mažmožių įrašome dar kelis pavyzdžius: 1. Tėvas žada *karvę* parduoti; tėvas nežada *karvės* parduoti; tėvas žada *karvės* pareikalauti; 2. vedu *karvę* parduotų; tėvas neveda *karvės* parduotų; siunčia *mane* vėžautų; varo mane *kiaulių* ganytų, *pinigų* nuneštų.

Veiksmavardžiai.

§ 206. Linksniuojamasis veiksmavardis, kaip ir kiekvienas būdvardis, tinka sakinyje *priedėliui* (attributum) ir *tariniui* (praedicatum) išreikšti. Toksai veiksmavardis, vartojamas su jungiamaisiais veiksmažodžiais tarinio vietoje, daro sąjungojime kelis atskirus laikus.

Priedėliui ir paprastamjam tariniui tėra vartojami šeši vientisiejei veiksmavardžiai: trįs veikiamiejei *(darąs, daręs, darysiąs)* ir trįs neveikiamiejei *(daromas, darytas, darytinas)*.

Pavyzdžiai: 1. *Augąs* šuo rajus (gefrässig); *augą* šunes rajūs. 2. Ko stypsai kaip šlaps (= šlapias) *nedegąs* („nedegąs“ čia užima ir veiksnio vietą)? 3. Kiekvienas žmogus, *kenčiąs* už tėvų žemę ir kalbą, patinka Dievui. 4. Šv. Vaitiekus iš prigimimo buvo linksmas ir *gebąs* juokuoti. 5. Nevesk, broli, tu mergaitės *žibančiu* vainiku: *žibąs* josios vainikėlis, — didi didžturėlė. 6. Ugnis išsiplėtė į visas šalis, ir deginamas kankintinis paliko gyvas *bestovįs*. 7. *Išbrizgęs* peilis niekam netinka. 8. Ir atjojo trįs qerneliai, visi trįs *nevedę*. 9. Jaunas *buvęs* (= kuris jaunas buvo) tur pasenti. 10. Naktį dvi valandi temiegojo, per *likusįjį* laiką klūpojo (klūpėjo) ir meldėsi. 11. Buvo trįs broliai: vienas namie gyveno, antras kunigu tapo, *palikusis* (= trečiasis brolis) belipdamas į eglę voverės gaudytų krito iš medžio ir užsimušė. 12. Atnešk *rūgusio* pieno; čia stovi *rūgusis* pienas. 13. Ar toji karvė buvo *turėsianti* (= veršinga)? 14. Yra *sakoma* sena pasaka, kad lyg šv. Jono visi žmonės meldžiasi, šaukia lietaus, bet neišmeldžia. 15. Kad būtų tiesiok *važiuota*, jau būtume seniai Rūgiuose *bėsą*. 16. Žmogus privažiavęs mišką, netekęs kelio, sakė: „kažin-kur čia dabar bus *išvažiuota?*“ 17. Seniai jau dėl tavęs yra tas butelis *laikomas:* turiu tave nors kartą pamylėti. 18. Aš turiu širdelėj rūpesnėlį: rūtelės *nesėtos, neravėtos, nepintas* vainikas ir *nedėvėtas*. 19. Dėlko tu žiedužį numovei: nė tas tavo yra *pirktas*, nė tavo *kaldintas*. 20. Kur žirgužiai stovėjo, čia žemužė *nutrypta;* kur ponelis įpuolė, vandenužis *sudrumstas*. 21. Ji ten paliko *apkaustyta* geležiniais lankais. 22. Kas *darytina*, reik darýti. 23. Pirko visą dubą už *pamestinus* pinigus. 24. Avižos jau *piautinos* buvo (vietomis sakinys „avižos jau piaunamos buvo“ turi tą pačią prasmę). 25. Rašyk tiktai *žinotinus* daiktus; ar daug radai *žinotinų* atsitikimų? 26. Vįs tat yra *minėtini* dalykai.

Pasergėjimas. Jei veikiamasis veiksmavardis yra veiksnio arba priedėlio vietoje, tad vietoje *sukąs, sùkęs, suką, sùkę* daugiur, kaip matyti ir iš įrašytųjų čionai pavyzdžių (sulyg. 10, 11, 12), yra paprastai sakoma: *sùkantis, sukantỹs, sukantỹsis* (= sukąs); *sùkantys, sùkantiejei* (= suką); *sùkusis, sùkusiejei* (= sùkęs, sùkę). Formos *„sukantỹs, sukantỹsis“* . . . įgija tokiu keliu paprasčiausiųjų būdvardžių arba daiktavardžių prasmę.

Pavyzdžiai: 1. Toks *perkantỹs, perkantỹsis* tur daug išmanyti; tokie *perkantiejei* tur daug išmanyti. 2. *Prisiėkusis* advokatas daug geresnis už šunadvokatį; *prisiėkusiejei* advokatai daug geresni už šunadvokačius.

§ 207. Lietuvių kalboje sakinio tariniui išreikšti vartojamas yra kartais vienas žodis (vaikas *valgo*), kartais du žodžiu (vaikas *buvo valgęs*) arba ir daugiaus (vaikas *sakėsi buvęs valgęs*). Tarinys, kurį išreiškiame keliais žodžiais, labai dažnai esti sudėtas iš veiksmavardžio ir grįštamųjų veiksmažodžių, tokių, kaip antai: *sakaus, tariuos, nusimanau* ir daugelio kitų.

Pavyzdžiai: 1. Jis *sakosi* daug *žinąs*. 2. Jis *sakėsi* ten *buvęs*. 3. Jis *tarias* (denkt von sich) daug *galinti*. 4. Jis *tarės* (dachte) kaži-ką *radęs*. 5. *Dingójaus* (dachte) *neperjosiąs* per žalią girelę. 6. *Būkis* nieko *nežinąs* (stelle dich an, als ob du nichts wüsstest). 7. *Apsimesk* (stelle dich an) nieko *nematęs*. 8. *Tėnkinaus* (ich war zufrieden) *išsprūdęs* iš jo rankų. 9. Ji pati *tenkinos* sveiką kailį *beišnešusi*. 10. Jisai *sakėsi* tiktai po vieną stiklelį *tegeriąs*. 11. Vyskupas *susiprato nebegrįšiąs* į Žemaičius. 12. Aš ir pats *mataus*i nieko *nelaimėsiąs*. 13. *Žinokis*, vaikeli, lokiu *nearsiąs*, vilku *neakėsiąs*. 14. Dabar *mataus* bereikalo *aušinęs* burną. 15. Ūkininkas norėjo *pasigirti* savo pačiai gerai linus *pardavęs*. 16. Sugautas vagis *sakėsi* šilimos jieškodamas jaujon *įlindęs*. 17. Nemitęs (= vargšas) žmogus nunėšė kunigui varpelį, *pasisakė buvęs pavogęs* (= pasakė: „aš buvau pavogęs“) ir prašė, kad jam atleistų kaltę. 18. Petras *sakėsi darydavęs* teip, kaip tu *norėdavęs* (= sakė: „darydavau teip, kaip tu norėdavai“). 19. Jisai *sakėsi buvęs* jau *beeinąs* į miestą (= jisai sakė: „buvau beeinąs į miestą“), bet pradėję smarkiai lyti, ir turėjęs vėlei sugrįšti namolei. 20. Krapaičiai *sakėsi būsią* jau *išmýnę* linus (= sakė: „būsime jau išmynę linus“) prieš šventes. 21. Jisai *sakėsi* jau *būsiąs atsikėlęs*, kai tu *nueisiąs* (= sakė: „jau aš būsiu atsikėlęs, kai tu nueisi“). 22. Jonelis sakėsi ir Baublių namuose *esąs mylimas, buvęs mylimas* (= Jonelis sakė: ir Baublių namuose esu mylimas, buvau mylimas“). 23. Jonelis *tarėsi* ir Baublių namuose *būsiąs mylimas*, jei *netingėsiąs* darbo dirbti (= tarė: „ir Baublių namuos būsiu mylimas, jei netingėsiu darbo dirbti“). 24. Senelis *skundėsi būdavęs* Kebliuose visų *stumdomas* (= senelis skųzdamos sakė: „Kebliuose visų stumdomas“). 25. Jonas *sakėsi buvęs pažeistas* per Lenkmetį, bet paskui *išgijęs* (= Jonas sakė: „buvau pažeistas per Lenkmetį, bet paskui išgijau“). 26. Petras *sakosi esąs* velnio *neštas* ir *pamestas* (= Petras sako: „aš esu velnio neštas ir pamestas“), *esąs* ir žąsiną *matęs* pro tvorą šlapinantis (= sakė: „aš esu matęs ir žąsiną pro tvorą šlapinantis“). 27. Petras (dabar kaimynų nebevaginamas) *sakėsi buvęs* kaimynų neteisiai *apvagintas* (= Petras sakė: „buvau kaimynų neteisiai apvagintas“).

§ 208. Prie veiksmavardžio, vartojamojo sudėtiniam tariniui išreikšti, dažnai esti visi tie išvardžiai ir prieveiksmiai, kuriais įvedame ištisus sakinius, vartojamus veiksnio ir darinio vietoje (in Subjekt- und Objektsätzen).

Pavyzdžiai: 1. Tu pats nesižinai *ką* darąs. 2. Viešpats sutverdamas žvirblius žinojosi *ką* darąs. 3. Tėvams sugrįžus iš miesto, visi vaikai pasakojos *ką* gavę nuo

kunigo. 4. Ar jisai sakėsi *kur* buvęs? 5. Jis pats pasisakė, *dėlko* negerai pasielgęs su tais žmonėmis.

§ 209. Beto veiksmavardinį tarinį, kaip galėjome pastebėti ir iš § 207, vartojame dar nestačiaijai kalbai (oratio obliqua) išreikšti. Toks veiksmavardis yra vartojamas ir be grįštamojo veiksmažodžio.

Pavyzdžiai: 1. Jisai *buvęs* mieste (= jisai sakėsi buvęs, matė arba sakė jį buvus, patyriau jį buvus mieste). 2. Jo sūnus *miręs* (sein Sohn soll gestorben sein). 3. Nuėjau į Petraičių triobą: sūnus *beskaitąs*, tėvas *besėdįs*, (= nuėjau ir pamačiau sūnų beskaitantį, tėvą besėdintį). 4. Jų bernas rytoj miškan *važiuosiąs*. 5. Kaip *pareisiąs* bernas namon, tai iki užgavėnių *gulėsiąs*. 6. Ar eis? — (Atsak.) *Žiūrėsiąs*, kaip *matysiąs* (žmogus klausiamas išreiškia atsakydamas ne savo numonę). 7. O mažiukas ar *augąs* (ar tau sakė, kad mažiukas auga)? 8. Ponai manęs klausė: „Kur tavo brolis mókėsi?“, ir baro (= barė) mane, kodėl *neišmokęs* aš rašyti, kodėlgi brolis *būsiąs* advokatu, o aš prastu kareiviu, pats (t. y. brolis) *būsiąs* didelis ponas, o aš visą amžį *vargsiąs*; beto jie klausė, ar *mokąs* aš skaityti lietuviškai, pasisakiau, žinoma, *mokąs*.

9. Rausvasai žiemos lapas *sulaukdavęs* žalio.
Nešęs velnias akmenį, bet kaip tiktai *išvydęs*
Ąžuolyną pašvęstą, — ir gaidys *pragydęs*,
Tuoj iš nagų *paleidęs* ir smėlin *įmušęs*.

...Ir nė šakelės, *esą*, dykai *nepražuvo* (= ir nė šakelės dykai nepražuvusios).

Viršūnės, *esą*, ūžė ir liemenys (= liemens) *plakės* (= viršūnės *ūžiusios* ir liemens *plakęsi*).

§ 210. Šnekamojoje kalboje dažnai tenka išgirsti visa pasaka, nestačiąja kalba išreikšta. Apie veikėjų darbus, kur apsakytojas pasakoja ką nuo kitų nugirdęs, pasakoje esti dažnai vartojama tiktai nestačioji kalba. Veikėjų darbai ir žodžiai, kur apsakytojas nori aiškiai arba stačiai pasakyti, kaip kas toj pasakoje tikrai atsitiko arba buvo pasakyta, esti išreiškiami stačiąja kalba.

Pavyzdžiai: Kitą kartą *buvus* lapė netekėjusi, vilkas ir lokys nevedusiu. Vieną kartą lapė *bėganti* per laukus ir *susitikusi* didelį katiną bebėgantį. Lapė jo *klausianti:* „kas Tamsta esi?“ — Šis *atsakęs:* „Aš esu iš Amerikos karalaitis.“ — *Klausianti* lapė: „Taigi ar vedęs?“ — Katinas *sakąs:* „Nevedęs.“ — Lapė: „Tai ar negalėtum Tamsta eiti ant manęs ūžkuriomis (= mane vesti ir prie manęs gyventi)“? — Katinas *sakąs:* „Tai ar turi Tamsta kur kokią gerą vietą?“ — Lapė *sakanti:* „Turiu kalne rūmus.“ — „Tai gerai.“ — Šis ir *einąs*. *Aprodžiusi* lapė visus savo namus, *padavusi* katinui mėsos kiek dar turėjusi, *liepusi* pasilikti tuose rūmuose, o „aš, *sakanti*, bėgsiu daugiaus paješkotų.“ Toliaus ta lapė *bėganti* per mišką ir *susitikus* vilką. Tas, kaip buvo papratęs pirma ją mérginti, teip ir dabar. Ta lapė *sakanti:* „eik šalin, begėdi!“ — Vilkas: „Tai kodėl?“ — Lapė: „Turiu vyrui maisto sumedžioti, jug aš jau ištekėjau.“ — Vilkas: „Už ko?“ — Lapė: „Gi už Amerikos karalaičio“, ir t. t....

§ 211. Nestačioje kalboje, tariniu išreikšti, labai dažnai yra vartojami neveikiamiejei bevardės gimties veiksmavardžiai. Tokius veiksmavardžius labai mėgsta ir dažnai vartoja ypačiai augštaičiai.

Pavyzdžiai: 1. Čia trobos kitą-kart *būta* (= čia buvusi troba). 2. Keno čia *būta?* — Čia vagių *būta.* 3. Čia žmogaus *eita*, žmonių *važiuojama*; čia paukščio *tupėta* (sakoma arba kliausiama matant kur žmogaus arba paukščio pėdsakus). 4. Žiūrėk, ir jo

čia bėsama. 5. Norėjau kaimyno aplankyti: nuvažiavau, bet jo jau *būta* kitur *išvažiuota* (= jis jau buvęs kitur išvažiavęs), todėl kaip musę ryjęs grįžau namon; sakoma ir: „bet jo *radau* kitur *išvažiuota.*“ 6. Jų *būta* gražiai *išakėta,* bet kaimynų kiaulės jų akėjimus išknisusios (žmogui, kuris teip pasakoja, buvo kitų sakyta: „męs buvom gražiai išakėję, bet kaimynų kiaulės iškniso mūsų akėjimus“). 7. Kas bus šiandien su bažnyčia? paklausk tėvo. — *Būsia neeita* (paklaustasis vaikas buvo jau girdėjęs tėvo valią ir atsako nestačiąja kalba, išreikšdamas ne savo nuomonę). 8. Paskui ateinu, — jau *bėsama nupirkta* (žemaičiai sako paprastai: „paskuo ateitu, — jau *bėsą nupirkę*“).

§ 212. Jei veikiamasis nestačiosios kalbos veiksmavardis turėjo artimąjį darinį, tad, išreiškiant mintį neveikiamuoju reiškiniu, reikia artimasis veikiamojo veiksmavardžio darinys paversti sakinio veiksniu, o veikiamasis veiksmavardis — neveikiamuoju bevardės gimties.

P a v y z d y s: „Senų miškai *mylėta,* tūlon giesmėn *dėta:* mūsų tėvelių visos tos giesmės *mokėta*“ (An. Šil.). Išreiškiant mintį veikiamuoju nestačiosios kalbos reiškiniu, būtų reikėję pasakyti: „Seni miškus *mylėję,* tūlon giesmėn *dėję:* mūsų tėveliai visas tąs giesmes *mokėję.*“

P a s e r g ė j i m a s. Mūsų raštuose dėl nežinomos priežasties yra labai dažnai vartojama stačioji kalba, kur šnekamojoje kalboje nestačiai tėra kalbama.

§ 213. Prie veiksmininkų: *matyti, regėti, girdėti, žinoti, patirti, numanyti, sakyti, rasti, palikti* . . . dažnai esti, paaiškinimui tarinio prasmės, linksniuojamasis arba nelinksniuojamasis veiksmavardis. Šitam atvejyje linksniuojamasis veiksmavardis yra suderinamas su artimuoju sakinio dariniu.

Pavyzdžiai: 1. Visi *žinojo Mikę gebant* apgaudinėti. 2. Sesers, *pamačiusios Mikę besijuokiantį,* klausė: „kame yra svečiai?“ 3. *Sutikęs bejojantį žmogų,* Mikė sušuko: „tėvai, nosis atkrito.“ 4. *Pamatė vyrus beariančius* lauką. 5. *Girdėjau gegutę kukuojant.* 6. Priėjęs ežerėlį *radau bernelį* žirgelius *begirdant.* 7. Anksti rytą šėriau žirgelį ir *išgirdau balandėlius burkuojančius* (*burkuojant*). 8. Jis *mane matė stovint.* 9. Aš *jį palikau begulint.* 10. *Pajutę vyskupą įsirgus,* jo gentys tuojaus atbruzdėjo į Varnius. 11. *Sakė tave,* berneli, žirgelį *pragėrus.* 12. Vaikai tuojau smeigiasi (suchen) tą daryti, ką *paaugusius žmones mato darant.* 13. Katrė, *pamačiusi vyrą pykstant,* tylėjo it žuvis vandenyje. 14. Visi *suprato jį bėgus* išten. 15. Aš *išgirdau kažin-ką atvažiuojant.* 16. Skruzdės *numano žmogų* veikiai *galint* jų namus sugriauti. 17. Daugelis žmonių juodu už pliuškiu laikė ir *sakė* be kokio reikalo *kleidžiant* (= kleidžiančiu) savo turtus, bet paskiaus *suprato* išmintingai *dariusiu.* 18. Šešias nedėlias patrukusi Katrė sugrįžo į Balaičius, bet vietoj vyro savo *atradusi svetimus žmones begyvenant,* apsiverkė, teiravosi, kur vyras dingo, ir vėl iškeliavo į Kuršą. 19. Aš *jį girdėjau giedant.* 20. Jis *mane matė stovint.* 21. Aš *jį palikau begulint.* 22. *Sutiko* baltus arklius ir *baltą šuniuką* paskui *bėgant.* 23. Šv. Ignatas, įvestas į daržą, *paregėjo daugybę žmonių bežiopsančių.* 24. Vieną kartą ūkininkas *nutvėrė cigoną bevagiant.* 25. Lopšelyje motina *atranda* savo *kūdikėlį* skaniai bemiegantį, auksu *apipiltą* ir gražiai *apvilktą.* 26. *Pramanė mane* kiemo žmonelės *neturint* draugelėlio nė jaunos mergelės. 27. *Sakė tave* žmonužėlės austi *nemokant.* 28. Žmonės *pasakoja Dagį* vakar Skuode *prisigėrus.* 29. Ar jie gavo žuvies? — *Sakė* (juos) *gavus* (atsak.).

P a s e r g ė j i m a s. Sakinius: „Sakė tave žmonužėlės austi nemokant; sakė tave žirgelį pragėrus; žmonės pasakoja Dagį vakar Skuode prisigėrus; sakė (juos) gavus“ (pavyzdžiai 11, 27, 28, 29), augštaičiai išreiškia paprastai kitoniškai; jie dažniausiai

sako: „žmonužėlės sakė, (*kad*) *tu* austi *nemokanti;* sakė, (*kad*) *tu* žirgelį *pragėręs;* žmonės pasakoja; (*kad, būk*) *Dagys* vakar Skuode *prisigėręs;* sakė, (*jie*) *gavę*". Šiteip išreikšdami mintį po žodžių „sako, pasakoja", augštaičiai vartoja ir čia nestačiąją kalbą (ž. §§ 209, 210), tiktai kadangi šituose pasakymuose yra nepaprasti nestačiojoje kalboje žodžiai „pasakoja, sako", todėl, atskirdami nuo jų sakinio veiksmavardžius, jie prideda dar, nors ne visada, sąjungas „kad, būk" ir tokiu būdu prie veiksmažodžių „pasakoja, sako" padaro beveik visai naują, pridedamąjį sakinį. Nusideda prieš kalbos įstatymus tiktai tie, kurie šituos sakinius išreiškia grynai stačia kalba, kurie sako: „žmonės sakė, *kad* tu austi *nemoki;* sakė, *kad* tu žirgelį *pragėrei;* žmonės pasakoja, *kad* Dagys vakar Skuode *prisigėrė;* sakė, *kad* (jie) *gavo*", nes šiteip išreikšti mintį galėtume tik tuokart, jei nepaprastus, žmonių pasakojamus atsitikimus męs patys gerai žinotume, t. y. jei pats kalbėtojas, ir be žmonių pasakojimo, gerai žinotų patį pasakojamąjį atsitikimą.

§ 214. Linksniuojamiejei veiksmavardžiai labai dažnai vartojami *apystovai* (Umstand; circumstantia) išreikšti; apystovos vietoje jie paaiškina tarinį, rodydami, *kaip, kada, kodėl,* žodžiu tariant, kokiose apystovose atliekamas yra tariniu išreikštas veiksmas arba stovis. Šitam tikslui iš lankstomųjų veiksmavardžių tėra vartojami keturi: du veikiamuoju — bendralaikis *(darydamas)* ir pereitas paprastasis *(daręs)* ir du neveikiamuoju — pereinamasis *(daromas)* ir pereitasis (*darytas*). Vartojamiejei apystovos tikslui veiksmavardžiai reikia visada taikinti su sakinio veiksniu: visi jie tegali būti vardininko linksnyje. Sakiniuose su šitais veiksmavardžiais veiksmą, tariniu ir veiksmavardžiu išreiškiamą, atlieka tas pats daiktas, būtent sakinio veiksnys.

Pavyzdžiai: 1. Verkia mūsų seselė *negavusi* bernelio (*kodėl* ji verkia?). 2. Kareiviai į namus *įsigriovę* (*kada?*) mušė žmones. 3. Duok valgyti: vyrai parėjo šieną *piovę* (*iškur,* po kurio darbo?). 4. Ar jau parėjo vyrai avižas *piovę?* 5. Grybai patys savaimi *suglebę* supūsta. 6. Lietuvis, dainoje girią *išgirdęs,* be jos neberimsta. 7. Čia *kukuodama* verkia (gegutėlė), čia juokias, kvatojas. 8. Aš *važiuodamas* lygau (derėjau) arklį; aš *bevažiuodamas* sulygau arklį. 9. *Nebenorėdamas* mokėti palūkanų sugrąžino visą skolą. 10. Ponas žiedą *begriebdamas* ir pats jaunas įpuolė. 11. Kas pieną *begerdamas* dantis išdegė, tas ir į (šaltą) vandenį pučia. 12. Kas margas *nerašytas,* kas juodas *nedarytas* (= *kad ir, nors* nerašytas, nedarytas)? 13. Kas *nedaromas* pasidaro? 14. Mūsų arkliai, iš namų *išvažiuoti* (= *kad, jei* yra iš namų išvažiuoti), nelabai ėda. 15. Tiek aš suprantu ir *nesakomas,* padarysiu *neliepiamas.*

§ 215. Prie linksniuojamųjų veiksmavardžių, turinčių sakinyje apystovos arba apystovinio sakinio prasmę, labai dažnai vartojame išvardžius, sąjungas ir prieveiksnius, t. y. tokius žodelius, kurie tinka naujiems sakiniams pradėti (sulyg. § 208).

Pavyzdžiai: 1. Kareiviai į namus įsigriovę mušė *kurį* tik *sutikę.* 2. Ką tę valgei? — Et, valgiau *ką radęs:* uogas, obuolius ir giles it kėkštas. 3. Ir jis dirba *kiek galėdamas.* 4. Vadovas didžiai nuliūdo ir vaikščiojo *it paklaikęs.* 5. Žmogus nusiminė *kaip* žemę *pardavęs, it* žirgo *netekęs;* apsidžiaugė *it* geležėlę *radęs, it* arklį *dovanotas.* 6. Lėkė *kaip* galvos *pėrdaužtas, kaip* galvon *skeltas.*

§ 216. Beto, apystovos tikslui vartojame linksniuojamuosius veiksmavardžius dar keliuose ypatinguose atvejuose: 1. tu *nesiliáuni* nė valandos *nešėlęs;* 2. *neiškęsi, neiškentė nesipešęs;* 3. žinoma, dirbs: ką *veiks nedirbęs?* 4. mano vyras *nustojo, paliovė, metė* (degtinę) *gėręs;* 5. bernelis *pametė mylėjęs* mergelę; 6. verks motinėlė, *verkusi* tur *paliauti.*

Pasergėjimas. Reikia gerai atskirti: „kieme *bestovėdamas pamačiau* žmogų" (stovėjau — *aš,* pamačiau — *aš*) nuo „*pamačiau* žmogų kieme *bestovintį, bestovint*" (ž. § 213)

§ 217. Sakinio apystovai išreikšti vartojame ir nelinksniuojamuosius veiksmavardžius *(darant, baudžiant, darius, baudus).* Jei veiksmą, išreiškiamą veiksmavardžiu, atlieka ne sakinio veiksnys, bet kita kokia neišreikšta sakinyje ypata arba galybė, tad apystovai iš veiksmavardžių tėra vartojami nelinksniuojamiejei (participia absoluta).

Pavyzdžiai: 1. Šieną *piaunant* buvo gražus oras (*oras* — veiksnys, bet ne oras piovė šieną). 2. Jonas parvažiavo rugius *vežant* (parvažiavo Jonas, bet ne Jonas rugius vežė). 3. Į tą plotą *žiūrint* labai neramu regis (beypatis sakinys). 4. Ar tai ne dienos jaunam *nevedus* (= jei jis yra nevedęs). 5. Į lauką ėjau — lengvi (lengvūs) darbeliai, namol *parėjus* — meilūs žodeliai. 6. Aš ėjau *lijant, lijant* ir *sningant (sniegant).* 7. Toks *pastačius,* toks *paritus.*

§ 218. Jei apystovos veiksmą, išreiškiamą veiksmavardžiu, atlieka ne sakinio veiksnys, bet kitas koks daiktas, aiškiai išreikštas sakinyje, tad daiktas, kuris atlieka veiksmavardžiu išreikštąjį apystovos veiksmą, vartojamas naudininko linksnyje, pati veiksmažodinė apystova prie jo tegali būti nelinksniuojamasis veiksmavardis (dativus absolutus).

Pavyzdžiai: 1. *Dienai brėkštant,* visa sušlamo, sučiulbo, supyško. 2. Graudžiai verkė motinėlė *vainikėliui vystant.* 3. *Man besemiant* jūrių vandenėlio, atlėkė du gulbinėliu. 4. *Aušružei aūštant,* vainiką pyniau; *saulužei tekant,* ant galvos dėjau. 5. *Man* kiemelį *bešluojant,* ir atjojo trįs bernyčiai. 6. Bernelis pragėrė jauną mergelę, dar *aušružei neaūštant.* 7. Gėrė trįs broleliai: vienas pragėrė tymo balnelį, dar *tamsužei netemus;* antras pragėrė bėrą žirgelį, dar *gaidužiams negiestant.* 8. *Man važiuojant* snigo; *man bevažiuojant* pradėjo snigti.

§ 219. Reikia įdėm gerai įsistebėti, kaip vartoja žmonės *neveikiamuosius veiksmavardžius* (participia passiva), nes sulyg šitos veiksmažodžių formos mūsų kalba labai daug skiriasi nuo kitų kalbų.

Neveikiamiejei veiksmavardžiai yra tokie būdvardžiai, kurie reiškia kokią-nors daikto ypatybę, sujungtą su *kito* daikto veiksmu arba stoviu. Pasakyme *„mylimas* žmogus“ veiksmavardis *mylimas* rodo tokią žmogaus ypatybę, dėl kurios *kiti* jį myli arba gali mylėti. Reiškinyje *„kuliamoji* mašina“ žodis *kuliamoji* nurodo tokią mašinos ypatybę, dėl kurios *žmonės* ja kulia arba gali kulti. Sakydami *„dainuojamas* kraštas“, norime apie kraštą pasakyti, kad jame *žmonės* įdainuoja arba mėgsta dainuoti. Pasakymuose: *„siuvamoji* kepurė“ ir *„siuvamoji* mašina“ veiksmavardis *siuvamoji* tiek teturi vienodumo, juog abiejuose atvejuose jo paaiškinamiejei daiktavardžiai (kepurė, mašina) įgija ypatybę, sujungtą su *kito* daikto (*žmonos*) vienodu veiksmu (*siūti*). Tas-pat reikėtų pasakyti ir apie kitus žmonių vartojamus neveikiamuosius veiksmavardžius: visi jie reiškia tokias atskirų daiktų ypatybes, kurios yra sujungtos su kokiu-nors kitų daiktų darbu arba stoviu.

§ 220. Ne-lietuvio akyse gana įstabūs yra veiksmavardžiai: *važiuojama* (kumelė), *miegamas* (kambarys), *sustojamas* arba *stovimas* (kiemas), padaryti iš nepereinamųjų veiksmažodžių (verba intransitiva): *važiuoti, miegoti, sustoti, stovėti.* Norint jų atsiradimą kalboje pateisinti ir su jais kaip reikiant apsiprasti, užtenka žinoti, juog reiškiniuose: *„kuliamoji* mašina“, *„valgomas* kambarys“, *„dainuojamas* kraštas“ veiksmavardžiai *kuliamoji, valgomas, dainuojamas* gimę teip-pat iš nepereinamųjų veiksmažodžių, prie kurių veikiamuosiuose sakiniuose nėra tiesiojo darinio: sakoma jug „žmonės kulia *mašina* (ne *mašiną*), valgo *kambary* (ne *kambarį*), dainuoja *krašte* (ne *kraštą*). Todėl, jei reiškinyje *„kuliamoji* mašina“ neišrodo mums keistas veiksmavardis *kuliamoji* (= *tokia,*

kuria kuliame), tad nereikėtų perdaug stebėtis ir girdint reiškinį „*važiuojama* kumelė“ (= *tokia, kuria* važiuojame).

§ 221. Vartodami neveikiamąjį *pereinamojo* laiko veiksmavardį, kalbame apie pereinamąją arba paprastąją daikto ypatybę; vartodami *pereitojo* arba *būtojo* laiko veiksmavardį („*ėstas* kibìras, *praustas* vanduo, *paduoti* šaukštai“), nurodome nepaprastąsias, bet tokias daikto ypatybes, kurias padarė kokis vieną kartą arba kelis kartus atliktas darbas.

§ 222. Neįsileizdami į smulkmenas, pereiname tiesiog prie pavyzdžių, nugirdėtų šnekamojoje kalboje ir ištrauktų iš dainų, mįslių, pasakų ir kelių mūsų raštenybės veikalų. Pavyzdžiai yra išaiškinimui tiktai neveikiamųjų veiksmavardžių prasmės. Klausimų, kurie kįla iš tos jų prasmės ir jų ypatingo vartojimo sakinyje, šitame atvejyje męs visai neliečiame.

Pavyzdžiai: 1. Ne vienu kirčiu medis *nukertamas*. 2. Brangus, bet *neįkandamas;* (apvalus, bet neplokščias). 3. *Suprantamas* daiktas. 4. Atsivežiau *mylimiausią* man daiktą. 5. *Mylimas, lenkiamas, gerbiamas* (geehrter) žmogus; *mylimoji* dukteraitė. 6. Teip man sakė vienas senei *pažįstamas* žmogus. 7. Prisėdo prie mano šalelės *nekenčiamasis* bernelis. 8. *Melžiama* karvė. 9. Ožys *keikiamas* tunka. 10. Jaunikaitis tarė: „Man rodos, kad aš Magdę vedęs dailiai gyvęsiu, nes yra darbi ir išmintinga“. Kiti juokdamiesi atsakė: „Kad yra darbi, tai tikrai tiesa, bet tos *skelbiamosios* išmінties męs nematome.“ 11. Šuo ir *kariamas* apsipranta (papranta). 12. Vaikai vaipės it *plakami*. 13. *Skaudamoji, sopamoji* vieta, koja. 14. *Dirbama, nedirbama* žemė. 15. Jei negausiu tos *norimosios*, palauksiu auganèiosios. 16. Pats dar aprašęs *tariamąjį* (scheinbar, eingebildet) priepuolį, padavė į Vilniaus gazietas. 17. Negaliu gyventi su *tariamąja* mano motere. 18. Ir atvažiavo pats *mylimasis* jų giminaitis, žentas. 19. *Kalbamas* žmogus, *kalbamà* vieta (apie kurią daug kalbama; verdächtig). 20. Katė nori *glostoma, paglostoma;* jis norėjo *vežamas, pavežamas, pagiriamas;* šventasis didžiai norėjos *giriamas*. 21. *Piaunama* pieva; pieva du kartu per metus *šienaujama* (eine zweischnittige Wiese). 22. Daiktai teip brangiai *mokami* tur būti geri; šitas arklys brangiai *užmokėtas, mokėtas*. 23. *Išbertas* veidas, *išbertos* rankos. 24. Šitas kalniukas buvo *nesėtas*. 25. *Prigimtos* ydos. 26. *Švęstas* vanduo. 27. *Kuliama, siuvama, audžiama, verpiama, mezgama* mašina; linų *minama* mašina, rugių *kuliama* mašina. 28. Pieno, vandens *košiamas* indelis. 29. Menturis yra košės *maišomas* šakotas medelis. 30. Jis tę fabriką pasistatė dervos *vėrdamą*. 31. Peilis duonos *riekiamasis*. 32. *Šaujamas* lankas. 33. *Šnekamoji* kalba. 34. *Užveriamoji* skarda (= skarda bitinėliui atskirti avilyje). 35. Koriai kartais prilimpa prie *uždaromojo* plautelio. 36. Čia *nevažiuojamas* kelias; čia kelelis pėsčių *einamas*. 37. *Dirbamas, važiuojamas, jojamas* arklys. 38. Jų arkliai *nepavažiuojami*, jų jaučiai *nepaariami*, jų keliai *neišvažiuojami*. 39. *Išlėkiamoji* skylelė (= skylelė bitėms išlėkti iš avilio). 40. Pirma duodavo mums ir *važiuojamus* pinigus (Fahrgeld); ar tebegauni *važiuojamus* pinigus? 41. *Įmanomas* arklys (= arklys, kuriuo ir kvailys pavažiuoja ir kur reikiant nuvažiuoja. 42. Pirkčiau, tik *perkamųjų* (t. y. pinigų) neturiu. 43. Jis gavo *puolamą* ligą ir blaškės it patrakęs. 44. *Mirštama* liga apsirgo jo tėvas. 45. O ir tropijau, ir nutropijau, į *mirštamą* širdužėlę, į *mirštamą* širdužę. 46. Čia kiaulių *ėstas* kibìras, imk kitą. 47. Ar čia jau *praustas* vanduo? 48. Manęs neberasi, tiktai atrasi kojų pėdeles, po daržą *vaikštinėtas*. 49. Mūsų arkliai, iš namų *išvažiuoti*, nelabai ėda. 50. *Gulimas, miegamas, valgomas* kambarys; *gyvenama* troba; *gyvenamasis* (trobos) galas visados buvo į rytus ar pietus atsuktas. 51. *Prieinama, užeinama, užvažiuojama, sustojama, stovima* vieta; *užvažiuojamas, sustojamas* kiemas

52. Tamsta turbūt iš *dainuojamo* krašto, kad teip daug moki dainų. 53. Paplavas supylė į vaikų *mężamą* šukę. 54. *Gyvenamos* (= gyvenama troba); jie statosi šįmet naujas *gyvenamas*. 55. Tu vis esi svetimo šalelė, *nepaprasto* vietelė. 56. Mergelės patalas *negulėtas*, meilingi žodeliai *nekalbėti*; našlelės patalai *išgulėti*, meilingi žodeliai *iškalbėti*. 57. Čia dirva *gyventa*: nereik dėti mėšlo. 58. *Valgomos, nevalgomos, tinkamos, netinkamos* dienos (= dienos, kuriomis tinka arba netinka mėsą valgyti). 59. *Gulamasis, keliamasis* laikas. 60. Buvo *dedams* laikas (žąsys dėjo tuo laikù). 61. Atėjo *dvesiamas* laikas, ir dvesia kurmęlis. 62. Ponai kartais nemiega lygi *keliamo* laiko. 63. Buvo jau *keliamas* laikas. 64. Buvo jau metas (= laikas) mišių *laikomas*. 65. *Spiečiamu* laiku reikia bitės labai sergėti. 66. Vasarą, kad *perimas* yra laikas, bitės daugiaus motinų prisiperi. 67. *Nešamoji* naktis („kada velnias vieną žydą išneša"); *keliami* metai (Schaltjahr). 68. *Gimtąją* dieną atmįsi; *mirtoji* diena neišeina jam iš galvos. 69. *Ištikimas* žmogus; *neįtikimas* daiktas. 70. Tiek aš suprantu *nesakomas*. 71. Padarysiu *neliepiamas, nelieptas*. 72. Tas nė gimė, nė gims, kurs *duodamas* neims. 73. Blaškės it dantį *geliamas*. 74. Jis nori *skaitomas, įpilamas* (nori, kad *kiti jam* skaitytų, įpiltų). 75. Daryk kaip *tinkamas*; darýkite kaip *tinkami*. 76. Nudžiugo, it vaikelis arklį *dovanotas*. 77. Tiesdarys *padúotas* (= kuriam *kitas* ką duoda, kurį kas paperka) tuo kitaip šaukia. 78. Lėkė, kaip galvos *perdaužtas*. 79. Aviną *duotas* dar gaidžio geidžia. 80. Pavargėlis labai džiaugsis *primestas* kokį menką daiktelį.

§ 223. Pereinant nuo šnekamosios prie rašomosios kalbos, reikėtų sutikti, juogei rašytojai visai teisingai vartoja aprašomąjį veiksmavardį šiuose reiškiniuose: 1. *Rašomoji, važiuojamoji, skrendamoji, lekiamoji* mašina; *rašomiejei* įnagiai. 2. *Geriamiejei, valgomiejei* (Thee-, Tisch-) šaukštai; *valgomiejei* (Tisch-) peiliai. 3. *Padidinamiejei* stiklai, *rašomoji* kalba. 4. *Įžengiamasis, baigiamasis* straipsnis. 5. *Dirbamas* kambarėlis. 6. *Rašomas, lošiamas* (griežiamas) stalelis. 7. *Išganomas* (= kuriuo išgano) mokslas; *gydomosios* žolės; *keikiami* (= kuriais keikiame) žodžiai; *išjuokiamas* balsas. 8. *Stovimos, sėdimos* vietos (teatre). 9. *Rūkomasis* vagonas. 10 *Sulyginamoji* (vergleichend) gramatika. 11. *Pradedamoji* mokykla. 12. *Šokamoji* salė. 13. *Šokamas, dainuojamas, skaitomas* vakaras. 14. *Įstojamiejei, išstojamiejei, išleidžiamiejei, baigiamiejei* egzaminai; *rašomiejei, atsakomiejei, atmenamiejei* egzaminai. 15. *Priimamosios* valandos (Sprechstunden). 16. *Įžengiamoji, rengiamoji* mokykla. 17. *Taupomosios, skolinamosios, taupomos ir skolinamos* kasos. 18. *Šelpiamoji* (Unterstützungs-) draugystė; *studentų šelpiamoji* draugystė, bendrovė, t. y. draugystė *studentams šelpti* (sulyg. *duonos riekiamasis* peilis, arba peilis *duonai riekti*); *lietuvių kits-kito šelpiamoji* draugystė (t. y. lietuvių draugystė, kuri yra įsteigta *kits-kitam šelpti*); *lietuvių susišelpiamoji* draugystė (t. y. lietuvių draugystė, kuri yra įsteigta *susišelpimui sąnarių*). 19. *Atsakomasis**) redaktorius (t. y. redaktorius, per kurį redakcija ir laikraštis atsako prieš visūmenę ir valdžią, verantwortlicher Redakteur). 20. *Mirštamosios* nuodėmės (Todsünden). 21. *Lentų piaunamoji, spirto valomoji* fabrika. *Žiūrimasis* kalnas (Standspunkt).

---

*) Atskirtina nuo *tam-tikras, patogus*: *tam-tikras* daiktas, *tam-tikras* žmogus (entsprechend, passend), *patogi* mergelė.

Keli žodžiai apie gramatikos rašybą.

§ 224. Rašytojas šitos gramatikos nenor daryti rašyboje didelių permainų: jisai norėtų tiktai, kad „paprastoje“ šių dienų rašyboje būtų daugiaus vienodumo ir nuoseklumo. Jei šitos gramatikos rašybą priims visi laikraščiai ir rašytojai, nereikės teip daug bereikalingai spyriuotis apie rašybos išgales: *šiam tarpui* jos turėtų užtekti, ir mums paliktų daugiaus laiko lietuvių visūmenės reikalams apsvarstinėti.

Gramatikos autorius ir pats turi apie daugelį rašybos mažmožių kitiškas nuomones, bet apsistojo ir jis tuo-tarpu prie „paprastosios“ rašybos tik dėlto, kad sunku dabartinėse sąlygose padaryti rašyboje didelės, nors labai reikalingos, permainos. Rašybos tobulumo pareikalausime, sulaukę patogesnio laiko.

Kad būtų aiškesni mūsų įteikiamosios rašybos pamatai, pridedame keletą žodžių josios paaiškinimui.

a. Žmonės sako vietomis: *ąžuolas, gyvulys, lendrė* (nendrė), *lieptas, motina, plunksna*, vietomis —: *aržuolas, gyvolis, indre* (= *endre, lendrė), *liptas, motyna, plūksna.* Tokio tarmių skirtumo męs nemokame išreikšti gramatikos rašyboje: *rašome viena tarme, nėkiek nesirūpindami sutaikinimu tarmių.*

b. Augštaičiai sako: *vanagėlis, kepalėlis, motinėlė* (*motynėlė*), o žemaičiai —: *vanagelis, kepalelis, motynele.* Ir čia męs rašome viena tarme, — augštaitiškai.

c. Męs rašome: *męs* (wir), ne *mes*, nes viena — šitą gramatiką rašėme tokiam žemaičių pakraštyje, kur tariama *męns*, — antra — rašomoji kalba turi šitame vienskiemenyje žodyje ilgą balsę, kuri iš nosinės tegalėjo gimti. Kiti augštaičiai netaria vienok to žodžio teip, kaip jie tartų žodį su nosine balse: jie sako — *mas, mes, mės* (niekur nesako *mys*).

Prie „męs“ rašome ir „trįs“: žemaičiai vietomis sako *trįns.*

d. Įnagininką žodžių: *pluta, pelė, duona, ropė* rašome — *pluta, pele, duona, rope* (ne *plutą, pelę, duoną, ropę*). Rašyti du linksniu — įnagininką ir priekininką vienodai (*plutą, pelę, duoną, ropę*), kaip tat daro kurie-ne-kurie rašytojai, visai nenorime, nes beveik visoje Lietuvoje tuodu linksniu grieštai skiriasi nuo viens-antro; antra — rašomoje tarmėje priekininko linksnyje girdėti ilga balsė (ž. § 23, b.), o įnagininke — trumpa.

e. Žemaičiai ir pietiniai augštaičiai turi daiktavardžiams priesagą *-ininkas* (*daržininkas, medininkas, ūkininkas*), o rytiniai augštaičiai tiems patiems žodžiams priesagą *-inykas* (*daržinykas, miškinykas, ūkinykas*). Taigi yra lietuvių, kurie pataria rašyti *daržinįkas, miškinįkas, ūkinįkas.* Mums rodos, kad rašydami *daržinįkas* . . . niekam neįtiksime: tose tarmėse, kur žmonės bus papratę balsę *į* skaityti kaip *y* (*šįla, šalį*), reikėtų skaityti ir čia *daržinykas*, o tose vietose, kur *į* skaito kartais kaip *in* (sulyg. *sumįšta, trįs*), galėtų skaityti *daržininkas.* Vienok tokio tarmių atitikimo nėra. Reikia dar minėti, juog *į* męs rašome tiktai žodžių gale ir prieš priebalses *j, l, m, n, r, s, š, ž* ir *v* (ž. § 23, a), o prieš *k* rašome visada *y, i* arba *in* (sulyg. *menkas, ranka, rinkti*). Ar šeip ar teip vertus, ir čia tarmes sutaikinti bus sunku: męs rašome sulyg viena (rašomąja) tarme — *daržininkas.*

g. Męs rašome: *vedžiau, žodžio, džiaugiuos* šaly *mečiau, jaučio, čiaudulys.* Jei rašome *vedžiau* (*dž*), reikėtų rašyti ir *metšiau* (*tš*); jei rašytume *męţiau* (*su ţ* = *tš*), reikėtų rašyti ir *veḍiau* (su *ḍ* = *dž*). Teip darydami, lietuviai elgtųsi visai nuosekliai, bet tuo-tarpu raštuose to nematyti, ir męs, prisitaikindami prie „paprastosios“ grafikos teberašome: *mečiau, jaučio, čiaudulys* — *vedžiau, žodžio, džiaugiuos.*

Męs patartume padaryti grafikoje nedidelę permainą, būtent rašyti: *vedžiau,* — *metšiau, žodžio* — *jautšio* . . . Rašyti: *meţiau* — *veḍiau, jauţio* — *žoḍio* . . . nenorėtume bijodamiesi didelio rašybos margumyno: mums netinka raštas su *daugybe įvairių* ženklelių viršuj ir apačioje žodžių (sulyg. *žmogus, šiaudai, ḍiaugiuos, ţiaudulys, jauţio, lėtas* — *lênas, dūmų, šalį*); męs norėtume, kad raštuose būtų ne teip daug margumynų.

i. Męs rašome: *vyras, dykas, pyksta* (su *y*) ir *dūmai* (arba *dumai*), *rūkome* (arba *rukome*), *rūgsta, rūksta* (arba *rugsta, ruksta*). Skiriant raštuose *y* nuo *i* (tokie skirtumai visų tautų rašybose yra išreiškiami), reikėtų skirti ir *ū* nuo *u,* tiktai kadangi ilgaijai *i* išreikšti turime atskirą ženklą — *y* (ne *i* su brūkšneliu viršuje), tai ir ilgaijai *u* išreikšti turėtume pasidirbdinti tam tikrą ženklelį: viena, būtume nuoseklesni, antra, turėtume vienu ženkleliu ant žodžių mažiaus.

Męs patartume šitam tikslui antrąją paprastosios *u* lazdelytę patraukti gerokai žemyn

j. Męs rašome: *širdys, pirtys, pietūs, sūnūs* (šaly — *trįs, jųs*). Elgiamiesi, teisybę sakant, ne visai nuosekliai: męs bijomės susikelti prieš save tuos mūsų rašytojus, kurie nemėgsta *į, ų.*

Kad ne ta „baimė“, rašytume ir męs drauge su kuriais-ne-kuriais mūsų rašytojais: *širdįs, pirtįs* (šaly *trįs*) ir *pietųs, sūnųs* (šaly *jųs*).

k. Męs rašome: *augštas, rūgštus, kibšas, migšas* (= miegūklis, miegalius), *džiaugsmas* ir *augti, surūgti, prikibti, užmigti, džiaugtis* (*džiaugties*), *susnigtas, sujungtas, žįzti.* Taigi balsingųjų priebalsių (*b, g, z*) męs neperdirbame rašyboje į bebalses (*p, k, s*), nors ištariame jąs kaip bebalses. Teip darome, teisybę sakant, tiktai dėlto, kad tuo-tarpu „bijomės“ perdaug atsiskirti nuo „paprastosios rašybos“ ir suardyti „rašytojų vienybę“; męs beveik norėtume rašyti: *aukštas, rūkštus, kipšas, mikšas, džiauksmas* ir *aukti, surūkti, prikipti, užmikti, susniktas, sujunktas, žįsti* . . . (ž. § 19).

l. Rašome *vezdamas, spauzdinu, mezdamas* (iš: *ved* + *damas, spaud* + *damas, met* + *damas*), ne: *vesdamas, spausdinu, mesdamas:* priebalses *d* ir *t,* kur perdirbame sekdami ištarimą, tę perdirbame teip, kaip jos ištariamos.

m. Męs rašome: *juoktis, melstis, darytis* — teip, kaip yra tariama rašomoje tarmėje, nors sekant žemaičių tarmes reikėtų rašyti: *juokties, melsties, daryties.* Augštaičiai vietomis sako: *melstie* — *melstis, verstie* — *verstis* . . ., o žemaičiai visur: *melsti* — *melsties, versti* — *versties.* Žemaičių tarimas yra labai suprantamas (sulyg. *vedi* — *vedies, darydami, darydamies*), vienok rašome tuo-tarpu sulyg rašomąja tarme: *verstis* — *versti, melstis* — *melsti.* Jei norėtume senovės sekti: „eisiu šieno *piautų,* važiuosiu *miestan,* važiuosiu *Šiauliuosna*“ (nors rašomoje tarmėje tų formų beveik visai nėra), tad galėtume rašyti ir: *melsties, versties, daryties.* Čia turi būti palikta didelė laisvė patiems rašytojams.

Gramatikos turinys.

Prieš skaitysiant „Lietuviškos kalbos gramatiką“, būtinai reikėtų šios klaidos pasitaisyti:

Puslapis	Eilė	Spauzdinta	Reikėtų
1	13	iš tų raštų naudotis	tais raštais naudotis
2	5	naudoties iš kitų tarmių	n. kitomis tarmėmis
3	6	bàime	báimê
8	21 ap.	kitų	— (išbraukti)
10	19	gaidžųi	gaidžių
20	2	velýbosios	vêlýbosios
20	16 ap.	vakarýštis	vakarýkštis
21	10 ap.	būdvardži	būdvardžių
22	17	peñktas	peñketas
23	5—7 ap.	veiksmavardžio	veiksmažodžio
25	11	šįū	šiū
26	17 ap.	prieveiksnio	prieveiksmio
26	14 ap.	drūtos	storõs
26	2 ap.	sakino	sakinio
27	12 ap.	Mamyti	Mamytė
30	3	arbą	arba
30	4	Iš kur	Iškur
30	7	karalis	karalius
30	10 ap.	tavę	tave
31	11	Dulkes	Dulkês
32	16	exaetum	exactum
32	19 ap.	;	,
32	19 ap.	purą	pūrą
32	5 ap.	vandenelį	vandenêlį
33	11 ap.	bevežianti	bevežanti
34	18 ap.	tą	ta
34	10 ap.	galūnę	galūnė
36	11	kietu pabalsiu	kieta priebalse
36	14	pabalsys tariamas	priebalsė tariama
36	21	dírbomi	dirbome
36	18 ap.	Tokia	Tokie
37	5	kietą	į kietą
37	10	šàuti, kràuti, džiàuti	šáuti, kráuti, džiáuti
38	17 ap.	bùvęs	bùvę
44	8	šiaũkiamės	šaũkiamės
48	16 ap.	skaitome	skáidome
49	22	(ir giesta)	(ir giesti, giesta)
51	10 ap.	(lygs + sta)	(lys-sta)
56	18	—	į (po „prieveiksmių“)
	21	eisi	esi
58	4	samomąją smulkmeną prie kitų žodžių	sakomąją prie kitų žodžių smulkmeną
59	1 ap.	kalba	kalbą

60	21 ap.	auksinio	áuksinõ
61	24 ap.	sukureno	sukūreno
61	23 ap.	tukstantį	tūkstantį
62	4	mokoma	mokama
62	6	iš bado	iš bado ir
62	18 ap.	trakų	Trakų
62	14 ap.	§ 172	§ 173
63	6	katalikai	katalikai jį
64	6	per gerą	per gera (bev. g.)
	8	už gerą	už gera (bev. g.)
65	17	tiek .... galėtume	bus tiek laisvės, kad galėsime ir męs
65	9 ap.	pastumė	pastūmė
66	23	didume	didumo
66	14 ap.	musų	mūsų
67	9	— aš	— už (uš)
	10	užėjau	*užėjau*
	11	avažiuok	ažvažiuok
68	11	skaitumo	skaistumo
	17	žirgužėlio	žirgužėlio,
	18	daržėlio?“	daržėlio.“
68	19 ap.	nešiopsok	nežiopsok
69	9	liesasis	, liesasis
69	10 ap.	sintaksių	sintaksiu
72	11 ap.	žodžiuose	sodžiuose (sodose)
72	6 ap.	pasiskaityti“	pasiskaityti“)
73	2	gulėti	galėti
75	14	vėžautų	vėžiautų
76	15	Jis tarias	Ji tarias
76	19 ap.	sugrįšti	sugrįžti
76	12 ap.	visų	būdavau visų
77	6 ap.	tariniu	tariniui
78	6	būsia	busią
78	19 ap.	tuojaus	tuojau
79	2	pasakoja;	pasakoja,
81	11 ap.	išlėkiamoji	išlekiamoji
84	17 ir 13	žįzti	zįzti

Vietomis spauzdinta: „aukšt, aukštinu, aukštaitis, gija, grieštai, yvairus, yvairumas, rūkštis, tiesiok“. Sekant paprastąją rašybą, reikėtų pataisyti: „augšt, augštinu, augštaitis, gįja, grieždtai, įvairus, įvairumas, rūgštis, tiesog“. Kur mūsų rašoma: „vilkas, mełsti, pułkas“, ir t. t., ten ant l reikia riestinis kirtis pastatyti (raidės ł męs nevartojame). Smulkesniųjų klaidų netaisome: akylas skaitytojas jąs ir pats pasitaisys.

